

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיר"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית פרשת

שבת חזה"מ פסח תשט"ז

מה יפו פעמיו בנעלים בת נדיב

- פסוקי שיר השירים מתפרשים הן על זמן הזה, והן על זמן הגאולה.
- ביאור התרגום יונתן מה יפו פעמיו בנעלים, שעלו לרגל בסנדלין דספגונא • עיקר עליית הרגלים היה בימי שלמה, שרק אז עלו "כל" ישראל ברגל • תחש שהיה בימי משה היה לשעה, ואח"כ נגנו • שיטת רבינו חם: נעל של חליצה צריך שיהיה מעור בהמה 'טהורה' דוקא • הבא לארץ ישראל ע"י מקור של טומאה, אינו ראוי להשאר שם • קדושת יו"ט: למען אשר יצוה את ביתו שילכו רק "אחריו", ולא יבקשו דרכים חדשים • תרגום יונתן הוא כולו נבואה ורוח הקודש, וטמון בו סודות שלאחר הגאולה • לשון "שמחה" שייך רק מצד הקדושה • כל הנסים שנעשו ביציאת מצרים ובמדבר, עתידין להיות כן לעתיד לבא •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"א לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

הקונטרסים שיצאו בשנים שעברו אין רשות להעתיקם ולהפיצם ושארית ושיקאל לא יעשו עולה, וכבר נאמר ואל תשכן באהלך עולה (איוב א' יד).

צו מנדב זיין לרגל א שמחה א יארצייט רופט: 1-718-388-5519

לשון קדשו - קונטרס קפז (38 מינוט) אביסל קלאר * * * *

קול אוצר יהודא
ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16→6→1316

צו הערן די רעקארדינג:
דווק 1. - פאר קונטרס
187
פאר הערות דווק 3

ארץ ישראל: 072-3275205
קאנאדא: 438-797-0770
ענגלאנד: 0330-350-3110

לשון קדשו
צענטראלע נומער:
929-522-1515

• ברכת מזל טוב •

להני עוסקים ומסייעים במלאכת הקודש אשר עומדים לימינו בהוצאת והפצת החידושי תורה של רביה"ק זי"ע

הר"ר זלמן לייב שווארץ הי"ו
ולבנו החתן שמעי' ברוך נ"י לרגל אירוסיו
עב"ג בת הר"ר מיכל פריעדמאן הי"ו

הר"ר שמואל דוד בירנבוים הי"ו
לרגל אירוסיו בנו החתן מאיר נ"י
עב"ג בת הר"ר מרדכי שמואל גאנדל הי"ו

הר"ר ישראל בערקאוויטש הי"ו
לרגל הולדת בתו למז"ט

הר"ר פנחס אליעזר פריעדמאן הי"ו
לרגל אירוסיו בתו - עב"ג החתן
מאיר נ"י בן הר"ר איסר נפתלי מערמלשטיין הי"ו

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, שיזכו לרוות רב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• יהם יעלו לזכרון •

הרבני הנגיד והנכבד, רחם ומוקיר רבנו, ביתו תתרחק לרוחה, פיור נתן לאביונים, והשכיל אל רל, לבו פתוח לכל דבר שבקדושה בהסתור ובהצנע לכת, עסק בתורה וזכה לחדש חידושים יקרים

רבי משה מנחם ב"ר יוסף ז"ל מענדלאוויטש

היה דבוק ברביה"ק זי"ע בכל נימי נפשו, והרבה לעשות פעולות חובקות זרועות עולם לטובת יהדות החרדית ברחבי תבל ובארץ הקודש, למען החינוך המהור, למען עניי ארץ ישראל, ולמערכת קדשי ישראל
נפטר י"ד ניסן ערב פסח תש"פ

הרה"ח מורם מעם, דיבוריו במתינות וסבלנות, עסק בתורה בקביעות וסיום הש"ס ובשו"ע ובפסח"ק קבע לימודיו, וזכה את הרבים בחקיקים והוריות במצוות ושקדושתם את המצוות ובכשרות המאכלים, ופעל עבוד קדושת בית המדרש

רבי יצחק אייזיק ז"ל לעוו

בהרה"ח רבי אברהם סג"ל שו"ב ומו"ק קליינווארדיין
נפטר ערב פסח תש"פ

הרה"ח חן שדעתו יפה, ירא ושלם, דבוק ברביה"ק זי"ע ובתורתו בכל לבו ונשמתו ונחמתו בפקודתו על טהרת ישראל, שקד בתורה ובתפלה ונזהר במצוות, ובפרט בקדושת מצוות התפילין, ובדיבור של שבת לכבוד ולקדשו

רבי אברהם הכהן ז"ל ב"ץ

בהרה"ח רבי משה אליעזר מעיר נירערהא
נפטר שביעי של פסח תשס"ח

הרה"ח פאר המדות ואיש החסד, כיבד יראת ה' והאיד פנים לכל אדם, האיר השהיר ועסק בתורה תמידין כסדרן, תלמיד חביב ודבוק להנה"ק הרמ"א פריינד זצ"ל נאב"ד ירושלים

רבי יוסף יהודה ב"ר מנחם צבי ז"ל לאזאר

נפטר ח"י ניסן ב' דחומה"פ תש"פ

הרה"ח פאר המעלות והמדות, נוח לשמים ולבריות, רחם ומוקיר רבנו, כיבד את ה' מגורנו לשפוך לבו כמים בעמרו להתפלל כש"ץ נאמן, נפשו קשורה ברביה"ק זי"ע

רבי חנוך אלימלך ב"ר יהושע ז"ל ווידער

נפטר ח"י ניסן ב' דחומה"פ תש"ע

האשה החשובה והצנועה, אשה יראת ה' היא תתהלל מרת שרה ז"ל בן הרה"ח ר' מרדכי ישראל ז"ל
אשת הרה"ח ר' אלעזר וילבערשטיין הי"ו
נפטרה שביעי של פסח תשע"ז

האברך היקר פור נתן לאביונים, האיר לוולתו במקור פרנסתם ר' וואל ז"ל סאנדעל
בן יבל"ח הרה"ח ר' שלום הי"ו
נפטר ביום א' דפסח תש"פ

KolSatmar.com

א הקדמה להדרוש^א

[בשיר השירים] (ז, א): **שׁוּבִי שׁוּבִי הַשְׁוֹלְמִית שׁוּבִי שׁוּבִי וְנִחְזֶה בָךְ מֵה תִּחְזוּ בַּשְׁוֹלְמִית כְּמַחֲלַת הַמַּחְנִים.**
איז דאָ צוויי פֿשטים.

ב

במדרשי חז"ל וברש"י מפרשים פסוק זה על זמן הגלות

א [רש"י זאָגט^ב - און אַזוי זאָגן חכמינו ז"ל אין מדרש^ג - אַז ס'גייט אַרויף אויפן זמן הגלות.

די אומות העולם זאָגן פאַר אידן, די שׁוֹלְמִית [השלימה באמונתה עם ה'], שׁוּבִי שׁוּבִי קומט צוריק [צו אונז די גוים, ומפתים אותם] זיי זאָלן שׁוּבִי זיין מֵאַחֲרֵי ה', וְנִחְזֶה בָךְ, מ'וועל מיר דין מאַכן [שרי המלוכה, מלשון] וְאַתָּה "תִּחְזֶה" [מִכָּל הָעָם אֲנֹשֵׁי חֵיל] [יתרו יח, כא], מ'וועל מיר דין מאַכן פאַר שְׁלֹטוֹנִים .. אידן וועלן זיין חֲשׁוּבִים [בעיני האומות], מ'וועל מיר דין גרויס מאַכן.

און אידן ענטפערן, דער כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, מֵה תִּחְזוּ בַּשְׁוֹלְמִית כְּמַחֲלַת הַמַּחְנִים, [מלשון מחנה]. קענסטו אונז געבן אַזוי ווי די [מחנה פון] דְּגָלִים וואָס אידן האָבן געהאַט אין די מִדְבָּר?

[און] איין פֿשט איז 'כְּמַחֲלַת הַמַּחְנִים', [מלשון] מְחִילַת עֲוֹנוֹת. טאַמער קענט עטס אונז נישט דאָס געבן, דעמאָלטס ברויך מיר נישט [ענקערע גדולות].

דאָס איז איין פֿשט [דקאי על זמן הגלות].

ג

ובתרגום יונתן מפרש הפסוק על זמן הגאולה

ב [און] דער תרגום יונתן זאָגט גאָר אַן אַנדערן פֿשט^ד .. אַז דאָס גייט אַרויף אויף דער גאולה.

^א שייכות הקדמה זו להדרוש דלהלן, עיין בהערה זו.

^ב ברש"י שיר השירים (ז, א): **שׁוּבִי שׁוּבִי הַשְׁוֹלְמִית.** אומרים אלי שובי שובי מאחר המקום. השולמית. השלימה באמונתך עמו. **שׁוּבִי שׁוּבִי אלינו, וְנִחְזֶה בָךְ,** נציב ממך נציבים ושלטונים, כמו וְאַתָּה תִּחְזֶה מִכָּל הָעָם, כך דרש רבי תנחומא (במדבר, יא). דבר אחר וְנִחְזֶה בָךְ, נתבונן אליך מה גדולה ניתן לך. והיא אומרת מֵה תִּחְזוּ בַּשְׁוֹלְמִית, מה גדולה אתם יכולים לפסוק לי שתהא שוה לגדולתי, אפילו לגדולת דְּגָלִי מחולות מִתְּנוֹת הַמִּדְבָּר.

^ג במדבר רבה (ב, ד) [וכן הוא בתנחומא (במדבר סימן יא)]: אומרים להם האומות שׁוּבִי שׁוּבִי הַשְׁוֹלְמִית, הדבקו לנו, בואו אצלנו, ואנו עושין אתכם "שְׁלֹטוֹנִים, הִגְמוֹנִים, דּוּכְסִין, אֶפְרָכִין, אֶסְטְרָטִילִין", שׁוּבִי שׁוּבִי וְנִחְזֶה בָךְ, ואין "נחזה" אלא שררה שכן אמר יתרו למשה וְאַתָּה "תִּחְזֶה" [מִכָּל הָעָם אֲנֹשֵׁי חֵיל] וגו', שׁוּבִי שׁוּבִי וְנִחְזֶה בָךְ. וישראל אומר מֵה תִּחְזוּ בַּשְׁוֹלְמִית, מה גדולה אתם נותנים לנו, שמא כְּמַחֲלַת הַמַּחְנִים, שמא יכולים אתם לעשות לנו כְּגִדּוּלָה שעשה האלקים במדבר, דגל 'מחנה' יהודה, דגל 'מחנה' ראובן, דגל 'מחנה' דן, דגל 'מחנה' אפרים, יכולים אתם לעשות לנו כך? מֵה תִּחְזוּ בַּשְׁוֹלְמִית, מה גדולה אתם נותנים לנו, שמא 'כְּמַחֲלַת הַמַּחְנִים, שמא יכולים אתם ליתן לנו כְּגִדּוּלָה שעשה לנו האלקים במדבר, שהיינו חוטאים והוא 'מוחל' לנו ואומר לנו (תצא ג, טו) וְהָיָה 'מַחְנֵיךְ' קְדוֹשׁ.

ועיין זה גם בשיר השירים רבה (ז, א-ב), ובילקוט שמעוני שיר השירים (רמז תתצב).

ועיין עוד בדברי רבינו בזה בס"ג שבת חוה"מ"פ תשכ"ג (בקושיא ד).

^ד בתרגום יונתן שם: תובי לֹחֵי כְּנֶשֶׁתָּא דִּישְׂרָאֵל, תובי לִירושלם, תובי לביית אולפן אורייתא, תובי לקבלא נבואה

'שובי שובי' השולמית, ווען מ'וועט 'צוריקקומען' פונעם גלות, ביי די גאולה, 'ונחזה' בך, וועל מיר צוריק האבן 'חוזים' ונביאים. אזוי טייטשט דער תרגום יונתן ונחזה בך.

מה 'תחזו' בשולמית דאס גייט ארויף אויף די נביאי השקר וואס זיי וועלן פארפירן אידן, דאס איז די נביאי השקר, מה תחזו בשולמית במחלת המחנים. אזוי זאגט דער תרגום יונתן.

ד

וכן האלשיך והחוות דעת מפרשים הפסוק על זמן הגאולה

און אזוי דער אלשיך^ה און דער חוות דעת דא¹, גייט אויך מיט דעם דרך, [דקאי על זמן הגאולה].

ער [החוות דעת] זאגט נאך צי, [אז] ס'ליגט נאך אין דעם שובי שובי [השולמית] שובי שובי ונחזה בך, ס'שטייט פיר מאל שובי, דאס איז אויף די ד' גליות/ער. דאס איז אלע גליות/ער וואס זיי זענען, ביז צום לעצטן גלות.

[כי מאמר הפסוק] דאס מיינט, דאס גייט ארויף אויף די אלע גליות/ער, ווען זיי וועלן 'צוריקקומען'. [והיינו כי] דאס גייט ארויף אויף דער גאולה. אזוי זאגט דער חוות דעת¹.

מן נביאי די מתנבאין בשום מימרא דה'. ומה טיבכון נביאי שקרא למטעי עמא דירושלם בנבואתכון די אתון ממליין סטא על מימרא דה', ולאחלא משרית ישראל ויהודה.

^ה בפירושו שושנת העמקים על שיר השירים, וז"ל: והנה בכלל ספרו יתברך שבחה, אמר כי בצאתה ממצרים נדבה לבו בכשרון גדול, עד הגיעה אל היותה מרכבה אל השכינה. כלומר, כי על כן גם עתה תשוב עדיך יתברך ויחדש טובה, כמאז אשר היתה בגנת אגוז, שהוא משל אל ארבע מחנות כמדובר (עיי"ש לעיל).

על כן בשמוע האומות, עונות ואומרות אליה שובי שובי השולמית, לומר אחר שכן הוא, מה לך תתעצלי מלשוב אל אלקיך, יעלך במעלות ארבע מחנות מרכבתו. ואם רב ממך ההשגה הגדולה ההיא, לאט לך שובי אל מעלתך הראשונה בארבע הדרגות, והוא כי הנה ארבע מחנות שכינה לא מדרגה אחת הנה, כי אם זו למעלה מזו, לכן שובי אל האחת, ואחר כך שובי אל השנית, וזהו שובי שובי, ואחר עלותך שתי הדרגות יצטרף היותך השולמית בעלת שלימות מכל העמים, כאמרו בפסוק אחת היא יונתי (ו. ט), לעלות בנקלה אל שתי המעלות האחרות, וזהו שובי שובי, שהוא עד היות בך השגת היותך מרכבה בארבע בחינות מחנות שכינה לשוב להיות מרכבה אליה כבראשונה בהר סיני, ועל ידי כן מחזה ש-די תחזה כמאז, ולא בלבד אף, כי אם גם אשר יתלוו אליך כמנונו, וזהו ונחזה בך, כי נחזה במחזה השכינה אשר תחזה אתה גם אנו באמצעותך וזהו ונחזה בך.

משיב הוא יתברך אליהן ואומר מה תחזו בשולמית, התחשבי כי בהשגתה יהיה לכם השגה כמות בקדושה, לא כן הוא, רק במחלת המחנים, שהוא כמחולת השתי מחנות של יעקב באומרו (ויצא לב, ב) ויאמר יעקב פאשר ראם מחנה זאקים זה ויקרא שם המקום ההוא מחנות מלאכים, על שתי מחנות מלאכים, כמפורש אצלנו שם. ואמר הנה אתם אויבי ישראל אתם, ואינכם קרובים אל ישראל יותר מעשו אל יעקב, ועם כל זה מהשגת יעקב להיות לו שתי מחנות מלאכים, מה נמשך לעשו ממנו, הלא לא היה רק הכאות וחבטות גדולות כמאמרם ז"ל (תנחומא וישלח, סימן י) וכו'. וזה מאמרו יתברך פה, מה תחזו עם השולמית, שהבי"ת תשמש במקום עם, הלא לא יהיה רק כמחולת ושמתח המחנים, כאשר שמחו עשו וורעו במחנות יעקב, שאדרכא הכוס, וגם באומרם של אחי יעקב לא היה רק שלילת הכאות אך לא שלמות.

¹ בפירושו צרור המור על שיר השירים, וז"ל: שובי שובי השולמית, הם ישראל שהם שלמים באמונתם כמו שפירשו רש"י, ומוסב על מה שאמר למעלה (ו. יב) ששמתני מרכבות, וכל כך החשיב אותי עד שאמרו לי מלאכי השרת שובי שובי השולמית שובי [שובי] ונחזה בך, אמר ד' פעמים שובי, נגד הד' גליות, כי אחר שתשובי מכל הגליות ואז ונחזה בך, כי לעתיד ישאלו לנו המלאכים איה מקום כבודו, ועל ידינו יחזו, ואומרים זה לזה מה תחזו בשולמית, ומשיבים כמחלת המחנים, כאשר ראינו בשעת קריעת ים סוף, והשכינה היתה באמצע והישראל היו מחול להשכינה, וכל אחד מראה באצבע זה קלי (בשלח טו, ב).

² והיוצא מכל האמור, דפסוקי שיר השירים יש לפרשם הן באופן דקאי על זמן הזה, והן באופן דקאי על זמן הגאולה העתידה. ועל דרך זה יתבאר לפנינו בדרוש דלהלן, בפסוק מה יפו פעמין בנעלים. ועיין בדברי רבינו להלן באות טו-טז.

ה

קושיית ודקדוקים בשיר השירים

קושיא א

בהפסוק שאחר זה, מה יפו פְּעֻמֶיךָ בְּנֻעָלִים, פירשו בגמרא דקאי על ישראל כשעלו לרגל בזמן המקדש, בת נָדִיב, בתו של אברהם אבינו שנקרא נָדִיב

נאָכדעם קומט נאָך דער פסוק (ו, ב) מה יפו פְּעֻמֶיךָ בְּנֻעָלִים בת נָדִיב, חמוקי ירכיך (כמו חֲלָאִים), מַעֲשֵׂה יְדֵי אָמֶן.

די גמרא דר'ש'נט"ר מה יפו פְּעֻמֶיךָ בְּנֻעָלִים, אז דאָס גייט אַרויף אויף די עולִי רָגְלִים.

מה יפו פְּעֻמֶיךָ בְּנֻעָלִים, די טרטי וואָס מ'איז געגאָנגען עולָה רָגְל זיין, - אַזוי שטייט אין די גמרא, חגיגה דף ג' (ע"א), - בת נָדִיב, בתו של אברהם אבינו שנקרא נָדִיב, [שנאמר] (תהלים מז, י) 'נָדִיבִי' עַמִּים [נאָספּו, עַם אֱלֹקֵי 'אַבְרָהָם']. נקרא נָדִיב, ער איז געווען ראש לָגֵרִים, דאָס ווערט דאָך אָנגערופן נָדִיבִי עַמִּים, ער איז געווען ראש לָגֵרִים וואָס ווערן אָנגערופן נָדִיבִי עַמִּים נאָספּו.

1

ובאלשיך וחיות דעת מפרשים הפסוק, על הצדיקים מנהיגי ישראל

נאָר דאָ זאָגן זיי אויך דעם פֿשט מה יפו פְּעֻמֶיךָ בְּנֻעָלִים, טייטשט דער אלשיך^ט און דער צרור המור פונעם חוות דעת⁷, טייטשן זיי מה יפו פְּעֻמֶיךָ מיינט מען די מַנְהִיגִים וואָס זיי פֿירן ענק. [ותיבת] בְּנֻעָלִים טייטשן זיי אויך אַנדערש.

^ח בגמרא חגיגה (ג.) [וכן בגמרא סוכה (מט:)] : דרש רבא, מאי דכתיב מה יפו פְּעֻמֶיךָ בְּנֻעָלִים בת נָדִיב, כמה נאִין רגליהן של ישראל בשעה שעולין לרגל [פירש"י: בְּנֻעָלִים, בעליית רגלים], בת נָדִיב, בתו של אברהם אבינו שנקרא נָדִיב [שנדרבו לבו להכיר את בוראן], שנאמר 'נָדִיבִי' עַמִּים נאָספּו, עַם אֱלֹקֵי 'אַבְרָהָם' [נדיבי עמים, הם הגרים המתנדבין מבין העמים לקבל עליהן עול מצות], אלקי אברהם ולא אלקי יצחק ויעקב, אלא אלקי אברהם שהיה תחילה לגרים [בנדרבת לבו להתגיד].

^ט בשושנת העמקים להאלשיך : מה יפו פְּעֻמֶיךָ כו'. אומר הוא יתברך, ראי נא הכנותיך לשוב עדי, ושאַמַּצָא לך, שעל כן קראתיך שולמית, כי שלימה את ויקל עזר משדי להגיע עדך לעוורך, כי הלא יש בך כמה סוגי שלימות אם יתעוררו לעורר את האהבה להשיבך עדי, כי הנה ראשונה מה יפו פְּעֻמֶיךָ, כי הנה לא יבצר בכל דור סוג צדיקים יוצאים ובאים בקרב העם ללמדם איכה יעבדו את ה', כמעשה אבינו הראשון הוא אברהם, יוצא ובא ממקום למקום לעשות נפשות רבות (בראשית רבה לט, יד), ויש זולתם יבחרו בהכבד ושבת על פנת ירכתי ביתם, לא ימוש ספר התורה מידם ולא ילמדוה את בני ישראל.

ועל הסוג האחד אמר פְּעֻמֶיךָ, הם הצדיקים שאומנותם ללכת להישייר את העם, שעל כן פעמי ורגלי העדה יקראו, ומה יפו אלה בְּנֻעָלִים, והוא כי עליהם נאמר (תהלים צא, יא-ב) כי מלאכי יצוה לך כו' על פנים ישאֹנֶה, כי על כן הולכי בדרך מצוה אין נזוקין, כעת צאת ישראל ממצרים שעל לכתם בדרך מצוה אמרו רבותינו ז"ל (מכילתא יתרו, ורש"י בא יב, לו) שְׁמֵרְעָמָס על כפים נשאו מלאכי השרת, וזהו וְאִשָּׁא אֶתְכֶם על כַּפֵּי נְשִׁימִים (יתרו יט, ד), נמצאו מלאכי השרת כְּנֻעָלִים אליהם, וזהו מה יפו פְּעֻמֶיךָ בְּנֻעָלִים. ובוה אַת תופסת אומנות אברהם אביך כי בתו אתה, וזהו בת נָדִיב, שעל ידו עושה נפשות, כמאמר רבותינו ז"ל בבראשית רבה (סו). וזה הסוג הוא היותר חביב לפני, כי הסוג השני הם חמוקי ירכיך, הם המרבים ישיבה בבית מדרשם מיוחדים לישיבה כעוגל הירכים, הן אמת שחשובים לפני כמו כְּמו חֲלָאי כתם (תכטישין), אך בלבד לחללים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָמֶן, והוא כי כאשר תכלית חולאים הוא לתלותם באזן, על כן בהעשותם על ידי אָמֶן ולא ינתנו באזן, הם משוללי הגעה אל התכלית, כן הלומד ולא ילמד וישייר את העם לשום הדברים באזניהם, ידמה לחלי כתם שלא ניתן באזן שהיא מחוסר התכלית, וזהו כְּמו חֲלָאִים שאין בהם רק מַעֲשֵׂה יְדֵי הָאָמֶן בלבד, ולא נתינה באזן וכו'.

⁷ בצרור המור החוות דעת : מה יפו פְּעֻמֶיךָ בְּנֻעָלִים. הקב"ה מתחיל להבטיח לישראל הגאולה, ומשבת אותן ואומר להן שראוין הן לכל הטוב שעתיד להטיב עמהם, כי מה יפו פְּעֻמֶיךָ, הם התלמידי חכמים המדריכים אותך בדרך ישרה המכונים בשם פְּעֻמֶיךָ, ומדריכים אותך בְּנֻעָלִים, פירוש באותן המקומות שהיו נְעוּלִים מלפניך. חמוקי ירכיך, וגם אותן שהן צדיקים בסתר ואין מגלין עצמן לשום אדם, כְּמו חֲלָאִים וגו', פירוש

ז

לפירוש הגמרא כי בת נדיב, פירושו שהם בני אברהם אבינו, יש להבין למה מייחס כאן את ישראל דייקא על שם אברהם אבינו, ולא כבשאר מקומות שהם נקראים בני יעקב, או בני ישראל, על שם יעקב אבינו שהיה מטתו שלימה (א) נאָר לאַמיר זען וואָס חכמינו ז"ל זאָגן דעם דרש.

פרעגט מען דאָך די קשיא"א [על אומרו] בת נדיב, וואָס רופט ער עפעס אָן פונקט בת נדיב, פון אברהם אבינו [וואָס אים] רופט מען אָן נדיב, פאַרוואָס גראַד דאָ ווערט מען אָנגערופן אויף אברהם אבינו [לחוד, והלא] אידן ווערן [דאָך] אָנגערופן בני יעקב אָדער בני ישראל, אויף יעקב אבינו'ס נאָמען, [שהוא] מובחר שבאבות, ער איז געווען אינגאנצן [מטתו שלימה]², רופט מען אָן צום סוף [כל ישראל על שמו, שיצאו ממנו רק] די שבטים [הקדושים], וואָרן אברהם האָט געהאַט יִשְׁמַעֲאֵל אויך, און פון יצחק איז נאָך געווען עשו, רופט מען אָן דירעקט בני יעקב וישראל, [און] פלוצים דאָ ביי די עולי רגלים הייסן זיי, ווערן זיי אָנגערופן בת נדיב, אינגאנצן נאָר אויף אברהם אבינו.

ח

קושיא ב

בתרגום יונתן מפרש גם כן הפסוק מה יפּו פְּעַמֶּיךָ, בְּנַעְלִים, על עולי רגלים, ועל מה שהלכו שם בסנדליו דסגונא (מנעלים של עור תחש)

א פּלאַ איז דאָ אין תרגום יונתן, איז מיר דאָ אַ גרויסע פּלאַ געווען 'אין פלוג'¹. דער תרגום יונתן זאָגט², 'מה יפּו פְּעַמֶּיךָ, ווי שיין איז געווען די פְּעַמִּים [=פיס טריט] פון די רגלים, בְּנַעְלִים, [ווען] מ'איז געגאנגען עולה רגל זיין בְּנַעְלִים, מיט נַעְלֵי סגונא, מיט שיך פון סגונא [=עור תחש].

ט

והוא תמוה, דהלא אסור לילך בהר הבית במנעלים. ואף אם נפרש דלא קאי על ההליכה בהר הבית, אלא על "הדרך" שהלכו עד שם, עדיין קשה דלא מצינו בשום מקום שעלו לרגל בנעלים של "תחש"

(ב) ס'איז דאָך א פּלאַ.

מילא איך שמועס [שוין] נישט [פון דעם אַז] דאָס גאַנצע ענין איז דאָך אַ חידוש, [דהלא] מ'געפינט נישט אין ערגעץ אַז מ'איז געגאנגען מיט סגונא.

תכשיטין, ומכל מקום הן משולין לחלאים אשר הן מַעֲשֵׂה יְדֵי אָמֶן, פירוש לאותן תכשיטין שיצאו מן האומן ועדיין לא נתקשט בהם.

¹ במהרש"א סוכה (ט:): בתו של אברהם אבינו שנקרא נדיב שנאמר נדיבי צמים וגו'. בהאי קרא דמיייתי אינו מפורש שאברהם נקרא נדיב, אבל פירוש הפסוק נדיבי צמים הם הגרים שנדבו לבם להתגיייר, ונאספו לישראל, וקראן עס אַלְקֵי אַבְרָהָם כו', שתלאן בו לפי שהוא היה תחלתן של גרים, שנדב הוא לבו לשמים להתגיייר. ועל כן קרא לישראל בת נדיב, בת אברהם. ומיהו יש לעיין בזה, דהתם גבי גרים איכא טעמא שתלאן באברהם ולא ביצחק ויעקב, אבל בהאי קרא לענין עליה ברגל מאי טעמא קראן בת נדיב דהיינו בת אברהם, ולא בת יצחק ויעקב. [ויעיי' ש' תירוצו, שגם הוא תחלתן של עולי למקום המקדש להר ה' יראה להקריב שם בנו יצחק, והקריב עולה תחתיו. וע'ע' בהר"ף על עין יעקב ובעיני יעקב מה שמתרצין בזה].

² ז"ל רבינו בס"ג שבת חוה"מ פסח תשכ"ג: דער נור הקודש (בראשית ובה סג, ב) גיט צו פאַרשטיין, וואָרן ער איז געווען מובחר שבאבות, ווייל אברהם אבינו האָט דאָך נאָך געהאַט די זוהמא, ער איז דאָך געווען פון תַּרְחִיץ, און ביי יצחק אבינו איז אויך נאָך געווען, איז עס נאָכנישט אינגאנצן [מזוכן], איז נאָך אַרויסגעקומען עשו, [ומאברהם] פון אים איז אַרויסגעקומען יִשְׁמַעֲאֵל, [אבל] יעקב איז געווען מַטֵּהוּ שְׁלִימָה, ווייל ער איז שוין געווען אין די קדושה פון אַלע דריי [אבות].

³ פירוש: במושל ראשון, לפום ריהטא.

⁴ בתרגום יונתן (ו, ב): אַמֵּר שְׁלֹמֹה בְּרוּחַ נְבוּאָה מִן קִדְּם ה', כִּמְה שְׁפִירָא רִגְלֵיהוֹן דִּישְׂרָאֵל כּד סִלְקֵן לְאַתְחַזְּאָה קִדְּם ה' תַּלְת זְמַנִּין בְּשִׁתָּא, כְּסַנְדְּלִין דְּסִסְגוֹנָא, וּמִקְרָבִין יַת נְדָרֵיהוֹן וַיַּת נְדָבְתֵהוֹן. וּבְגִיּהוֹן נִפְקִי יִרְכִיּהוֹן וְהוֹן כִּי־הָרִין דְּקִבְעִיעִין עַל כְּלִילָא דְקִדְּוִשָׁא, דְּעִבְד בְּצִלָּאֵל אִמְנָא לְאַהֲרִין כְּהֵנָּא.

[און בכלל מיט "שיך", איז דאך] לעולם אויפן הר הבית טאָר מען דאָך גאָרנישט גיין מיט קיין שום נְעָלִים, [שהרי] ס'שטייט דאָך^ט ולא יכנס להר הבית במנעליו, מ'טאָר דאָך גאָרנישט גיין [מיט שיך], 'דאָרטן' האָט מען דאָך געמוזט גיין גאָר אינגאנצן אָן קיין נְעָלִים.

ווידעראום [לפרש דהכוונה] אויפן 'וועג', איך זאָל זאָגן אַז ביז מ'איז אָנגעקומען אַהין מ'זאָל גיין [אויפן וועג] מיט סַסְגוֹנָא, [שלפי זה לא יוקשה מהא דאמרו לא יכנס להר הבית במנעלוטו. אבל מ"מ עדיין יוקשה שהרי] דאָס געפינט מען [אויך] נישט אין ערגעץ.

יא

[עכ"פ] ס'איז עפעס אַ פֿלאַ, וואָס עפעס סַסְגוֹנָא. ס'האָט נישט קיין שום מקור [במקום אחר].

יב

קושיא ג

וביותר יוקשה, דהלא מבואר בגמרא ובמדרשים, דהתחש שהיה בימי משה לא היה רק לשעה, בעת בנין המשכן ואח"כ נגנו, וא"כ איך אפשר לומר שהלכו לירושלים בנעלים של תחש

ג) נאָר די גרעסערע פֿלאַ איז מיר, דאָ איז דאָך, שטייט דאָך בפירוש אַרויס אין די

^{טו} במשנה ברכות (נד.): לא יקל אדם את ראשו [פירש"י: לא ינהג קלות ראש] כנגד שער המזרח [כנגד שער מזרחי חוץ להר הבית], שהוא כְּמִנְּהוּ כנגד בית קדשי הקדשים [לפי שכל השערים כְּמִנְּהוּ זה כנגד זה וכו']. ולא יכנס להר הבית במקלו, ובמנעלו, ובפנותו, ובאבק שעל רגליו, ולא יעשנו קפנדריא. ורקיקה מקל וחומר.

ובגמרא יבמות (דף 1): דתניא, יכול יתיירא אדם ממקדש, תלמוד לומר (קדושים יט. ל. בהר כו, ב) אַתְּ שַׁבְּתָתִי תִשְׁמְרוּ וְאֵת מִקְדָּשִׁי תִירָאוּ, נאמרה שמירה בשבת ונאמרה מורא במקדש, מה שמירה האמורה בשבת לא משבת אתה מתיירא אלא ממי שהזהיר על השבת, אף מורא האמורה במקדש לא ממקדש אתה מתיירא אלא ממי שהזהיר על המקדש. ואי זו היא מורא מקדש, לא יכנס אדם בהר הבית במקלו במנעלו בפנותו [פירש"י: ארנקי שאור בו מתנין] ובאבק שעל גבי רגליו, ולא יעשנו קפנדריא [לְקַצֵּר הִילוכו שלא להקיף], ורקיקה מקל וחומר.

^{טז} ועיין מה שכתב רבינו באותה שנה בשו"ת דברי יואל (סימן פב, אות ב-ג) וז"ל: ב"ה, תשט"ז. שלום וכל טוב סלה אל כבוד ידידי הרב הגאון מופלא בחכמים, חובר חיבורים מחוכמים, החסיד המפואר ירא ושלם, כש"ת מוה"ר אשר זעליג מרגליות שליט"א, אבן יקרה בעיה"ק ירושלים תובב"א.

אחדשתי"ה באה"ר, הגיעני מכתבו וכו'. מה שהעיר בלשון הזהיר הקדוש פרשת ואתחנן דף רס"ו אתרשימו בְּמַסְאֵנִי, בְּמַסְאֵנִי דְּמַצֵּחַ, זה צריך עיון לכאורה. [וח"ל הוזהר: זְכָאָה חוֹלְקִיהוּן דְּיִשְׂרָאֵל, קְדִין אִשְׁתַּמְדֵּן יִשְׂרָאֵל דְּאֵינֵן בְּנֵי מַלְכָּא קְדִישָׁא, דְּהָא בְּלָהוּ אֶתְרִשְׁמוּ בְּנִיָּה. אֶתְרִשְׁמוּ בְּגוֹפִיָּהוּ, בְּרִשְׁמָא קְדִישָׁא. אֶתְרִשְׁמוּ בְּלִבְשֵׁיהוּ, בְּעִטּוֹפֵיהוּ דְּמַצֵּחַ. אֶתְרִשְׁמוּ בְּרִשְׁיָהוּ, בְּכַתֵּי דְּתַפְלִי, בְּשִׁמָּא דְּמֶאֱרִיָּהוּ. אֶתְרִשְׁמוּ בְּיָדֵיהוּ, בְּרַצוּעֵי דְּקִדּוּשָׁא. אֶתְרִשְׁמוּ בְּמַסְאֵנִי, בְּמַסְאֵנִי דְּמַצֵּחַ. אֶתְרִשְׁמוּ לְבָר, בְּזִרְעָה בְּחֻצָּא. אֶתְרִשְׁמוּ בְּכַתֵּיהוּ, בְּמוֹנָה דְּפִתְחָא. כְּכֹל רִשְׁמִין דְּאֵינֵן בְּנֵי מַלְכָּא עֲלָא, זְכָאָה חוֹלְקִיהוּן.] ומה שהביא מהקריני אור (לבעל יסוד ושוורש העבודה, על הוזהר שם) שכוונתו על [מנעל של] "חליצה", זה דחוק מאוד כמובן.

ויותר אפשר לומר לפענ"ד שהוא על דרך לשון הש"ס בסנהדרין דף ע"ד שאמרו, בפרהסיא אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור, מאי מצוה קלה וכו', אפילו לשנויי ערקתא דמסנאא וכו'. אבל אנו רואין שחזו"ל קראו לזה מצוה, וצריך לומר שהוא בשביל שאם מקפידין על המנעל שלא יהיה כדרכי העכו"ם אלא כדרך ישראל סבא, מקיימין בזה מצוה וכו'.

יש לומר עוד, על פי מה שאמרו בגמרא חגיגה דף ג', מה יָפוּ עֲמִינָן בְּנְעָלִים, כמה נאים רגליהם של ישראל בשעה שעולין לרגל. וכתב שם המהרש"א, ותלה ניאותן שהולכין במנעלים, דכל הולך יחף הולך בצער, כמו שנאמר (ירמ' ב, כה) מִנְּעֵי רַגְלָךְ מִתָּחַף, אבל הולכי רגלים הלכו בשמחה וכו'. ובתרגום מפרש כמה שפירן וכו' ג' יזמני בשתא 'בְּסַנְדְּלִין דְּסַסְגוֹנָא'. ומבואר בזה דהולכי רגלים מצוה שיעלו בסנדליות, דאן [ולתר הבית אין לילך במנעלו משום מורא מקדש, אבל בכל הדרך עד הר הבית היה מצוה לילך במנעלו, כדי שיהיה בשמחה, לא כדרך הולכי יחף. ונודע כי שְׁמַחַת הַמַּצֵּחַ גדולה מהמצוה עצמה, כמו שאמר האר"י זלה"ה (הובא בהקדמת ספר חרדים, ובשל"ה הק' עשרה מאמרות מ"ב) שכל מדריגותיו זכה על ידי שמחה של מצוה. ונראה שכן הוא בכל הולך לדברי מצוה, שכל הליכה לדבר מצוה צריך להיות בשמחה כנודע. ואם כן הסנדל שהולך עמו לדבר מצוה, הוי סנדלא דמצוה, ושפיר כתב בוהר הק' על זה דאיתרשימו ביה ברשימו דמצוה. - [והמשך דברי רבינו באותה התשובה, ראה להלן בהערה לא והערות מ"ט (ועיי'ש בד"ה וסיים, מה ששער עוד לכאור דברי הוזהר בענין מסנאא דמצוה)].

גמרא", אז ססגונא איז געווען [רק] לְשַׁעָה, בימי משה. תחש שְׁהִיָּה בימי משה, ס'איז געווען דעמאלטס אין מִשְׁכַּן געווען לְשַׁעָה, וְנִגְנְזוּ, און ס'איז מער נישט געווען.

יג

אין מדרש תנחומא שטייט אַרויס"ח אז ס'איז געווען מַעֲשֵׂה נְסִים.

יד

[און] דער מהר"ל מִפְּרָג זאָגט"ט, ס'איז אַ ראייה אַז ס'איז נישט געווען [רק לשעה], וואָרן והראיה מ'שמועסט דערפון און מ'רעכנט דאָך עס [במלאכת המשכן], די גמרא^א שמועסט דאָך אויס אז ס'האָט געמוזט זיין טהור, ווייל לא הוכשרו במלאכת שְׁמִים נָאָר וואָס ס'איז בְּהֶמָה טְהוֹרָה בְּלִבָּד, און פֶּאָרוואָס רעכנט ער עס נישט [הפסוק בפרשת שמיני ופרשת ראה] צווישן די בְּהֵמוֹת טְהוֹרוֹת, און ס'ווערט [מער] נישט געברענגט אין ערגעץ דעם מין תַּחֲשִׁים, נישט צווישן די טְהוֹרוֹת און נישט צווישן די טְמֵאוֹת, [אלא על כרחך לשעה היתה, ולא מָנָה דבר שהיה לשעה].

טו

וגם על מה שנאמר בקרא יחזקאל וְאֶנְעִלָךְ תַּחֲשׁ, דקאי על דור המדבר שהלכו במנעלים של תחש, כבר נחקרו במזרחי וגור אריה על זה, דהלא אמרו שהתחש היה רק לפי שעה

אַבער על כל פנים זאָגט דאָך די גמרא דאָרט אז ס'איז געווען [רק] לְשַׁעָה. איבערדעם פּלאָגן זיך אַלע, אַ גאַנצע פֿלִיגְתָא [איז דאָ] אין דעם, [וואָס] ס'שטייט אין יחזקאל (טז, ט) - [אויף] ווען אידן זענען געווען אין די מדבר - וְאֶנְעִלָךְ תַּחֲשׁ, [דמשמע שכל אותן ארבעים שנה במדבר לבשו מנעלים שנעשו מתחשים].

טז

ובמזרחי מפרש הדיו שם במדבר ב' מיני תחש, אחת טהורה שעשו ממנו היריעות למשכן, ואחת טמאה שעשו ממנו מנעלים פּלאָגן זיך אַלע אין דעם. [און] אין דעם איז דאָ צוויי דעות: דער מזרחי זאָגט^א, אַז 'דער' תַּחֲשׁ [שנעשה ממנו המנעלים] איז אַן אַנדערער תַּחֲשׁ, ס'איז געווען גאָר אַ בְּהֶמָה טְמֵאָה, ס'איז גאָרנישט 'דעם' [מעורות תַּחֲשִׁים שנעשו בו היריעות למשכן].

^י בגמרא שבת (כח:). והובא לקמן בסוף הערה כד.

^{י"א} בתנחומא תרומה (סימן ו): וזאת התרומה וגו' וערת אֵילִם מֵאֲדָמִים וְעֵרֶת תַּחֲשִׁים (תרומה כה, ג-ה), ר' יהודה ורבי נחמיה, ר' יהודה אומר חיה טהורה גדולה היתה במדבר, וקרן אחת היה לה במצחה, ובעורה ששה גוונים, ונטלו אותה ועשו ממנה יריעות. ורבי נחמיה אומר מעשה נסים היתה, ולשעה שנבראת, בו בשעה נגנזה. ועורות תחשים, למה, דכתיב (שם כו, ח) אֲרָף הִירִיעָה הָאֶחָת שְׁלֹשִׁים כָּאֶמָה, מי מביא לך יריעה [של עור] של שלשים אמה, אלא מעשה נס, לשעה שנבראת נגנזה.

^{י"ב} בספרי גור אריה על פירוש בפרשת תרומה (כח, ה). והובא דבריו לקמן בהערה כב.

^{י"ג} בגמרא שבת (כח:). הנוכח. והובא לקמן שם.

^{י"ד} ברש"י (תרומה כה, ה): תַּחֲשִׁים. מין חיה, ולא היתה אלא לשעה, והרבה גוונים היו לה, לכך מתרגם ססגונא, שָׁשׁ וּמִתְפָּאֵר בְּגוּוֹנֵין שְׁלֹ:

ועל זה כתב שם בפירוש המזרחי (על פירוש"י): תַּחֲשִׁים מין חיה, ולא היתה אלא לשעה וכו'. ואף על פי שכתוב ביחזקאל וְאֶנְעִלָךְ תַּחֲשׁ, דמשמע שכל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר היתה החיה ההיא נמצאת והיו עושים ממנה מנעלים. לא קשיא, דשני מיני תחש היו, האחד טמא, וקָלָא אֵילָן שמו. ומפני שיש לו גוונים רבים כמו הַתַּחֲשׁ, נקרא בשמו, וזה נמצא תמיד. ואחד טהור, כדנניא, לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד, ושמו תַּחֲשׁ, וְאוֹתוֹ תַּחֲשׁ לא היה אלא לפי שעה. - וכזה נתבטלה טענת רבי אברהם בן עזרא, שטען ברמז ואמר, תחשים מין חיה היתה ידועה בימים ההם, כי כן כתוב וְאֶנְעִלָךְ תַּחֲשׁ [עכ"ד האב"ע]. אי נמי, כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, "לפי שעה" קרי להו. והכי משמע נמי מלישנא דתלמודא (שבת שם) דקאמר תַּחֲשׁ שהיה "בימי משה", שפירושו כל זמן שמשה קיים, ומהם היו עושין מנעלים

און פון 'דעם' [מין הטמא] איז געווען אין די מדבר [לעשיית מנעלים], און 'דעם' [מין הטהור] איז טאקע נישט געווען [רק לשעה, לצורך מלאכת המשכן, ונגזגז תיכף].

יז

וכתב עוד דיש לפרש שהכל היה מין אחד, אלא שבזמן המדבר היה מצוי בכל המ' שנים

נאָר ער אַליין זאָגט נאָך אַ פֿשט, זאָגט דער מזרחי אַז ס'קען זיין ס'איז טאָקע נגזגז געוואָרן, אָבער ווילאָנג מ'איז געווען אין די מדבר [היו מצוי מין התחש בכל המ' שנה, וגם זה קרי להו "לפי שעה"], אָבער ווען ס'איז געווען איז געווען דערפון אַסאך, האָט מען גענומען און מ'האָט געמאַכט דערפון נַעֲלִים אויכעט, ווילאָנג ס'איז געווען אין די מדבר איז עס געווען, און דערנאָך שוין נישט. אָבער אין די מדבר האָט מען נאָך געהאַט דערפון אפילו אויף נַעֲלִים אויכעט.

יח

אבל אח"כ דחה פירוש זה, דהרי מבואר במדרש דהיה מעשה נסים ונבראת רק 'לשעה', ובו בשעה נגזגז

ס'געפעלט אים אָבער נישט [להמזורח], ווייל דער מדרש תנחומא זאָגט דאָך אַז ס'איז געווען מַעֲשֵׂה נִסִּים [ולשעה שנבראת, 'בו בשעה' נגזגז], זאָגט ער לא נהירא, [הלכך מחוורתא כדשניין מעיקרא, כי ב' מיני תחש היו, אחד טהור ואחד טמא].

יט

והנור אריה מתרין דלעולם לא היה רק לשעה, אבל באותה שעה היה מצוי הרבה, עד שעשו ממנו מנעלים לכל המ' שנה

נאָר דער גור אריה [למהר"ל מפראג] זאָגט צו דעם צייט [לתרין קושיית המזורח מלשון התנחומא], זאָגט ער ס'איז געווען מַעֲשֵׂה נִסִּים אַז ס'איז געשען [לשעה אחת בלבד], אָבער ווען ס'איז געווען האָט עס געקענט זיין [הרבה מאוד, שהיה מספיק גם להמנעלים של כל ישראל בכל המ' שנה], און ס'איז טאָקע נגזגז געוואָרן [תיכף], מער איז עס נישט געווען נאָר אין די מדבר.

כ

ועכ"פ גם במנעלים של דור המדבר, יש ב' דיעות אם היה זה ממין המהור שבמשכן, או ממין אחר שהיה טמא.

אבל לכל הדיעות לא היה מצוי זה רק בדור המדבר ולא אחר כך, ואם כן קשה איך יפרש כן התרגום יונתן דעלו לחגל בזמן המקדש עם נעלים של תחש, והלא לא היה מצוי התחש כלל בדורות אחרים

יהיה איך שיהיה, אויף דעם תחש וואָס שטייט [בספר יחזקאל] וְאַנְעִלָה תַּחֲשׁ, אין דעם אַליין איז דאָ צוויי דיעות, צי [איך זאָג] ס'איז אַן אַנדערער תַּחֲשׁ, [און] ס'איז געווען גאָר אַן עוֹף טָמֵא²². [אדנימא שהיה רק מין אחת טהורה, ומאותו מין שנעשו בו היריעות למשכן, נעשו ממנו גם מנעלים לדור המדבר].

כא

[ואותו מין שנעשה ממנו היריעות למשכן, ודאי מין טהור היה].

בימים ההם. אבל מדברי רבי תנחומא (סימן ו) שאמר משם רבי נחמיה מעשה נסים היתה, ולשעה נבראת ובשעה נגזגז, קשיא, הלכך מחוורתא כדשניין מעיקרא.

²² בגור אריה (למהר"ל מפראג, על פירש"י שם בפר' תרומה): ולא היתה אלא לשעה. דאם לא כן הרי לא הותר למלאכת שמים אלא בהמה טהורה (שבת כח:), דכתיב (בא יג, ט) לַמַּעַן תִּהְיֶה תוֹרַת ה' בְּפִיךָ, מִן הַמּוֹתֵר בְּפִיךָ, ואם כן תחש חיה טהורה היה, ולמה לא מִנָּה אותה בבהמות וחיות טהורות, אלא לְשַׁעֲהָ היתה, ולא מִנָּה דבר שהיה לְשַׁעֲהָ. והא דכתיב (יחזקאל טז, ט) וְאַנְעִלָה תַּחֲשׁ, דמשמע שהיו הרבה תַּחֲשִׁים בימי משה והיו עושים ממנו מנעלים, זהו לא קשיא, דודאי כשברא הקב"ה לאותה חיה בשביל המשכן, הרבה היו למאוד, ולא שנבראו עשרה דוקא, רק שהיו הרבה. ומה שאמר רבי תנחומא (סימן ו) משום רבי נחמיה מעשה נסים היה, לשעה נבראה ולשעה נגזגז, אין משמעו שלא היתה אלא לשעה אחת, רק היו צדין הרבה מאד עד שהיה די להם, ולא הוצרכו מנעלים יותר, שלא בלו מנעלים שלהם מעל רגליהם, כדכתיב בקרא (עקב כט, ד).

²³ הכוונה לחיה (או בהמה) טמאה.

וואָרן די גמרא זאָגט דאָך^{כז} אַז די תַּחֲשִׁים איז געווען פֿמין תֵּלָא אֵילָן, [וואָס] ס'האָט געהאַט די סאָך פאַרבן, אָבער דער תֵּלָא אֵילָן איז טמא, און דער תַּחֲש בִּימִי מִשָּׁה איז געווען טהור.

די גמרא זאָגט מאי הוה עלה [דתחש שהיה בימי משה, אם מין טהור היא או מין טמא], אין [מסכת] שבת דאָרט^{כח}. [ומסיק דמין טהור היא, וכדתניא] לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד.

כב

על כל פנים זאָגט ער דאָך אַז תַּחֲש איז נישט געווען נאָר אין די מדבר, על כל פנים לכל הדיעות^{כז} איז עס נישט געווען נאָר אין די מדבר.

נו [אם כן קשה על דברי התרגום יונתן שהזכיר נעלי ססגונא בשעת עליית רגלים, שהרי] אין די מדבר האָט מען דאָך נישט עוֹלָה רָגַל געווען, דאָרט איז דאָך נישט געווען [קין עלייה לרגל בדרך רחוק, שהרי] מ'איז דאָך געווען [אלע אידן] אויף איין פּלאַץ. [ונמצא כי] די עוֹלִי רָגְלִים איז דאָך געווען [נאָר] אין בית המקדש, [און] אין בית המקדש איז דאָך שוין נישט געווען קיין ססגונא.

[וואס כן צריך ביאור על איזה נעלים דססגונא קאי דברי התרגום יונתן].

כג

וביותר תמוה פירוש התרגום יונתן, דהלא גם בפסוק וְאֶנְעֹלָךְ תַּחֲשׁ לא מפרשו התרגום יונתן על מנעלים 'דססגונא', אף שנוכר שם 'תחש' בפסוק, ובכאן שלא נוכר שם תחש בפסוק, מפרש לשון בְּנֵעָלִים על סנדלן ססגונא דאָס חידוש איז [נאָך מער, שהרי] דער תרגום יונתן אין יחזקאל אויף וְאֶנְעֹלָךְ תַּחֲשִׁי^{כז}, דאָרט זאָגט ער נישט ססגונא, [נאָר ער זאָגט] אנעלך מכסה דִּיקָר^{כח}, ער רופט עס גאַרנישט [בשם] ססגונא, [אף שנזכר בפסוק לשון תחש].
און דאָ [בשיר השירים] שטייט נאָר מֵה יָפוּ פַּעֲמֶיךָ בְּנֵעָלִים, און נְעָלִים אַלִּיין [בלא הזכרת תיבת תחש] רופט ער עס אָן ססגונא.

^{כז} בגמרא שבת (דף כח): בעי רבי אלעזר, עור בהמה טמאה, מהו שיטמא טומאת אהליו. מאי קמבעיא ליה, אמר רב אדא בר אהבה תחש שהיה בימי משה קמבעיא ליה, טמא היה או טהור היה. אמר רב יוסף, מאי תיבעי ליה, תנינא, לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד. מתיב רבי אבא, רבי יהודה אומר שני מקסאות היו [במשכן], אחד של עורות אילים מאדמים, ואחד של עורות תחשים. רבי נחמיה אומר, מכסה אחד היה, ודומה כמין תֵּלָא אֵילָן [פירש"י: חיה טמאה הוא, ומנומרת בגוונין]. והא תֵּלָא אֵילָן טמא הוא. הכי קאמר, כמין תֵּלָא אֵילָן הוא שיש בו גוונין הרבה, ולא תֵּלָא אֵילָן, דאילו התם טמא והכא טהור.

אמר רב יוסף, אי הכי [סיעתא הוא], היינו דמתרגמינן ססגונא, שָׁשׁ בגוונין הרבה [ששמח ביופיו בגוונין]. רבא אמר עור בהמה טמאה דמטמא באהל המת, מהכא, דתניא וכו' [עיי"ש באור]. ואלא הא דתני רב יוסף לא הוכשרו במלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד, למאי הלכתא, לתפילין וכו' [עיי"ש עוד].

מאי הוי עלה דתחש שהיה בימי משה, אמר רבי אלעא אמר רבי שמעון בן לקיש, אומר היה רבי מאיר, תחש שהיה בימי משה בריה בפני עצמה היה, ולא הכריעו בה חכמים אם מין חיה הוא אם מין בהמה הוא, וקין אחת היתה לו במצחו, ולפי שעה נודמן לו למשה ועשה ממנו משכן, ונגזז. מדקאמר קין אחת היתה לו במצחו, שמע מינה טהור היה, דאמר רב יהודה שור שהקריב אדם הראשון קין אחת היתה לו במצחו, שנאמר (תהלים סט, לב) וְתִיטֵב לֵה' מִשׁוּר פֶּר מִקֶּרֶן מִפְרִים וכו'. וליפשוט מיניה דמין בהמה הוא, כיון דאיכא קרש דמין חיה הוא ולית ליה אלא חדא קרן, איכא למימר מין חיה הוא.

^{כח} והיינו באותו גמרא המובא לעיל באות יב (ובזה מוכן לשון 'דאָרט').

^{כז} הן לסברא הנוכר במזרחי שהיה מצוי בכל המ' שנה, והן לסברת המזרחי במסקנא, ולסברת הגור אריה, שלא היתה מצויה אלא לשעה אחת, בעת עשיית המשכן.

^{כז} ביחזקאל (טו, י): וְאֶלְבִּישְׁךָ רֶקֶם וְאֶנְעֹלָךְ תַּחֲשׁ. ועל זה מפרש שם בתרגום יונתן: וְאֶלְבִּישִׁית יִתְכּוֹן לְבוּשִׁי צִיּוּרִין מִחֻמְדַּת סָנְאִיכוֹן, וְיִהְיֶיב מִסֵּן דִּיקָר בְּרָגְלִיכוֹן. [ותיבת מִסֵּן פירושו מנעלים, וכלשון מסאנא הנזכר כמ"פ בגמרא].

^{כח} פירוש: של כבוד.

[וססגונא הוא תרגום של תיבת "תחש". ווי] די גמרא זאָגט דאָך אין שבת^{כט}, היינו דמתרגמינן ססגונא^ל, ווייל ס'האָט געהאַט פאַרבן [והיה שש ומתפאר בגוונים שלו. וקאמר בגמרא] היינו דמתרגמינן, וואָס דער תרגום [אונקלס ויונתן] רופט עס ססגונא. [ואם כן הוא חידוש, וואָס] דאָ [בפרשת תרומה] רופט ער עס ססגונא ביי [דעם וואָרט] "תְּחָשִׁים" ביים משכן, און [בשיר השירים] ביי יְפוּ פְּעַמֶּיךָ בְּנִצְעִלִים" רופט ער עס אויך ססגונא [אף שלא נזכר תחש בקרא]. און [ביחזקאל] ביי אָנְעֶלֶךְ "תְּחָשׁ", דאָרטן זאָגט ער שוין ס'איז געווען מלבושים של כבוד, דאָרטן זאָגט נישט דער תרגום ססגונא.

כד

על כל פנים [נחזור לקושיותינו], וואו קומט ססגונא אַהין דעמאָלטס [בזמן עליית רגלים שבבית המקדש. והלא לא היה תְּחָשׁ נמצא אלא בדור המדבר בלבד]^{לא}.

כה

קושיא 1 - מתוך הדרוש

(1) [והנה בסיפא דקרא חמוקי ירבך מַעֲשֵׂה יְדֵי אָמֶן, דרשו בגמרא (מועד קטן מז.) מַה יֵּרָךְ בְּסִתְּרָא, אָף דְּבָרֵי תוֹרָה בְּסִתְּרָא, ולכן נזר רבי שלא יִשְׁנוּ לתלמידים בשוק, אלא רק בבית המדרש. וצריך ביאור האידך יתקשר זה עם רישא דקרא מַה יְפוּ פְּעַמֶּיךָ בְּנִצְעִלִים, שדרשוהו על ענין עליית רגלים בבית המקדש].

(הקושיא בדברי רבינו באות סא-סב)

כו

קושיא 2 - מתוך הדרוש

(2) [ובתרגום יונתן מפרש^{יב} חמוקי ירבך מַעֲשֵׂה יְדֵי אָמֶן, דהוא מלשון יָצִיא יְרֹכּוּ, והכוונה שבניהם של העולי רגלים דומים לכלילא דקודשא (צ״ן נזר הקורש) שעשה בצלאל האומן עבור אהרן הכהן. וגם לפי דרשה זו צריך ביאור הקישור של ענין הבנים ושל כלילא דקודשא, אל עליית הרגלים שברישא דקרא].

^{כט} הובא לעיל בהערה כד.

^ל בדפסוק יְעוֹרֹת תְּחָשִׁים (תרומה כה. ה. ועוד) מתרגם אונקלס וגם יונתן: ומשכי ססגונא.

^{לא} ויענין כל הדייקים אלו (שבקושיא ג) על דברי התרגום יונתן, בתשובה הנזכרת (לעיל בהערה טז) שהשיב רבינו באותה שנה (תשט"ו) ונדפס בשו"ת דברי יואל (סימן פב, אות ד), וזה לשונו:

מה שכתוב בתרגום שעלו לרגל בסנדלא דססגונא, זה כבר שנתקשיתי שלא מצינו זה בשום מקום, ואדרבא אמרו על ססגונא שלא היה אלא לשעה, לצורך המשכן בימי משה, כמו שכתב רש"י ז"ל שם (במקומו, תרומה כו, יד), וכן הוא בגמרא שבת דף כ"ח ע"ב, ובמדרש תנחומא פרשת תרומה כתב על ערת תְּחָשִׁים מעשה ניסים היתה ולשעה שנבראה בו בשעה נגנוה, ואם כן לא היה בזמן הכית בעת שעלו לרגל.

ומה שאמר בפסוק יחזקאל (טז.) על הולכי מדבר וְאֶנְעֶלֶךְ תְּחָשׁ, ביאר המהר"ל מפראג בגור אריה שבעת שנבראו לצורך המשכן היה הרבה ועשו מהן מנעלים, ותיכף נגנו, אלא שהיה די להם במדבר מהמנעלים שעשו אז, ולא הוצרכו יותר, שלא בלו מנעליהם מעל רגליהם כמבואר בקרא (עקב ח. ד.).

ואף שהרא"ם נדחק דארתו תחש שבפסוק יחזקאל הוא מין תחש אחר, ושמו קָלָא אֵילָן שהוא טמא, אבל גם בתוספות יבמות דף ק"ב ע"ב ד"ה ואנעלך מבואר כדעת הסוכרים דלא נקרא תחש אלא אותו שהיה בימי משה שהיה טהור, דמטעם זה שיטת רבינו תם שגם סנדל של חליצה צריך להיות ממין טהור. והחולקין עליו הוא מטעם דסברי דסנדל של חליצה אין צריך להיות דומה לגמרי לתחש, כמו שאמרו בגמרא נעל נעל ריבה. ולפי זה לא היה כלל תחש שהוא ססגונא אלא במדבר, לא בזמן הבית.

ואף אם נדחוק בדברי התרגום כדברי הרא"ם שכוונתו על מין תחש אחר שהוא טמא, מכל מקום גם בפסוק יחזקאל גבי וְאֶנְעֶלֶךְ תְּחָשׁ לא פירש התרגום ססגונא, אלא ויהיבית מסן דיקר ברגליכון. ולא פירש התרגום ססגונא אלא גבי עוֹרֹת תְּחָשִׁים שאצל המשכן וכאן בסנדלא דעולי רגלים וזה פלא.

וחידוש הוא שהמהרש"א הביא דברי התרגום כאן, ולא העיר מאומה מהיכן היה הססגונא שהלכו בו עולי רגלים. - ויובינו מתוך שם כמו שמתרין להלן בדרוש זה, וכמו שהעתקנו המשך התשובה להלן בהערה מט].

^{כב} לשון התרגום יונתן בזה, הובא לעיל בסוף הערה יד.

כז

ישוב הקושיות

הקדמה ל'ישוב קושיא ג

(עיד אבות מ)

נאָר איך קלער אפשר (לכאָר) וואָס דער תרגום יונתן זאָגט דאָ אַט אויף יפוּ פֿעמִיך בנְעָלִים מ'איז געגאַנגען עוֹלָה רָגֵל זיין מיט נְעָלִים פון סִגְוֹנָא, (דזה קאי על לעתיד לבוא).

כח

[קושיא ד]

בתרגום יונתן מקדים כאן הקדמה בתחלת הפסוק: אָמֵר שְׁלֹמֹה בְּרוּחַ נְבוּאָה מִן קִדְּם ה', מִה יָפוּ פֿעמִיך בנְעָלִים וגו' וואָרן דאָ געפינט מען דאָךְ נאָךְ אַ חידוש.

(דהנה) דער תרגום יונתן אויף דעם פסוק מִה יָפוּ פֿעמִיך בנְעָלִים, הייבט ער אָן

אַזוי:

שטעלט ער אָן הַקְדָּמָה^{לג}, אָמֵר שלמה, אָמֵר שְׁלֹמֹה בְּרוּחַ נְבוּאָה מִן קִדְּם ה', מִה יָאִין פֿעמִיך, די רגל פון די עוֹלֵי רָגֵלִים, ווי שיין זענען געווען אַז זיי זענען געגאַנגען מיט סִגְוֹנָא. שטעלט ער אַנידער [אָן הַקְדָּמָה] אַז שְׁלֹמֹה האָט עס געזאָגט בְּרוּחַ נְבוּאָה מִן קִדְּם ה'.

כט

וצריך ביאור למה אמר זאת דייקא בפסוק זה, והלא גם שאר כל הפסוקים של שיר השירים נאמרו רק ברוח נבואה מאת ה' (ד) (ולכאורה צריך ביאור) וואָס שטעלט ער אַרָאָפּ די הַקְדָּמָה [דייקא בפסוק זה, והלא] גאַנץ שיר השירים איז דאָךְ אַ נְבוּאָה, (וכמו שאמרנו)^{לד} כל השירים קודש, און דעם איז דאָךְ קודש קדשים^{לה}.

ל

זאָגן זיי דעם פֿשֶׁט – אַלע [מפרשים], פֿאַרוואָס איז דעם מער, ס'איז דען מער פון משה רבינו'ס שיר?

[נאָר] ווייל ס'שטייט דערניצן, וואָרן דעמאָלטס איז דאָךְ אָן התגלות געווען, משה רבינו'ס איז נאָר ביז ביאת המשיח, און דעם איז אפילו נאָךְ ביאת המשיח און נאָךְ מלחמת גוג ומגוג.

אַזוי ווי ער דער חוות דעת זאָגט אין די הַקְדָּמָה^{לו}. ווייל אין דעם שטייט די נבואה על לעתיד לבא [וואָס ס'וועט זיין גאָר שפּעטער, ס'איז [אויף] נאָךְ שפּעטער, מער ווי וואָס שטייט אין דער תורה הקדושה.

^{לב} וכדהובא לשון התרגום יונתן לעיל בהערה יד.

^{לד} במשנה מסכת ידים (ג, ה): אָמֵר רבי שמעון בן עזאי, מִקְבֵּל אֲנִי מִפִּי שְׂבָעִים וּשְׁנַיִם זָקֵן בְּיוֹם שֶׁהוֹשִׁיבוּ אֶת רַבִּי אֱלֶעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה בִּישִׁיבָה, שְׁשִׁיר הַשִּׁירִים וְקִהְלֵת מִטְמְאִים אֶת הַיָּדִים. אָמֵר רַבִּי עֲקִיבָא, חָס וְשָׁלוֹם, לֹא נִחְלַק אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל עַל שִׁיר הַשִּׁירִים שְׁלֹא תִטְמָא אֶת הַיָּדִים, שְׁאִין כָּל הָעוֹלָם כָּלוּ כִּדְאֵי בְּיוֹם שֶׁנֶּחֱנַן בּוֹ שִׁיר הַשִּׁירִים לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁכָּל הַכַּתוּבִים קִדְּשׁ, וְשִׁיר הַשִּׁירִים קִדְּשׁ קִדְּשִׁים. וְאִם נִחְלָקוּ, לֹא נִחְלָקוּ אֶלָּא עַל קִהְלֵת.

^{לה} וּבִלְקוּט שִׁמְעוֹנִי (ריש שיר השירים): שִׁיר הַשִּׁירִים. שִׁיר הַמְּשׁוּבָח וְהַמְעוּלָה שֶׁבַשִּׁירִים, רַבִּי אֱלֶעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה עֲבַד לֵה מִתְּלָא [=משל] לֵאחַד שְׁהוֹלִיךְ סָאָה שֶׁל חֲטִים לְנַחְתוֹם וְאִמֵּר הוֹצֵא מִמֶּנּוּ קִמָּה, וְאַחֵר כֵּךְ הוֹצֵא לִי מִמֶּנָּה סוּלֵת, וְאַחֵר כֵּךְ הוֹצֵא לִי גִלוּסְקָא, כֵּךְ מִכָּל חֲכֻמָּתוֹ שֶׁל שְׁלֹמֹה לֹא סוּלֵת אֶלָּא שִׁיר הַשִּׁירִים לְיִשְׂרָאֵל, כָּל 'הַשִּׁירִים' קִדְּשׁ, וְשִׁיר הַשִּׁירִים קִדְּשׁ קִדְּשִׁים.

^{לו} בַּפְתִּיחָה לַפִּירוּשׁ צָרוּר הַמּוֹר עַל שִׁיר הַשִּׁירִים: הַתְּרַגּוֹם וְרַשִׁי כְּתוּב, שֶׁכָּל הַשִּׁירִים קִדְּשׁ וְשִׁיר הַשִּׁירִים קִדְּשׁ קִדְּשִׁים. וְלִכְאוּרָה אֵין לוֹ הַבְּנָה, שֶׁשִּׁיר שַׁעֲשֵׂה שְׁלֹמֹה יִהְיֶה יוֹתֵר קִדְּשׁ מִשִּׁיר שֶׁל מֹשֶׁה רַבִּינוּ וְכָל יִשְׂרָאֵל. וְנִרְאֶה דִּהְנֶה אִמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ (שְׁמוֹת רַבָּה טו, לא) מִשָּׁל מֶלֶךְ שֶׁקִּידֵּשׁ אֶשֶׁה וְכֻכַּב לֵה מִתְּנוּת מוֹעֲטוֹת, כִּיּוֹן שֶׁבֶא לְלוֹקָחָה

לא

על כל פנים זענען אַלע [כתובים] קודש און דעם [שיר השירים] איז קודש קדשים, און ברוח הקודש נאמר^ל, [ואם כן] איז דאָך גאַרנישט קיין רעדע [כי פשיטא] אז יעדעס וואָרט יעדעס אות [נאמר ברוח נבואה], מ'לערנט דאָך אַרויס הַלְכוֹת פון יעדן דיבור^ל, פאַרוואָס פונקט דאָ [בפסוק מה יפו פְּעִמְךָ בְּנִעְלִים] שטעלט ער אַנְדער [בתרגום יונתן] אַז אַמר שְׁלֹמֹה בְרוּחַ נְבוּאָה, פונקט ביי דעם שטעלט ער אַז ס'איז געווען בְרוּחַ נְבוּאָה.

לב

[קושיא ה']

וביותר יוקשה, דהלא כאן בפסוק זה מיירי לפירוש התרגום יונתן מומן עליית רגלים בבית המקדש, אשר שלמה המלך ראה זאת במו עיניו, ואדרבה עיקר עליית הרגלים של "כל ישראל" היה רק בימי שלמה המלך, ואם כן למה הוצרך כלל לומר שראה זאת ברוח נבואה מן קדם ה'?

ה) נאָך איז מיר קשה, [דהלא] אדרבה, דאָ [בפסוק זה] וואו ער שטעלט אַהער די עוֹלֵי רְגָלִים, דאַרף ער דאָך נישט זאָגן [מיט] קיין רוּחַ נְבוּאָה, [שהרי] דאָס איז דאָך בְּיָמָיו געווען, [וראה זאת גם 'בְּעִינְיוֹ'].^ל

לג

[כי הלא] ווען איז דען נאָך געווען אַזויפיל עוֹלֵי רְגָלִים ווי ס'איז געווען בְּיָמֵי שְׁלֹמֹה. ס'איז דאָך געווען [עליית כל ישראל ברגל] דעם גאַנצן זמן [של שלמה, פון] ווען ער האָט געבויעט דאָס בית המקדש. בְּיָמֵי שְׁלֹמֹה האָט דער 'גאַנצער' כלל ישראל עוֹלָה רְגַל געווען.

לד

[מה שאין כן לאחר פטירתו] דערנאָכדעם בְּיָמֵי רְחִבְעָם [מלך יהודה] זיין זון, איז שוין געוואָרן יְרִבְעָם בֶּן נִבְט [מלך ישראל], האָט מען זיך שוין צוטיילט [הכלל ישראל לשני מלכויות], איז דאָך שוין געוואָרן [אז] אַ גרויס טייל, האַלב פונעם כלל ישראל, זענען שוין נישט געגאַנגען עוֹלָה רְגַל זיין [קיין ירושלים] בְּיָמֵי יְרִבְעָם^{לט}.

לה

[און] מילא [פון שפעטער] לאחר החורבן שמועסט מען נישט [שהרי לא היה בית המקדש קיים].

כתב לה מתנות מרובות, כך העולם הזה אירוסין, שנאמר (הושע ב, כא) וְאַרְשִׁתִּיךָ לִי לְעוֹלָם וגו', אבל לימות המשיח יהיו הנישואין, שנאמר (ישעי' נד, ה) כִּי בְעֶלְיֶךָ עֲשִׂיךָ וגו' [עכ"ד המדרש]. והענין, שאז תתדבק הנפש שהוא 'חלק' אלקי ממעל, בה' כל' שהוא הקב"ה, וזה מכונה בשם נישואין. ואמרו בש"ס (ברכות ד: ד) כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח, והעולם הבא עין לא ראתה. ולזה אתי שפיר, כיון דשירת משה לא היה רק על גאולת מצרים שלא היה רק בחינת אירוסין, מה שאין כן שיר זה הוא מדבר על העולם הבא שהוא קדשי קדשים, ומספר בשבת הישראל מה שיהיה להם לעולם הבא שהוא בחינת נישואין, לכך נקרא שיר זה קודש קדשים, היותו מדבר על ענין שהיא קודש קדשים.^{לו}

^{לז} ולדוגמא, עיין בגמרא ברכות (כד:): אמר שמואל, קול באשה ערוה, שנאמר (שיר השירים ב, יד) כִּי קוֹלֶךָ עֵרֶב וּמְרָאִיךָ נָאוֹה, אמר רב ששת, שער באשה ערוה, שנאמר (שם ד, א) שַׁעֲרֶךָ כְּעֶדֶר הָעִזִּים. ובגמרא כתובות (עה:): אמר רב חסדא, קול עבה באשה הרי זה מום [ואין לה כתובה], שנאמר כִּי קוֹלֶךָ עֵרֶב. ובגמרא סנהדרין (לז:): לענין יחוד, אמר רב כהנא התורה העידה עלינו (שם ז, א) סוּגָה בְּשׁוֹשָׁנִים, שאפילו כסוגה בשושנים לא יפרצו בהן פרצות. ריש לקיש אמר מהכא, כְּפֶלֶת הָרְמוֹן רָקֶתךָ (שם ד, ג. ו. ז), אפילו ריקנין שבך מלאין מצות כרמון. וכן נאמר מפתקי שיר השירים חומר האיסור של השלש שבועות, וכמבואר בגמרא כתובות (קיא:).

^{לט} כמבואר כל זה בספר מלכים א' (פרק יב), שעל זה היתה עיקר עצת ירבעם, איך להסב לב העם שלא יעלו למזבח שבירושלים רק למקומו, עיי"ש באורך.

לו

[און] ביים בית שני איז דאך נישט געווען פֿל יִושְבֵּיהָ עָלֶיהָ, איז דאָך פשוט נישט געווען פֿל יִושְבֵּיהָ [וואס כן בודאי לא עלו לרגל רק מקצתם ולא כ'ל הכלל ישראל].
[ולכן אמרו] ס'האָט נישט נוהג געווען יוֹבֵל [מדאורייתא, אזוי] ברענגט תוספות^מ וויבאלד ס'איז נישט געווען פֿל יִושְבֵּיהָ [עָלֶיהָ], ס'זענען דאָך נאָר אַרױפגעגאַנגען [בימי עזרא] אַ קליין חלק, [לא נהגה דין יובל מדאורייתא].

לז

און אין תוספות^{מב} זעט גאָר אויס אַז פון חוץ לארץ איז מען גאָרנישט מחוייב עוֹלָה רָגֵל צו זיין, נאָר פון אַרץ יִשְׂרָאֵל. אזוי וויל גאָר זאָגן תוספות.
הפֿלל ס'איז דאָ אַ פֿלוגתא [אין דעם]^{מב}.

^מ דכן הוא שיטת רש"י גיטין (לו. ד"ה בזמן) וערכין (לא: ד"ה התקין) דלכן בבית שני נהג היובל רק מדרבנן. והתוספות שם הביאו דברי רש"י והאריכו בכמה ראיות לסתור ולבנות בסברת רש"י, ורבינו תם חלק על רש"י בזה, עיי"ש. ועיין עוד בתוספות ערכין (כו. ד"ה המקדיש).

ובעיקר הענין עיין בגמרא כתובות (כה:). דאמר רב הונא בריה דרב יהושע, אשכחתינהו לרבנן כבי רב דיתבי וקאמרי, אפילו למאן דאמר תרומה בזמן הזה דרבנן, חלה דאורייתא, שהרי ז' שבישו וז' שחילקו נתייבו בחלה ולא נתייבו בתרומה. ואמינא להו אנא, אדרבה אפילו למאן דאמר תרומה בזמן הזה דאורייתא, חלה דרבנן, דתניא בבבא מציעא א' ה' (טו, יח), אי בכוּאָכּם יכול משכנסו לה שנים ושלשה מרגלים, תלמוד לומר "בכוּאָכּם", בביאת "כולכם" אמרתי ולא בביאת מקצתכם, וכי אסקינהו עזרא לאו כולו סליק.

ובגמרא ערכין (לב:). דתניא, משגלו שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט המנשה, בטלו יובלות, שנאמר וקראתם דרור בארץ לכל יושביה, בזמן שכל יושביה עליה, ולא בזמן שגלו מקצתן. יכול היו עליה והן מעורבין שבט בנימין ביהודה ושבט יהודה בבנימין יהא יובל נוהג, תלמוד לומר לכל יושביה, בזמן שיושביה כתיקונן, ולא בזמן שהן מעורבין. - אמר רב נחמן בר יצחק, מנו יובלות לקדש שמיטין.

[ועיין עוד באורך בזה בדברי רבינו בסוגיא דפרובובל שבדרשת א' פנחס תשי"ט (לשון קדשו קונטרס קנא), שהאריך שם ביישוב שיטת רש"י בזה, ולתרוץ מה שהקשה עליו רבינו תם ועוד ראשונים, ואכמ"ל].

^{מב} בגמרא פסחים (ג:). ההוא אַרְמָאָה [גוין] דהוה סליק ואכיל פסחים בירושלים, אמר, כתיב פֿל בֶּן נָכַר לֹא יֵאכֹל בּוֹ (בא יב, מג), פֿל עוֹלָם לֹא יֵאכֹל בּוֹ (שם, מח), ואנא הא קאכילנא משופרי שופרי. אמר ליה רבי יהודה בן בתירא, מי קא ספּוֹ לך מַאֲלֵיהָ [פירש"י: כלום נותנין לך מן האילה לאכול, אין נותנין לך אלא מן הכחוש שבו. ונתכוון להטעותו, לְפָשִׁילָךְ עוד ישאל מן האילה, וכידן יהודה בן בתירא לא היה להורגו], אמר ליה לא, [אמר ליה] כי סלקת להתם אימא להו ספּוֹ לִי מַאֲלֵיהָ. כי סליק, אמר להו מַאֲלֵיהָ ספּוֹ לִי [נהלעיתוני מן האילה, ונִכְשָׁהּ הִיא, ואלייתה קריבה לגבוה, דכתיב בכבש (ויקרא ג, ט) הָאֵלֶּה תִּמְיָמָהּ], אמרו ליה אֵלֶּיהָ לגבוה סלקא, אמרו ליה מאן אמר לך הכי, אמר להו רבי יהודה בן בתירא נקאמר לי שאין אתם נותנים לי חלק יפה, אלא מן הכחוש, ואני נתתי דמים כמו כן]. אמרו מאי האי דקמן [מה הדבר הזה שבה לפנינו], בדקו בתריה ואשכחיהו דארמא הא, וקטלוהו. ושלחו ליה לרבי יהודה בן בתירא שְׁלָם לך רבי יהודה בן בתירא, דָּאֵת נַצִּיבִין [שם עירן], ומצודתן פרוסה בירושלים.

ועל זה כתבו התוספות שם (ד"ה מַאֲלֵיהָ): ורבי יהודה בן בתירא שלא עלה לרגל, יש לומר שלא היה לו קרקע. או זקן היה שאינו יכול לעלות ברגליו, דפטורין מפסח כמו מראה. אי נמי, נציבין חוץ לארץ היא, כדמוכח בסיפרי בפרשת ראה (פיסקא פ), ועוד בתרגום ירושלמי [על הפסוק] (בראשית י, י) וְאָרְךָ וְאִפְדִּי וְכָלְנָה בְּאֶרֶץ שְׁנָעַר, מתרגם וְהָדָם וְנָצִיבִין וְקִטְסִפּוֹן בְּאֶרֶצָא דְבָבֵל.

^{מב} דבמשנה למלך על הרמב"ם (קרבן פסח א, א) כתב: ראיתי לתוספות שם שכתבו אי נמי נציבין חוץ לארץ היא כו'. ולא ידעתי מה הועיל היותו חוץ לארץ, דאי לפוטרו מפסח ראשון, כל שהיה רחוק ט"ו מיל פטור, ואי סבירא להו דמי שדר בחוץ לארץ פטור לגמרי אף מפסח שני, זה לא ידעתי היכא איתיה, ואף במצות ראה לא ראיתי שיפטרו למי בחוץ לארץ. סוף דבר שדריה התוספות מתחלתם עד סופם צריכים אצלי תלמוד:

ובמנחת חינוך (מצוה ה, אות יג) כתב: התוספות כתבו וכו', אי נמי נציבין חוץ לארץ הוי. משמע מדבריהם דכל הפטורים מראה פטורים מפסח. ועיין משנה למלך דתמה על דבריהם וכו'. עכ"פ נראה מדברי הש"ס דילן כדברי התוספות, דהדר בחוץ לארץ פטור מפסח ומראה, וצריך עיון מאד מנא לן הא וכו'. והנה אף דלא נודע לנו דברי התוספות, וגם נראה כן מהגמרא שכתבנו ומרש"י, אף דאין אנוחנא יודעין, לא נוכל לדחות דבריהם, בודאי מצינו כן מפורש באיזה מקום:

ועיין עוד בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סימן קכז) מה שהאריך בענין זה.

לח

אָבער על כל פנים דאָס איז דאָך זיכער, אַז ס'איז ווייניגער געווען [העולי רגלים שבבית שני, מבבית ראשון].

אַזוי ווי מ'זעט דאָך^{מב} [אז] רבי יהודה בן בתירא איז געווען אין נָצִיבִין [שבחוץ לארץ] האָט ער געשיקט [לארץ ישראל שליחות בשמן], און ער איז נישט געקומען עוֹלָה רָגֵל זיין, ער איז נישט געקומען נִטְאָמָאָל דעם קרבן פסח מאַכן, ער איז נישט אַרױפגעקומען קיין ירושלים.

רבי יהודה בן בתירא איז געווען בנציבין אַזוי ווי ס'שטייט אין די גמרא אַז ער האָט באַפוילן דעמאָלטס דעם שְׁלִיחוֹת [שהגוי יבקש שיתנו לו מן האליה של כבש הפסח]. [ומוכת מזה כן] ס'איז נישט יעדערער געקומען [עולה רגל זיין], ביים בית שני איז דאָך נישט געווען [כל ישראל בארץ ישראל].

לט

ס'איז געווען אינגאנצן נאָר דער עיקר [עליית רגלים] ביים בית ראשון, און דייקא בימי שלמה [כשנבנה הבית המקדש, ער שלא נחלקה מלכות ישראל לשנים]. די גאַנצע צייט פון שלמה'ן איז געווען דער זמן ווען דער גאַנצער כלל ישראל האָט עוֹלָה רָגֵל געווען.

[וואס כן] האָט ער דאָך געזען עס בַּעֲיִנָיו אַלע עוֹלֵי רָגְלִים, און פונקט ביי 'דעם' [בענין עליית רגלים] - לויט ווי דער תרגום יונתן טייטשט מָה יָפוּ פְּעֻמָּיָהּ בְּנִעְלָם, [אז] מ'האָט מְשַׁבַּח געווען ווי שײן ס'איז וואָס אידן קומען אַרױף עוֹלָה רָגֵל זיין - ביי 'דעם' שטעלט ער אַראָפּ אַז דאָס האָט ער געזאָגט מיט נבואה, בְּרוּחַ נְבוּאָה מִן קֶדֶם ה', [דעל זה קשה להלא] דאָס האָט ער דאָך געזען אַלײן, [וואס כן] מאַן יִימַר לָן אַז דאָס איז געווען נבואה.

מ

ישוב קושיא ב-ג, וקושיא ד-ה

התרגום יונתן בא לחזן מה שקשה על דרשת הגמרא בפסוק זה דקאי על עליית רגלים, דאם כן האידן שייך לומר "בנעלים", והלא אסור ליכנס להר הבית במנעליו

איבערדעם מײן איך אפשר, אַז דאָס איז טאַקע דער פֿשֶׁט [גם בישוב קושיא ב-ג]. דער תרגום יונתן וויל דאָ מדייק זיין [בלשון הפסוק] בְּנִעְלָם, מיט "נעלים" איז מען געקומען עוֹלָה רָגֵל זיין, [דעל זה קשה שהיה אמרו] לֹא יִכְנס לְהֵר הַבַּיִת בַּמַּנְעִלִיו, מ'טאָר דאָך נישט [גיין מיט "שיך"] [וכדלעיל באות י].

מא

התרגום יונתן הוא כולו נבואה ורוח הקודש, ובו פמון גילוי סודות וענינים עתידיים שלאחר הגאולה, יותר ממה שגילו חז"ל בגמרא

נאָר דער תרגום יונתן איז דאָך געווען בלױז נבואה, ווי ס'שטייט דאָך אין די גמרא^{מב} אַז ס'איז נִדְעָעזָה הָעוֹלָם [בשעה שאמרה יונתן, ויצתה בת קול] זאָגט ער, ווער האָט

^{מב} בגמרא פסחים (ג). המובא לעיל בהערה מא.

^{מב} בגמרא מגילה (ג): א"ר ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא, תרגום של תורה, אונקלוס הגר אַמְרוּ, מפי רבי אליעזר ורבי יהושע. תרגום של נביאים, יונתן בן עוזיאל אַמְרוּ, מפי חגי זכריה ומלאכי, ונודעוזה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה, יצתה בת קול ואמרה מי הוא זה שגילה סתריי לבני אדם, עמד יונתן בן עוזיאל על רגליו ואמר אני הוא שגלית סתריך לבני אדם, גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד

דאָ מַגְלָה געוועזן רָזִים, [ווייל יונתן בן עוזיאל] ער האָט מַגְלָה געווען די סודות וואָס מ'האָט נישט געוואָלט מַגְלָה זיין. און ער האָט זיך פאַרענטפערט לאַ לְכבוֹדִי [עשיתי, אלא לכבודך], ער האָט עס געטון צו פאַרענטפערן די פֿסוקים [שלא ירבו מחלוקת בישראל בפירוש המקראות הסתומים]. און אויף [ספר] דניאל האָט מען אים שוין נישט געלאָזט, ווייל דאָרט איז דער קץ הגאולה.

מב

אַבער על כל פנים ער האָט מַגְלָה געוועזן [בתרגום יונתן] עֲנִינִים עֲתִידִים וואָס ס'שטייט נישט אין די גמרא^מ.

אין די גמרא איז נישטאָ קיין הלכתא למשיחא, [וממילא] אַמאָל ווייסט מען נישט. [אַבער] ער האָט מַגְלָה געווען עֲנִינִים עֲתִידִים, אין תרגום יונתן. אזוי שטייט דאָך אין די גמרא.

מג

והנה כל הנסים שנעשו ביציאת מצרים ודור המדבר, עתידין להיות כן גם לעתיד לבא, ועוד יותר מזה, וכמבואר במדרשים איבערדעם קאָן זיין.

לעולם די אַלע זאכן וואָס זענען גַנְזו געוואָרן, שטייט דאָך^מ וועלן [לעתיד] אַרויסקומען, די אַלע זאכן וואָס זענען געווען אין די מִדְבָּר.

[וכמבואר בפסוקים ומובא בפירוש הראב"ד (עדות ב, ט), אַ] אין די זעלבע מִדְבָּרִיּוֹת וועט מען צוזאמנעמען אידן, נאָך ביאת המשיח, איידער מ'וועט קומען קיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וועט מען צוזאמנעמען דעם פֿלל יִשְׂרָאֵל אין די מִדְבָּרִיּוֹת וואָס מ'איז געקומען דעמאָלטס ווען מ'איז אַרויס פון מִצְרַיִם^מ.

[והכתוב אומר] (מִכָּה ז, טו) כִּי־מִי צֵאתָ מִמִּצְרַיִם [אַרְאֵנוּ נִפְלְאוֹת].

ס'וועט זיין ווידעראום דער מִן^מ, און די אַלע עֲנִינִים.

די אַלע עֲנִינִים וואָס זענען געווען דעמאָלטס [בדור המדבר], וועלן זיין נאָכאַמאָל 'היצטערט' [בביאת המשיח, כשילכו] אין די מִדְבָּר.

מד

וממילא גם ענין הסגנון, אף שהיה רק לשעה ונגנו, מכל מקום כיון שיש בו ענין קדושה לצורך המשכן, על כן גם לעתיד שוב יתגלה התחש לצורך בית המקדש

ממילא דעס וואָס ס'איז דעמאָלטס גַנְזו געוואָרן, וועט 'היצט' אַפִּירקומען. [וממילא כשיבא משיח] וועט טאָקע ווידער זיין סִסְגוֹנָא.

בית אבא אלא לכבודך עשיתי, שלא ירבו מחלוקת בישראל [פירש"י: לפרש מקראות הסתומים]. ועוד ביקש לגלות תרגום של כתובים, יצתה בת קול ואמרה לו דיין. מאי טעמא, משום דאית ביה קץ משיח [בספר דניאל (יב)]. ותרגום של תורה אונקלוס הגר אָמְרו, והא אמר רב איקא בר אבין אמר רב חננאל אמר רב, מאי דכתיב (נחמ' ח, ח) וַיִּקְרָאוּ בִּסְפֶר תּוֹרַת הָאֱלֹקִים מִפֶּנֶךְ וְשׁוֹם שָׁכַל וַיְכִינוּ בַּמִּקְרָא, וַיִּקְרָאוּ בִּסְפֶר תּוֹרַת הָאֱלֹקִים זֶה מִקְרָא [לשון עברי של חומש], מִפֶּנֶךְ זֶה תַּרְגוּם, וְשׁוֹם שָׁכַל אלו הפסוקין [היאך נפסקין], וַיְכִינוּ בַּמִּקְרָא אלו פיסקי טעמים [הנגינות קרוין טעמים], ואמרי לה אלו המסורת. שכחום וחזרו ויסדום. (ענין לקמן בהערה נו).

^מ וממילא לא יוקשה עוד מה שהקשינו בקושיא ב, דלא מצינו בשום מקום שיעלו לרגל במנעלים דסגנונא. כי זהו מכלל דברים הנעלמים שלא גילו לנו חז"ל בגמרא, ונתגלה רק בתרגום יונתן שהוא גילה רזים יותר מהמבואר בשאר מקומות בדברי חז"ל.

^{מב} במדרשים בכ"מ, ועיין להלן בהערה מח.

^{מד} כמבואר בפירוש הראב"ד למסכת עדיות (ב, ט), ועוד.

^{מח} כמבואר בכמה מדרשים (תנחומא בשלח סימן כא, במדבר רבה יא, ב. שיר השירים רבה ב, פסוק ט).

מה

דער ססגונא אַז ס'איז געווען [מעשה] נסים דעמאלטס מן השמים, מסתמא איז דאך [דאס] עפעס אַן ענין וואָס מ'האָט געברויכט האָבן צום משפּן, [ולכן] איז דאָס אַראָפּגעקומען בדרך נס [לפי שעה] און ס'וועט מער נישט זיין.
נאָר האָט מען דאך געוואוסט אַז ס'איז נאָכנישט דער עולם התיקון, [ולכן] ווען אידן זענען געגאנגען קיין אַרץ ישְׂרָאֵל איז עס טאָקע גנגז געוואָרן, [און] ס'איז נאָר אַרויסגעקומען לשעה. [אבל לעתיד לבא] קען טאָקע זיין אַז לעתיד וועט עס טאָקע 'ווייטער' זיין, וועט עס [אפילו] בלייבן [תמיד, ולא רק לשעה].

מו

ואפשר לומר דכיון שהם מנעלים של קודש, יהא מצוה לילך בהם לעתיד
לבא בשעת עליית הרגלים, ויהא מותר לילך בהם אף בהר הבית

ממילא אַז ס'וועט זיין ססגונא, דעם האָט מען דאך גענוצט טאָקע צום משפּן אַליין, קאָן זיין אַז מיט די מנעלים פון ססגונא קאָן זיין וועט מען גאָר מעגן גיין אפילו, מ'וועט מעגן גיין אויפן הר הבית אויף עולה רגלים זיין.

מז

ולזה מפרש בתרגום יונתן בתיבת "בנעלים" דהיינו סנדלין דססגונא,
כי רק באופן זה מותר לעלות לרגל עם נעלים שברגלין

איבערדעם האָט דאָס דער תרגום יונתן געטייטשט [דעם] מה יפו פּעמין "בנעלים", מיט וואָסערע נעלים, [והלא אסור ליכנס לשם במנעלים], נאָר מיט "ססגונא" קאָן מען. [שהרי] אַנדערש טאָר מען דאך נישט גיין מיט קיין "נעלים".

מח

וכדי לתרץ מה דעדיין קשה, הלא בזמן המקדש לא היה מצוי שלמה אֶמֶר שלמה "ברוח נבואה" מן קִדְּם ה', לבאר דלא קאי הפסוק על זמן המקדש ראשון שראה שלמה כמו ענינו, אלא על זמן בנין דלעתיד, אשר ראה כן ברוח נבואה מאת ה'

איי ס'איז דאך נישט געווען [קיין תחש בזמן המקדש], ס'איז דאך גנגז געוואָרן [בימי

משה] [וכמו שהקשינו בקושיא ג].

איבערדעם זאָגט ער [אן הקדמה] אֶמֶר שלמה "ברוח נבואה" מן קִדְּם ה', אַז דער גאַנצער פסוק איז אַ נבואה, [וואָס] ער האָט געזען וואָס ס'וועט זיין לעתיד. ער האָט געזען וויאָזוי ס'וועט אויסזען די עֲלִית הָרָגֶל לעתיד, אחר ביאת המשיח, האָט ער געזען בנבואה.

[וממילא] אַז ער האָט עס געזען בנבואה [מה שיהיה לעתיד לבא], האָט ער אויף דעם שוין זיי משבַּח געווען מה יפו פּעמין בנעלים, בנעלים דססגונא, אויף 'דעמאלטס' האָט ער דאָס משבַּח געווען מ'.
[המשך עיקר הדרוש, באות נט]

מט ויעין בס"ג עקב תשט"ז (ובחידישי תורה שם עמוד תרעז) מה שחזר רבינו על מה שתירץ כאן בפירוש דברי התרגום יונתן.

וכן מתורץ רבינו כל זה בתשובה הנזכרת (לעיל בהערה טז והערה לא) שהשיב באותה שנה (תשט"ז) להגה"צ ר' אשר זעליג מרגליות זצ"ל, ונדפס בשו"ת דברי יואל (סימן פב, אות ד), וזה לשונו:
ולפענ"ד נראה, דזה לשון התרגום שם, אֶמֶר שלמה ברוח נבואה מן קִדְּם ה', כִּמְה שפירן רגליהון דישְׂרָאֵל כִּד סִלְקָן לַתַּמְחָא קִדְּם ה' תֵּלַת זְמַנִּין בְּשַׁתָּא כְּסַנְדְּלִין דְּסַסְגוּנָא, דלכאורה אינו מובן מה שאמר על זה שהיה ברוח נבואה מן קד ה', הלא בימי שלמה היו העולי רגלים, ואם עלו אז בסנדלין דססגונא היה נראה לעין כל, ואין צורך לזה רוח נבואה.

מט

ביאור הגמרא: אי הכי היינו דמתרגמינן ססגונא

בגמרא: התחש הוא כמין תלא אילן שיש בו גוונים הרבה, ולא תלא אילן, דאילו התם טמא והכא טהור. אמר רב יוסף, אי הכי היינו דמתרגמינן ססגונא, ששש בגוונים הרבה

מיט דעם קען זיין אפשר, קאן זיין א רמז.

די גמרא זאגט², די תחשים איז געווען [מראה גוין] אזוי ווי תלא אילן, ס'האט געהאט אסאך גוונים. נאך תלא אילן איז געווען [מין] טמא, און תחשים איז [מין] טהור. [ועל זה אמרו שם], אמר רב יוסף, אי הכי, 'אז ס'איז יא' אזוי', היינו דמתרגמינן ססגונא.

ג

קושיא א - בגמרא דשבת

להבין לשון רב יוסף "היינו" דמתרגמינן ססגונא, דהלא עיקר הנידון שם בגמרא לעיל מינה, הוא לומר דהתחש הוא מין טהור, ואם כן מה שייך התרגום "ססגונא" עם מה שהתחש הוא מין "טהור"

א [לכאורה ושייכות הענין, באומרו "היינו" דמתרגמינן], מילא [לפי פשוטו] קאן זיין ער גייט ארויף אויף די פארבן, [על מה שאמרו שם שהתחש בו גוונים הרבה, ולזה אמר "היינו" דמתרגמינן ססגונא, לפי שיש בו גוונים הרבה].

נאך דא [בסוגיית הגמרא אכתי יש לדייק על הלשון "היינו" דמתרגמינן, שהרין לעולם דער עיקר מימרא [שם בגמרא] איז דאך [אז] ער דערציילט מיר אז ס'איז טהור, [ואם כן צריך ביאור] וואס זאגט ער היינו דמתרגמינן ססגונא, וואס טוט ער דא אויף [במה שמביא על זה לשון התרגום].

נא

קושיא ב - בגמרא דשבת

להבין לשון רב "אי הכי" היינו דמתרגמינן ססגונא, שהוא לשון הרגיל בגמרא במקום קושיא ודיוק, ולא במקום ראייה ב [און וואס זאגט ער אי הכי].

אלא נראה שהוא מקושר להפסוק שלמעלה שובי שובי השולמית, שפירש שם התרגום טובי לירושלים לקבלא נבואה, וכל זה הוא נבואה על לעתיד אחר ביאת המשיח, שתחזור הנבואה למקומה, כאשר כן הוא רוב דברי שיר השירים, שסובב על מה שיהיה לעתיד.

ויוכל להיות, שמה שאמר שלמה כמה שפירן הולכי רגלים בסנדלא דססגונא, ראה זה ברוח נבואה שיהיה כן לעתיד, כי בימיו לא היה ססגונא אלא אחר ביאת המשיח יהיה הכל, כל מה שהיה במדבר בימי משה, כמו שדרשו מהפסוק פימי צאתך מארץ מצרים ארצנו נפלאות, ועל כן ביאר התרגום שאמר זה שלמה ברוח נבואה, ומתורגמן הענין לכל הדעות.

ואפשר דגם כמה שאמרו במשנה שלא לילך להר הבית במנעלו, הך דססגונא שאני, שהוא דבר הבא מן השמים, ואין גידולו מן הארץ כלל, אלא שורשו ממקום טהרה גמורה ונעשה בו המשכן, ואפשר שבמנעלים כאלו מותר לילך אף בהר הבית, ולא דיברו במשנה מהילכתא למשיחא, שאין מציאות לך אלא אחר ביאת המשיח בב"א.

[וסיים שם רבינו התשובה, והוא בהמשך גם להתחלת התשובה המובא לעיל בהערה טז (עיי"ש), וזה לשונו]:

ידוע שבכל מה שמצפין לישועה, צריך לעסוק במצות ובעבודת השי"ת בענין זה, שמדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה. ואף בהשפעת עולם הזה אמרו בגמרא ראש השנה דף ט"ז שבשביל שבפסח נדונין על התבואה, לכן אמרה התורה הקדושה להביא עומר בפסח, וכן בשתי הלחם בעצרת, ובניסוך המים בחג, בשביל שצריכין לישועה באותו דבר. וכמה מאמרים בדברי חז"ל על כל הענינים שהיו לעתיד, שנמשך מכת המצות והעבודה שעושים עכשיו לשמים בענינים אלו.

ואם כן על ידי הליכה לרבר מצוה במנעלים, ומקפידין במנעלים שיהיו בדרך ישראל סבא, נזכה לעלות לרגל בסנדלא דססגונא, שעל זה אמר שלמה ברוח נבואה מה יפו עמך בנעלים, שיתקיים בשלימות מצות עליית רגלים בשמחה, יען שהיה בסנדלא דססגונא, שש ושמה בגוונים דקדושה, ושהו עיקר המצוה, ומובן מה שאמר בזוהר הקדוש דאירשימו בסנדלא דמצוה, וד"ל. והשי"ת יאר פניו אלינו ונזכה לישועה אמיתית בב"א.

² בגמרא שבת (כה). והובא לשון הגמרא לעיל בהערה כד.

על פי פשוט איז טאקע 'דער' אי ה'כי, אַז ס'איז אַ רֵאָיָה נאָ.

[אָבער (לכאורה) אַז ס'איז אַ רֵאָיָה, דאַרף ער דאָך נישט צו זאָגן אַי ה'כי, [שהוא רגיל בגמרא במקום קושיא ודיוק, ולא במקום ראיה והוכחה].

נב

והתוספות כתבו במקום אחר, דדרכו של רב יוסף היה לומר "אי הכי" גם בדרך ראיה והוכחה. אבל אכתי יוקשה דשפת יתר הוא, דהלא היה סגי באומרו "היינו" דמתרגמינן ססגונא, דמזה גם כן נשמע לשון ראיה והוכחה

[והגם] מ'געפינט נאָך אויף אַ פּלאַץ אַזוי אין די גמרא²², זאָגט תוספות²³, [אַז] רב יוסף האָט געהאַט אַ דִּרְךָ, אַז [אויך] ווען ער האָט געברענגט אַ רֵאָיָה, האָט ער געזאָגט "אַי ה'כי".

פונדעסטוועגן דאַרף מען דאָך פאַרשטיין, [פארוואָס] ס'שטייט "אַי ה'כי" הײַנו דְּמִתְרַגְּמִינָן, ס'איז דאָך איבעריג [דער "אי הכי", ווייל] ס'איז דאָך גענוג געווען ווען ער זאָגט [נאָר בלויז] "הײַנו דְּמִתְרַגְּמִינָן ססגונא", [ולמה הוצרך לומר] "אַי ה'כי", אַז ס'איז יאָ אַזוי.

נג

הקדמה ליישוב הקושיות בגמרא דשבת

ולכן נראה לפרש דברי הגמרא, דרב יוסף אייתי ראיה מלשון התרגום גם על הא דתחש מין טהור הוא

[נאָר] קאָן זיין, האָב איך געקלערט [בכוונת הגמרא, אַז] דער [לשון] ססגונא איז נישט נאָר אַ רֵאָיָה אויף דעם וואָס ס'האָט די סאָך פאַרבן, [נאָר] טאָקע דער 'עיקר מימרא' איז דאָך אויף דעם אין די גמרא, אַז תחש איז טהור, [און אויף דעם] ברענגט ער אַ רֵאָיָה אַז ער איז טהור.

נד

לשון "שמחה" שייך רק בשמחה מצד הקדושה. - וכמו שכתב הקדושת לוי בפסוק וַיֵּצֵא הֶמֶן בַּיּוֹם הַהוּא שְׂמִינָה וְטוֹב לֵב, דבאמת לשונות אלו הם רק מצד הקדושה, ולא שייך לשון כזה על המן הרשע, אלא דבסעודתו של אסתר שזימנה להמן, הכניסה בו רשע קדושה לשעה בכדי לנתקו משורשו שתוכל לאברו, ולכן נאמר עליו לשון כזה

[ויובן בהקדם] וואָרן דער קדושת לוי פּלאָגט זיך [אויפן פסוק] וַיֵּצֵא הֶמֶן בַּיּוֹם הַהוּא שְׂמִינָה וְטוֹב לֵב (אסתר ה, ט).

זאָגט ער, [דהנה קשה, דהלא לשון] שְׂמִינָה²⁴ דאָס איז [נאָר ווען ס'איז] מַצֵּד הַקְּדוּשָׁה. [אָבער] די שְׂמִינָה וואָס ס'איז נישט מַצֵּד הַקְּדוּשָׁה, דעס הייסט הוֹלָלוּת, דאָס הייסט נישט קיין שְׂמִינָה, [ועל זה נאמר] (קהלת ב, ב) [לְשִׁחּוֹק אֲמַרְתִּי מְהוֹלָל] וְלִשְׂמִינָה מַה זֶּה עֲשֵׂה.

²² וכפירש"י שם: אי הכי, סייעתא היא.

ועיין בשארית יוסף (על כללי הש"ס, נתיב המשנה כלל י'): מצינו אי הכי שאינו קושיא אלא סיוע, בפרק במה מדליקין (שבת כח). אמר רב יוסף אי הכי היינו דמתרגמינן וכו', ופירש"י סייעתא הוא. וכן בפרק האיש מקדש (קידושין מו. כדלקמן) וכו'. ואע"ג דלשון היינו מורה סיוע, מכל מקום הוצרך רש"י לומר דהוי סיוע מפני שטבע "אי הכי" לשון קושיא הוא.

²³ בגמרא קידושין (מו.): אמר ליה רב יוסף, אי הכי, היינו דתנינא מהר ימהרנה לו לאשה [עיי"ש כל הענין].

²⁴ בתוספות קידושין שם: אמר רב יוסף אי הכי. בניחותא וסייעתא היא, וכן היה רב יוסף רגיל לומר, כדאמרין בפרק במה מדליקין (שבת כח).

ועיין בזה בספר הצבא (לבעל המאור) הנדפס בסוף ספר חידושי הרמב"ן (ועוד): מדה חמשיית. "אי הכי", ברוב הגמרא נמצא בדרך קושיא, והוא לשון מתמיה על הדבר האמור לפניו, ובסופו עולה בפירוש או בראיה ובמקומות מועטים נמצא דרך סיוע וכו' [והביא שם עוד דוגמאות לזה].

²⁵ בקדושת לוי עמד על לשון "וטוב לב", אבל הקושיא והתירוץ שייך גם על לשון "שמח", וכמו שמבאר רבינו.

אז ס'איז נישט קיין דבר מצוה, הייסט עס נישט שְׁמִמָּה.

"שְׁמִמָּה" איז נאָר אַ שמחה של מצוה. [משא"כ שמחה גשמיית] דאָס הייסט הוֹלָלוֹת.

[וואס כן קשה, איך נאמר על הָמָן הלשון שְׁמִמָּה וְטוֹב לָב].

נה

איבערדעם גיט ער צו פאַרשטיין פאַרוואָס ס'איז "שְׁמִמָּה" [אצל הָמָן]. ווייל אָסְתֵּר

[על ידי סעודתה] האָט אין אים אַריינגעגעבן דעמאָלטס אַ כח [הקדושה, ווייל] זי האָט אים

געוואָלט אָפּרייסן [משרשו שבסטרא אחרא, כדי להפריד חיותו].

אזוי זאָגט דער קדושת לוי דאָרט¹¹, לְפִי דָרְכוֹ.

נו

ישוב הקושיות בגמרא רשבת

ועל כן מלשון התרגום "ססגנא" דפירושו שהוא שֵׁשׁ בגווניו שלו, מזה ראייה דהתחש מין

טהור, דאם לא כן לא היה שייך בו לשון ששון ושמחה, שהוא ענין הבא רק מצד הקדושה

דאָס קאָן זיין מיינט די גמרא אפשר.

וואָרן לעולם איז אזוי: אַז ס'זאָל זיך פרייען מיט פאַרבן, טאָמער זענען די פאַרבן

טאָמא איז נישט שייך צו זאָגן ס'איז שֵׁשׁ, העט עס די 'תוֹרָה' [בהתרגום] נישט גיווען

אַנגערופן [בלשון של ששון].

דער תרגום איז דאָך אויך אַ לשון [התורה, דאָס] האָט מען דאָך אויך געגעבן

בסיני¹².

¹¹ בקדושת לוי (בדורשי פורים, סוף פרשת תצוה): וַיֵּצֵא הָמָן בְּיוֹם הַהוּא שְׁמִמָּה וְטוֹב לָב וכו'. הנה יש לדקדק איך שייך

לומר בהמן וְטוֹב לָב, הלא מה דכתיב בכמה מקומות וַיֵּשֶׁת וַיֵּיטֵב לָבוֹ (רות ג, ז), אמרינן בגמרא (רות רבה ה, טו)

[שעסק בדברי תורה] כו', עיין שם. ואם כן איך שייך לומר בהמן וְטוֹב לָב.

ונראה, דהנה ישראל עם קדוש, החיות שלהם מהבורא ברוך הוא יתברך, מסטרא דקדושה. והרשעים

והאומות, החיות שלהם מסטרא אחרא. וכשהצדיקים רוצים לשבר הרשעים, אזי מפרידים [את הרשעים] מסטרא

שלהם להביאם לסטרא דקדושה, והנה על ידי זה משברים אותם, כי מסטרא שלהם נפרדים, ולסטרא דקדושה

בוודאי לא יגיעו, ועל ידי זה משברים אותם.

והנה אסתר כשעשתה הסעודה ובקשה את הָמָן על הסעודה, בוודאי אסתר עשתה בקדושה, כי בוודאי

עשתה אסתר הסעודה שלה מסטרא דקדושה. והרצון שלה היתה להפריד את הָמָן מסטרא אחרא שלו, ממקור

החיות שלו, ובקשה אותו על הסעודה שלה שעשתה בקדושה, ועל ידי זה לא יהא לו חיות כלל וכלל, כי

מסטרא שלו יפרד, ולסטרא דקדושה לא יבא בכדי שיושפע לו חיות מסטרא דקדושה וכו'.

וזהו וַיֵּצֵא הָמָן בְּיוֹם הַהוּא שְׁמִמָּה וְטוֹב לָב, כשהיה בסעודת אסתר שהוא מסטרא דקדושה, ונמצא הפרידה

אותו מסטרא אחרא שלו להביא לסטרא דקדושה, ועל ידי זה לא יהיה לו חיות כלל, וזהו וְטוֹב לָב. ועל ידי זה

וַיִּתְאַפֵּק הָמָן (אסתר שם, י'), כי באמת איך שייך בהמן וַיִּתְאַפֵּק, שהוא מדה טובה, ובזה נכון.

¹² עיין בגמרא קידושין (טז): תנו רבנן, [המקדש את האשה] על מנת שאני קריינא [בעל קורא], כיון שקרא שלשה

פסוקים בבית הכנסת, הרי זו מקודשת. רבי יהודה אומר, עד שיקרא ויתרגם. יתרגם מדעתיה, והתניא רבי יהודה

אומר המתרגם פסוק בצורתו הרי זה בדאי, והמוסיף עליו הרי זה מחרף ומגדף, אלא מאי תרגום, תרגום דידן.

ופירוש שם רש"י: יתרגם אפילו מדעתיה. בתמיה, שלא כתרגום שלנו: המתרגם פסוק בצורתו. שבא לחסר

תוספת התרגום שלנו, לומר לא אתרגם פסוק זה אלא בצורתו, כגון לא תִּצְנֶנָּה עַל רֵיב (שמות כג, כ), לא תסהיד על

דינא, הרי זה בדאי: והמוסיף עליו. שבא לומר הוואיל וניתן רשות להוסיף אוסיף גם אני בכל מקום שארצה:

הרי זה מחרף. מבוזה את המקום, משנה את דבריו. ואונקלוס כשהוסיף, לא מדעתו הוסיף, שהרי בסיני ניתן,

אלא שנשתכח וחזר ויסדרו, כדאמרינן במגילה (דף ג. והובא לעיל בהערה מד) וְשׁוֹם שָׁכַל זה תרגום.

ועי' בבית יוסף (או"ח סימן רפה) לענין קריאת שנים מקרא ואחד תרגום וז"ל: וכתב הרא"ש עוד (ברכות א, ח)

ונראה שהקורא בפירוש התורה [של רש"י] יוצא בו ידי תרגום, כיון שמפרש בו כל מלה ומלה, וכן כתב סמ"ג

(עשין יט, קג). וכו', מיהו כתבו סמ"ג והגהות דאין נראה לר"י, ורב עמרם [גאון] (בסידור רב עמרם, ח"ב סי' לא) ורב

נטרונאי (שם), שכתבו שהתרגום זכה, מפני שניתן בסיני, עד כאן. וירא שמים יצא את כולם ויקרא התרגום

ופירוש רש"י. [וע"ע בענין זה בשו"ת הרמ"א (סימן קכז-קכט)].

[ואם היה מין טמא] רופט מען עס נישט אן "שש", וואָרן אַז מ'פריידט זיך מיט דְּבָרִים טְמָאִים, דאָס הייסט 'הוֹלָלוֹת', דאָס הייסט נישט ["ששון"], דעס לשון [של] "שְׂמֵחָה" האָט מען דערויף נישט געגעבן, דעס לשון שש.

נז

וזה שאמר רב יוסף דכיון דהתחש הוא מין טהור, ולא מין טמא, "היינו" דמתרגמינן ססגונא שהוא לשון "שש" איבערדעס זאָגט ער [רב יוסף], אַז די גמרא פירט אויס אַז ס'איז טהור, ס'האָט פאַרבן און ס'איז טהור, נו אַז די פאַרבן זענען טהור, "אֵי הָכִי" הֵינּוּ דְּמַתְּרַגְמִינָן "סִסְגוֹנָא" אויף דעם גייט דאָך דעס לשון "שש", ווייל ס'איז "טהור". אדרבה פאַרקערט¹¹, ווייל ס'איז געווען טהור, גייט אן דעס לשון שש. [ווייל] אַז נישט געפעלט אים נישט דעם לשון שש, ווען ס'העט נישט געווען טהור.

נח

ומוסיף לוֹמַר גַּם "אֵי הָכִי", כִּדִּי שְׁלֹא נִפְרַשׁ בְּדִבְרֵיו דְּקָאֵי רַק עַל מַה שֶּׁהִתְחַשׁ יֵשׁ לוֹ גּוּוּנִין הִרְבָּה, רַק דְּקָאֵי עַל כֹּל הַמִּשְׁךְ הַסּוּגִיא שֶׁדָּנוּ שָׁם אִם הִתְחַשׁ הוּא טָהוֹר אוֹ טָמֵא, וְעַל זֶה אָמַר "אֵי הָכִי" דְּמִין טָהוֹר הוּא כְּדִמְסִיק, אִם כֵּן הֵינּוּ דְּמַתְּרַגְמִינָן סִסְגוֹנָא שֶׁהוּא לִשׁוֹן שֶׁל קְדוּשָׁה איבערדעס זאָגט ער [רב יוסף], 'קוועטשט' ער דעם "אֵי הָכִי", [כדי] מ'זאָל נישט מיינען [דקאי רק על ענין הגוונים, נאָר] טאַקע ס'גייט אַרויף אויף דער 'גאַנצער מימרא', [אז] ווייל ס'איז אזוי, ווייל ס'איז טהור דער סִסְגוֹנָא. ס'גייט נישט אַרויף נישט נאָר אויף די פאַרבן, דער הֵינּוּ דְּמַתְּרַגְמִינָן סִסְגוֹנָא. נאָר דער עיקר [וואָס] ער קומט מיר דערציילן, אַז "שש" - דער לשון שְׂמֵחָה - איז נאָר אַז ס'איז אויף אַזאַן אופן, אַז ס'איז בְּטִהְרָה.

נט

המשך הדרוש

סיום ישוב קושיא ב-ג, ד-ה

התחשים היו מעשה נסים מן השמים, וממקור הטהרה, והוצרכו לקדושת המשכן, וכן יהיה גם לעתיד לבא, ואת זה ראה שלמה והגיד ברוח נבואה מה יִפּוּ פְעֻמָּהּ בְּנִעְלָם דִּסְכּוֹנָא היצא לנו מזה, די תְּחָשִׁים איז פון אַ מְקוֹר הַטְּהָרָה, [וכדרך שאמר]¹² אין דְּבָר טָמֵא יוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם (סנהדרין נט:), [ווען] ס'קומט אַראָפּ בדרך נס. זעט אויס אַז דאָס האָט אויסגעפעלט [לקדושת המשכן]. [וממילא] דאָס קען זיין [לדרכינו, שכן יהיה גם לעתיד לבא לצורך בית המקדש], און דאָס איז די עוֹלָי רָגְלִים וואָס ער האָט געזען בְּרוּחַ נְבוּאָה, אַז מ'וועט גיין עוֹלָה רָגְלִי זיין מיט נְעָלִים דִּסְסוֹגוֹנָא.

ס

נאָר ווער קען דען וויסן [מה שיהיה לעתיד], דאָס איז דאָך אַזעלעכע זאַכן [וואָס זענען] דְּבָרִים נְעָלִים וּמְכּוּסִים.

¹¹ דלא כמובן הפשוט דקאי על הגווי, אלא אדרבה קאי על מה שהוא מין טהור.

¹² בגמרא סנהדרין (טז:): רבי שמעון בן חלפתא הוה קאזיל באורחא, פגעו בו הנך אריותא דהוו קא נהמי לאפיה, אמר הקפידים שאָגים לְטָרֵף (תהלים קד, כא), נחיתו ליה [מן השמים] תרתי אטמאת [ירכי בהמה], חדא אכלוה, וחדא שבקוה, אייתיה ואתא לבי מדרשא, בעי עלה דבר טמא הוא זה או דבר טהור, אמרו ליה אין דבר טמא יורד מן השמים.

אָבער על כל פנים איך מיינ [אז] מ'קאָן טייטשן [אזוי] דעם תרגום יונתן, וואָרן ס'איז דאָך אַ הַפְּלָא וּפְלָא [אז] איך זאָל זאָגן אַז מ'איז געגאַנגען עוּלָה רַגְל זיין [בזמן בית ראשון] מיט שׁיך פון "ססגונא", א זאך וואָס פוֹלם פֿה אַחַד אין די גמרא און אַלע דברי חכמינו ז"ל - אַלע מדרשים און די גמרא, - איבעראַל [איז מבואר] אַז ס'איז מער נישטאַ [קײן תּחש], אַז ס'איז שוין נגנז געוואָרן, ס'איז נישט געווען מער נאָר אין די מִדְבָּר, און מער איז עס גאַרנישט געווען בַּעוֹלָם. [וואס כן] וואָס שטעלט ער אַראָפּ אַז די עוֹלֵי רַגְלִים [זענען געגאַנגען] מיט ססגונא, אַזוי ווי איך האָב שוין פריער געזאָגט כמה קושיות, [און] ס'האָט קיין שום מקור נישט אַז מ'איז אַרױפגעגאַנגען מיט ססגונא.

נאָר דעם דאָכט זיך מיר, זעט אַזוי אויס, אַז דאָס גייט אַלעס אויף לעתיד.

סא

[קושיא ו']

להבין המשך הפסוק חמוקי ירכיף מעשה ידי אמן, שדרשוהו בגמרא מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר, האך יתקשר זה עם רישא דקרא מה יפו פעמיה בנעלים, דקאי על עליית רגלים דלעתיד

נאָר מיט דעם קאָן זיין איז מקושר [גם סיפא דקרא] חמוקי ירכיף, [שאמר הכתוב] מה יפו פעמיה בנעלים בת נדיב חמוקי ירכיף [מעשה ידי אמן].

סב

[דהנה אויף] בת נדיב דרש'נט די גמרא בתו של אברהם אבינו שנקרא נדיב, ער איז געווען א נדיב.

[און אויף] חמוקי ירכיף איז דאָך דאָ כמה דרשות, און די גמרא דרש'נט^ט חמוקי ירכיף, אַזוי ווי מה ירך בסתר, אף דברי תורה בסתר.

מהאי טעמא זאָגט דאָך די גמרא אין מועד קטן (טו) אַז מ'טאָר נישט לערנען [תורה] בחוץ, מ'טאָר נישט לערנען אויף די גאס. רבי האָט נישט געלאָזט לערנען אויף די גאס, [נאָר] ס'מוז זיין, מ'מוז לערנען אין אַ בית המדרש, [דדריש] חמוקי ירכיף בסתר, דברי תורה איז בסתר. [וכדכתיב בסיפיה דקרא מעשה ידי אמן, והוא התורה שהיא מעשה אומנתו של הקב"ה].

[וצריך ביאור לפי דרשה זו בסיפא דקרא חמוקי ירכיף, איך יתקשר זה עם רישא דקרא מה יפו פעמיה בנעלים, שדרשוהו בגמרא על ענין עליית רגלים בבית המקדש].

^ט בגמרא מועד קטן (טו): שוב פעם אחד גזר רבי שלא ישנו לתלמידים בשוק, מאי דרש, חמוקי ירכיף קמו חלאים (שה"ש ז, ב), מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר [פירש"י: דכתיב בסיפיה דקרא מעשה ידי אמן, התורה מעשה אומנתו של הקב"ה]. יצא רבי חייא ושנה לשני בני אָהיו בשוק, לרב ולרבה בר בר חנה. שמע רבי איקפד, אתא רבי חייא לאיתחזוי ליה, אמר ליה עיאי [לשון גנאי] מי קורא לך בחוץ, ידע דנקט מילתא בדעתיה, נהג נזיפותא בפפשיה תלתין יומין. ביום תלתין שלח ליה תא, הדר שלח ליה דלא לית. מעיקרא מאי סבר ולבסוף מאי סבר, מעיקרא סבר מקצת היום ככולו, ולבסוף סבר לא אמרינן מקצת היום ככולו. לסוף אתא, אמר ליה אמאי אתית, אמר ליה דשלח לי מר דלית. והא שלחי לך דלא תיתי, אמר ליה זה ראיתי וזה לא ראיתי. קרי עליה (משלי טו, ד) בַּרְצוֹת ה' דַּרְכֵי אִישׁ גַּם אוֹיְבָיו יִשְׁלִים אֹתוֹ.

[אמר ליה] מאי טעמא עבד מר הכי, אמר ליה דכתיב חֲקֻמוֹת בַּחוּץ תִּרְנָה. אמר ליה אם קרית לא שנית, ואם שנית לא שילשת, ואם שילשת לא פירשו לך, חֲקֻמוֹת בַּחוּץ תִּרְנָה כדרבא, דאמר רבא כל העוסק בתורה מבפנים, תורתו מכרת עליו מבחוץ. והא כתיב (ישעי' מח, טו) לא מראש בִּסְטָר דִּבְרַתִּי, ההוא ביומי דכלה. ורבי חייא האי חמוקי ירכיף מאי עבד לה, מוקי לה בצדקה ובגמילות חסדים.

סג

[קושיא ז']

וכן לדרשת התרגום יונתן, דמפרש דקאי על בניהם של העולי רגלים שהם דומים לכלילא דקודשא שעשה בצלאל, צ"ב השיכות מזה לענין עליית הרגלים שברישא דקרא

[און] דער תרגום יונתן דרש'נט^ס חמוקי ירכיך, מלשון יצאי ירכו (ויגש מו, כו), די עולי רגלים זענען יצאי ירכו (דומים לציץ נור הקודש של אהרן הכהן).

לכאורה דאס איז אויך אביסל שווער וואס ער איז דאס מקשר (עם רישא דקרא). מה יפו פעמיך בפעלים ווי ער זאגט מיט די שיך פון ססגונא, חמוקי ירכיך די קינדער וועלן זיין (פיהרין דקביעין) מיט כלילא דקודשא^ס, מעשה ידי אמן, אזוי ווי בצלאל איז געווען אן אמן, ער האט געמאכט דאס משכן. מיט א כלילא דקודשא וועלן זיין די קינדער. אזוי טייטשט דער תרגום יונתן.

סד

ס'איז אויך עפעס א חידוש, נו וואס א 'קישור' האט דאס עפעס, מיטן עולה רגל זיין און מיטן ססגונא, וואס ציט ער צי (דערצו) אז חמוקי ירכיך, מיט די קינדער, מיט כלילא דקודשא.

סה

הקדמה לישוב קושיא ו-ז

נאר מ'קען זאגן אז דאס איז אלעס איינס, [לפי דרכינו בביאור הפסוק] אז דאס גייט אויף לעתיד. (ההמשך בישוב קושיא ו-ז, להלן מן אות קד)

סו

הקדמה לישוב קושיא א

נאר וואס איך מיינ אין דעם בת נדיב. לאמר זען, דער עיקר איז דאך אז מ'זאל גיין נאר בדרכי אבות, [ועל זה אמר הכתוב] מה יפו פעמיך בפעלים, [דפעמך פירושו (פיסטריט)], ס'זאל זיין 'פעקבי' הצאן^ס, מ'זאל קוקן די פריערדיגע 'שריט'^ס. (המשך ענין זה, להלן מן אות פט)

^ס לשון התרגום יונתן בזה, הובא לעיל בסוף הערה יד.

^{סא} הוא התרגום של ציץ "נזר הקדש" (פקודי לט, ל).

^{סב} ככתוב כאן בשיר השירים (א, ח): אם לא תדעי לך היפה בנשים, צאי לך בעקבי הצאן, ורעי את גדיתיך על משכנות הרעים. ופירש רש"י: זו היא תשובת הרועה, אם לא תדעי לך לך להיכן תלכי לרעות צאנך, את היפה בנשים, שחדל לו הרועה מלהנהיג אותם. צאי לך בעקבי הצאן, הסתכלי בפסיעות דרך' שהלכו הצאן, והעקבים ניכרים טראצייט בלע"ז [פירוש פיס טריט] וכו' ואותו הדרך לכו. ורעי את גדיתיך על משכנות הרעים, בין משכנות שאר הרועים שאף אצלם. - וזה הדוגמא [פי' הנמשל], אם לא תדעי לך כנסייתי ועדתי היפה בנשים, בשאר אומות, איכה תרעי ותנצלי מיד המציקים לך להיות ביניהם, ולא יאבדו בניך, התבונני בדרכי אבותיך הראשונים שקבלו תורתו ושמרו משמרתו ומצותי, ולכי בדרכיהם, ואף בשכר זאת תרעי גדיותיך אצל שרי האומות, וכן אמר ירמיה (ירמיה לא) הציבי לך ציונים שיתי לבך למסילה וגו':

ורבינו הזכיר הרבה פעמים דברי רש"י אלו, וכן ביואל משה (א, קס-קסא) הביא דבריו ואח"כ כתב וז"ל: ונבואה זו היא בדורותינו שהוא במצור ובמצוק בפירצות הדור הנורא מאד, אין בכח כל הדור ההוא להכריע מאומה, אלא להסתכל בעקבי הצאן, דרכי אבותינו ורבותינו הראשונים וכו'. - וכאשר נתבונן בלשון רש"י ז"ל הנ"ל וכו' שכתב שחדל לך הרועה מלהנהיג אותך, ולא אמר שלא יהיה לך רועה, דמשמע שזה ברור שיהיה רועה בישראל, אלא שחדל מלהנהיג, ואינו מוכן, דממה נפשך, אם לא נוכל לחשוב שלא יהיה רועה, למה נחשוב שחדל מלהנהיג. ונראה שכוון להמצב הזה, שהרועה נמשך אחר הדור, אם כן חדל להיות מנהיג, כי

סז

הקדמה לאופן שני בישוב קושיא ב-ג

יש לבאר דברי התרגום יונתן גם באופן דקאי על זמן הגלות, ועל דרך שפירשו האלשיך והחיות דעת דקאי על הצדיקים מנהיגי ישראל

[ונראה לומר תחילה, עוד דרך בכוונת התרגום יונתן בביאור לשון הפסוק מה יפו פְּעָמֶיךָ בְּנֻעָלִים (קושיא ב-ג), כי] דָּאס איז לעולם אַזוי ווי זיי טייטשן (האלשיך והחיות דעת) [דתיבת 'בְּנֻעָלִים' מיינט] די מְנַהֲיָגִים, [וקאי על זמן הגלות] (וכדהובא לעיל באות 1).

סח

כי באמת יש לפרש פסוקי שיר השירים, הן על זמן הגלות והן על זמן הגאולה, וכמו בפסוק שלפני זה שובי שובי השולמית, פירשוהו הן על זמן הגלות והן על זמן הגאולה (וכרלעיל בתחלת הדרוש)

[דהנה] לעולם איז עס טייטש ביידע, אַהין און אַהער, [דהפסוק קאי הן על לעתיד לבא, והן על זמן הגלות].

אַזוי ווי ביי [דעם פסוק שלפניו] שובי שובי השולמית שובי שובי וְנִחַזָּה בָּךְ, [שמתפרש הן על זמן הגלות, והן על זמן הגאולה העתידה] (וכדהובא לעיל באות ב-ד).

[כין דברי תורה [הם] כְּפִטְיֹשׁ יִפְצֹץ סֵלַע (ירמ' כג, כט), [און] אלו ואלו דברי אלקים חיים (עירובין יג:)].

טייטשט מען [עס, הן] אויפן "זמן הגלות", אַז זיי [האומות] זאָגן פֿאַרן כנסת ישראל שובי שובי, און מ'ענטפערט זיי מה תִּחְזוּ בְּשׁוֹלְמִית, אַז ס'איז נישט אַזוי ווי די דְּגָלִים, מ'ברויך נישט אַזאַ [גְּדוּלָּה], מ'ברויך נישט. [שהם אומרים לישראל] מ'וועל מיר ענק מאַכן פֿאַר שְׁרִים, [וישראל משיבים להם] מ'ברויך נישט אַזעלעכע זאָכן וואָס ס'איז נישט פֿון די קְדוּשָׁה.

און ווידעראום [טייטשט מען אויפן "זמן הגאולה"], שובי שובי השולמית מיינט מען [ווען] ס'וועלן צוריקקומען די נביאים.

מה תִּחְזוּ בְּשׁוֹלְמִית זאָגט ער ווייטער, [דאָס] זענען די פֿאַלטשע נביאים, דאָס איז צוריק אינעם [זמן פֿונעם] גלות.

זעט אויס [דהכוונה] מ'זאָל האָבן הֶכְנָה [בזמן הגלות, על זמן הגאולה]. איז דאָס ביידע אַמֶּת, בְּזִמְן הַגְּלוּת זאָל מען זיך נישט לאָזן פֿאַרפֿירן פֿון קיין פֿאַלטשע נְבוּאוֹת/ער, וועט מען זוכה זיין צו די אַמֶּת/דיגע נְבוּאָה ווען ס'וועט זיין דער זִמְן הַגְּאוּלָּה^{סד}.

סט

[וכמו כן בפסוק] מה יפו פְּעָמֶיךָ בְּנֻעָלִים, קען זיין דער תרגום יונתן איז דאָ מְרַמֵּז [אויף] פֿון 'פֿריער' אויכעט, אויף ביידע [זמנים, וכאשר יתבאר].

ע

הקדמה ב' לישוב קושיא ב-ג באופן שני

ממה שלקחו התחש למלאכת שמים, וכן מן לשון ססגונא שהוא ענין "שש", מוכח דהתחש היה מין טהור [ולפי זה יש לומר עוד כוונה בדברי התרגום יונתן].

[דהנה] לעולם איז דאָך אַזוי, פֿון דעם תִּחְשׁ [שבמשכן, מוכח שהוא מין טהור].

אדרבה הדור מנהיגין אותו, והמה ממשיכין את רועי ישראל לדעתם הנכזבה, ועל אותו הזמן אמר צאִי לָךְ בְּעֻקְבֵי הָעֶצֶן, כפירוש רש"י ז"ל התבונני בדרכי אבותיך הראשונים.

^{סד} פירוש: פיס טריט.

^{סד} ועיין עוד באורך בענין זה, בס"ג שבת חוה"מ פסח תשכ"ג.

אין די גמרא איז דאָך אַן איבעיא^ט, [צי] תַּחַשׁ שְׁהֵיָה בִּימֵי מִשָּׁה אִיז גַּעוּוּעַן טְהוֹר צִי נִישַׁט, [און] די גמרא בלייבט - פִּירַט אויס - אַז ס'איז גַּעוּוּעַן טְהוֹר, ווייל לֹא הוֹכְשָׁרוּ לְמִלְאַכַּת שְׁמַיִם אֲלֵא טְהוֹרִים בְּלָבָד.

[ואם כן] לעולם פון דעם תַּחַשׁ [שלקחו ממנו למלאכת שמים בהמשכן, וכן] פון דעם [לשון] סִסְגוּנָא [שהוא לשון "שש" השייך רק מצד הקדושה (וכדלעיל אות נח-ה)], פון דעם איז געדרינגען אַז ס'מוז זיין טְהוֹר^ט.

עא

ומזה למד רבינו תם דגם בנעל של חליצה צריך שיהיה דוקא מעור בהמה טהורה, וכמבואר בגמרא הדנעל להיות דומה לתחש, וכדכתיב וְאֶנְעֲלֶךָ תַּחַשׁ

איבערדעם די שיטת רבינו תם איז דאָך מהאי טעמא, אַז אפילו אַ נַעַל שֶׁל חֲלִיצָה מוז אויך זיין פון אַ בהמה טהורה.

ווייל די גמרא זאָגט, אין יבמות דף ק"ב זאָגט דאָך די גמרא^ט [בנעל חליצה] אַז ס'מוז זיין תַּפּוֹר [בְּעוֹר בִּלְבָד, וְלֹא בִּפְשָׁתָן], ווייל ס'שטייט וְאֶנְעֲלֶךָ תַּחַשׁ, [שהוא מין עור]. פרעגט די גמרא, אפשר מוז עס טאַקע זיין תַּחַשׁ אַליין. זאָגט די גמרא אַז ניין, ס'שטייט דאָך [אַ גִּזְרָה שׁוֹה] נַעַל נַעַל, איז גַּעוּוּעַן אַ רִיבּוּי אַז ס'מוז נישט זיין תַּחַשׁ [אַליין], אָבער ס'מוז זיין גלייך צו תַּחַשׁ, ס'מוז זיין תַּפּוֹר [בְּעוֹר בִּלְבָד]. אַזוי זאָגט דאָך די גמרא.

פון דעם האָט דער רבינו תם גענומען^ט, אַז ס'מוז זיין טְהוֹר אויך.

עב

לעולם פרעגט מען אים האָרב [על סברת רבינו תם]^ט, אַז לויט די וואָס זיי זאָגן^ט אַז דער וְאֶנְעֲלֶךָ תַּחַשׁ מיינט מען אַן 'אַנדערן' תַּחַשׁ, נישט 'דעם' [מין תחש שיהיה במשכן],

^ט בגמרא שבת (דף כח). והובא לעיל בהערה כד.

^ט ובענין מה שקשה האין לקחו תכלת ליריעות המשכן ולבגדי כהונה, וכן למצות ציצית, והלא הוא דם חלזון שהוא דג טמא, עיין מה שביאור רבינו בזה בשו"ת דברי יואל (סימן מד, אות ג) בטעם שהתכלת הוא יוצא מן הכלל בזה.

^ט בגמרא יבמות שם: אמר רב יהודה אמר רב, סנדל התפור בפשתן [פירש"י: שחפור בתוכו בגד פשתן כעין שתופרין בתוכו לבדין פלטר"ש, ל"א התפור בפשתן שחפור במשיחה כעין שלנו] אין חולצין בו [דבעינן כוליה דעור], שנאמר וְאֶנְעֲלֶךָ תַּחַשׁ [אלמא לא קרי ליה נעל עד שיהא כולו של עור]. ואימא תחש אין, מידי אחרינא לא [כגון עור בהמה אחרת, או סנדל], נַעַל נַעַל רִיבָה. אי נעל נעל רִיבָה, אפילו כל מילי נמי, אם כן תחש מאי אהני ליה.

^ט בתוספות יבמות שם: [שנאמר] וְאֶנְעֲלֶךָ תַּחַשׁ. מכאן אומר רבינו תם שצריך שיהיה מנעל מעור בהמה טהורה, דתחש כתיב - ואין נראה, כי אין להקפיד אם חלץ במנעל בהמה טמאה:

[והנה כמה ראשונים על רבינו תם, ועיין בבית יוסף (אבה"ע קסט, יז) שהביא שיטות הראשונים בזה, ומ"מ בסמ"ג כתב דרגילות הוא להחמיר כדברי ר"ת שיהיה משל מין טהור, וכ"כ בספר התרומה כתב כיון דנפק מפומיה דרבינו תם יעשו לחומרא כדבריו. וסמ"ק (סי' קפה, בדברי הסמ"ק ובסידור חליצה לרבינו פרץ) והעיסור (אות ג, גט חליצה), והכל בו (סימן עז) בשם מהר"ף, והגהות מרדכי (סי' קכ) בשם הגהת סמ"ק, כתבו כדברי רבינו תם. וכיון דכל הני רבוותא חששו לדברי רבינו תם לא ידעתי למה דחה רבינו דבריו בשתי ידיים והוה ליה לחוש להם לכתחלה מיהא, עכ"ד הבי". וכן פסק בשלחן ערוך (אבה"ע שם), דיש אומרים לכתחלה יש להחמיר שיהיה ממנעל בהמה טהורה].

^ט עיין בגליון הש"ס (לרעק"א) על דברי התוספות ביבמות שם, שציין ציין לדברי הרא"ם בפרשת תרומה, וכוונתו להקשות קושיא זו שהזכיר רבינו כאן.

^ט והוא שיטת המורחי בפרשת תרומה, המובא לעיל באות טז-יח.

איז דאָך נישט קיין ראייה [מהפסוק ואנעלך תחש, דהוא מין הטור, דלסברא זו אותו מין תחש שעשו ממנו המנעלים במדבר, היה מין טמא^א].

עג

נאָר דער רבינו תם זעט אויס איז געגאנגען מיט דער שיטה [של הגור אריה ושאר מפרשים] אַז ס'איז געווען אין די מדבר 'דאָס' אויכעט, [דהמנעלים שעשו במדבר היה מן אותו מין תחש שעשו ממנו יריעות למשכן, שזה בודאי היה טהור כמבואר בגמרא].

עד

ס'איז דאָ אנדערע פלפולים אין דעם [על סברת רבינו תם]^{עב}, דאָ אין די סוגיא^{עג} איז דאָ אַ גאַנץ אריכות. [נאָר] ס'איז נישט קיין נפקא מינה [היצט] די פלפולים.

עה

על כל פנים דער רבינו תם לערנט אַרויס פון דעם, אַז יעדער נעל מוז זיין טהור. ווייל פאַרוואָס, ס'שטייט דאָך וְאַנְעֲלֶךָ תַּחֲשׁ, זעט מען דאָך אַז נעל מוז זיין בחינת תַּחֲשׁ, ס'מוז זיין אין דער בחינה, אפילו ס'איז נישט אינגאנצן גלייך, ס'איז נישט דעס. וואָרן די גמרא זאָגט [אַז פון] נעל [נעל] [יתור לשון נעל דכתיב גבי חליצה] האָט מען מַרְבֵּה געווען [אף שאינו תחש ממש], אָבער ס'מוז האָבן אַ דמיון צו דעם [לְתַחֲשׁ], ממילא אַז ס'איז נישט טהור, איז עס נישט 'קיין שום דמיון', זעט אויס איז דאָס אינגאנצן [נישט דומה], אפילו [ווען] ס'איז נישט קיין תַּחֲשׁ [ממש, שאין צריך להיות מין תחש ממש, אָבער] על כל פנים אַז ס'איז נישט קיין טהור איז עס 'גאַנץ אַן אנדערע זאך', אַזוי איז די שיטת רבינו תם, - [ווי] תוספות אויפן אָרט [ביבמות שם] ברענגט דאָך דאָרט שיטת רבינו תם, - אַז ס'מוז זיין ביי חליצה [ממין טהור], דער נעל איז נישט מותר נאָר פון אַ בהמה טהורה.

עו

וגם החולקים על רבינו תם לענין נעל של חליצה, הוא רק משום דאמרו בגמרא נעל נעל ריבה, דמיתור לשון נעל שבפרשת חליצה למדו דאין צריך להיות דומה לתחש ממש, רק לענין זה שיהיה ממין העור. אבל לעולם בשאר פסוקים דכתיב בהם לשון "נעל", גם המה מורים דצריך להיות דומה לתחש גם בזה שיהיה ממין "טהור" דייקא על כל פנים אפילו די חולקים אויפן רבינו תם, איז דאָך אויכעט [נאָר] ווייל אין האָב עס 'דאָרט' [לענין חליצה] מַמְעַט געווען, וואָרן די גמרא אַליין זאָגט דאָך אַז ס'איז נישט אינגאנצן ווי תַּחֲשׁ, וואָרן שטייט דאָך נעל נעל שני פעמים, ס'מוז נישט זיין אינגאנצן אַזוי ווי תַּחֲשׁ, [והם סוברים כי] נאָר ביי די איינע זאך האָב איך עס מַרְבֵּה

^א וכמפורש להדיא בדברי המזרחי הנזכר (וכדוהבא לעיל בהערה כא).

^ב על הסוגיא דשבת דף כח, שהוזכר לעיל בדרוש זה כמה פעמים.

^ג עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהר"ת אה"ע סימן קנב-קנא). שנשאל על דברי ר"ת, דהנה בגמרא דשבת הקשו שם, אלא הא דתני רב יוסף לא הוכשרו במלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד, למאי הלכתא, ומשני דנוגע לענין תפילין, ויש שם אריכות בגמרא דשקל וטרי בזה (עיי"ש בגמרא). ועל זה קשה, דלסברת ר"ת ביבמות, היה יכול לתרץ הגמרא בשבת דדברי רב יוסף הם נפק"מ להלכה לענין סנדל של חליצה דצריך להיות טהור. ועל זה מתרץ שם הנודע ביהודה (בסימן קנב) בדרך פלפול, ובנו הג"ר שמואל (בסימן קנא) הקשה על פלפולו ומתיר באופן אחר עיי"ש. ועיין עוד בכרתי ופלתי (וי"ד סימן עט ד"ה גוראה) ובהם סופר (חידושי שבת שם, ושו"ת אורח סימן לט) מה שמתרצים בזה.

געוועזן, אַקעגן די תּפֿירה [שצריך להיות ממין עור ולא ממינים אחרים], אַזוי ווי די גמרא זאָגט דאָרט.

עז

ישוב קושיא ב-ג באופן שני

ולפי זה בפסוק מה יפו פַּעַמִּיךָ בַּנְּעָלִים, לכל הדיעות מתפרש על נעלים הבאים ממין טהור דייקא, כיון דליכא דרש בפסוק נגד זה, וכמו בחלוצה לדעת החולקים

יהיה איך שיהיה, על כל פנים איז פון דאָנעט [מהפסוק ואנעלך תחש] געדרינגען אַז נַעָלִים אַז ס'מוז זיין טהור^ע.

איבערדעם דאָ [בפסוק מה יפו פַּעַמִּיךָ בַּנְּעָלִים] איז דאָךְ נישטאָ זיכער קיין מיעוט^ע, [וממילא] קאָן זיין [דלענין עליית רגלים] איז יעדער מודה צום רבינו תם, [דכוונת הפסוק] מה יפו פַּעַמִּיךָ בַּנְּעָלִים, אַז ס'האָט געמוזט זיין פון אַ [מין] טהור.

עח

ואם כן יש רמז בפסוק זה, כי העלייה למקום המקדש או לארץ הקודש, צריך שיהיה באופן שהמקור הוא ממקום טהור, ואינו מעורב בזה שום כח ומקור ממקום הטומאה ח"ו

איז דאָ אַ רַמָּז אַ גרויסער, אַז גיין עוֹלָה רַגְלֵי זיין, קאָן מען נישט געבן קיין 'טריט' אַז ס'שטאַמט נישט פון 'טַהָרָה'. אפילו די שיך מוזן זיין [טהור], די נַעָלִים וואָס מ'גייט אויפן 'וועג'^ע.

אַז מ'וויל גיין לְרֵאוֹת פְּנֵי ה', עוֹלָה רַגְלֵי זיין בְּאַרְץ הַקְדוּשָׁה, בְּמָקוֹם הַקָּדֵשׁ, [דעמאָלט איז] אפילו די "שיך" וואָס מ'גייט מוז מען קוקן אויב זיי שטאַמען פון אַ מָקוֹם טַהָרָה.

[און] טאָמער איז דאָ דערינען עפעס אַ כח ערגעץ, פון אַ מָקוֹם טוּמְאָה, טאָר מען נישט [גיין אַהין].

עט

ועל דרך שמצינו במדרש, דרבי יהושע בן חנניה אמר לבן אחותו, דכיון שבא אצלו רכוב על חמורו של אפיקורס, אינו יכול להשאר לדור בארץ ישראל, ולכן שלחו לחוץ לארץ

אַזוי ווי ס'שטייט אין מדרש רבה אין קהלת^ע, ס'איז אַ חידוש פֿלאַ [די דברי המדרש], כ'האָב עס שוין געזאָגט אַסאַך מאל^ע.

שטייט, רבי יהושע בן חנניא האָט געהאַט אַ בַּר אַחֲתִיָּה, אַ קרוב [בשם חנינא, וואָס] איז געקומען קיין אַרץ יִשְׂרָאֵל אויף אַ 'חמָא', אויף אַן 'איזל' פון אַן אפיקורס, האָט אים רבי יהושע בן חנניא געזאָגט: אַז דו ביסט געקומען בַּחמָא דִּיהוּא רְשִׁיעָא

^ע כל זמן שאין לנו פסוק אחרת המרבה נעל נעל.

^ע או ריבוי, כעין ריבוי דנעל נעל.

^ע וכדרך שצידדנו לפרש לעיל באות י, דאפשר לפרש כוונת התרגום יונתן על שעה שהלכו בדרך עד לירושלים ומקום המקדש.

^ע בקהלת רבה (א, פסוק ח) על הפסוק פֶּל הַדְּבָרִים יִגְעִים: דברי מיונות מִיָּגְעִין את האדם. חֲנִינָא בֶן אֲחִי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, אָזַל לְהִדִּי כְּפָר נְחוּם, וְעָבְדוּן לִיה 'מִינָא' מִלָּה וְעָלָן יְתִיה רָכִיב חֲמָא בְּשִׁבְתָּא נְשֵׁמִינִים עֲשׂוּ לוֹ דְּבַר שֶׁל כִּישּׁוּף וְהַכְנִיסוּ אוֹתוֹ לַעִיר כִּשְׁהִיה רֹכֵב עַל חֲמֹר בִּשְׁבַת, אָזַל לְגִבְיָה יְהוֹשֻׁעַ חֲבִיבִיה [פִּירוּשׁ דּוּדוֹ, מְלוּשׁן 'אֲחֵיהּ'], וְיָהֵב עָלָיו מִשַּׁח וְאַתְּסִי [ונתן לוֹ שֶׁמֶן וְנִתְרַפָּא מִכִּישּׁוּפִים]. אָמַר לִיה [רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְחִנְיָא בֶן אֲחִיו], פִּינָן דְּאַתְּעָר בְּךָ חֲמָא דִּיהוּא רְשִׁיעָא, לִית אַתְּ כִּבֵּל שָׂרִי בְּאַרְעָא דִּישְׂרָאֵל [כיון שנתעורר בך כח החמור של אותו רשע, אין אתה יכול לדור בארץ ישראל הקודשת], נַחַת לִיה מִן תַּמָּן לְכַבֵּל, וְדִמָּךְ תַּמָּן בְּשִׁלְמִיה יוֹרֵד מִשָּׁם לְבַבֵּל, עַד שֶׁמַּת שָׁם בְּשָׁלוֹם].

^ע ועיין מה שכתב רבינו בזה בוויאל משה (ב, קמ), ובעל הגאולה ועה"ת (סימן צא), וע"ע בס"ג ויגש תשי"ט (נדפס גם בלה"ק בחידושי תורה תשי"ז ח"א), ובדברי יואל (לך לך עמוד רפא, חיי טרה תשכח).

מוזטו צוריקגיין, קענסטו נישט בלייבן אין אָרץ ישׂראל, מוזטו צוריקגיין. און ער האָט אים געפֿאַלגט און ער איז אַוועק [לכבל], און ער איז און חוץ לארץ נסתלק געוואָרן בשלום.

[ואמר לו הלשון] אַז ס'איז פֿגע בן חמרא דהוא רשיעא, קענסטו שוין דאָ מער נישט בלייבן [באָרעא דישׂראל]. אזוי שטייט אין מדרש.

פ

וחטעם צריך לומר, או משום חשש כח הפועל בנפעל, או משום חשש אמשוכי למינות

מ'קען זאָגן צוויי פֿשטים.

אָדער ווייל ער איז געקומען מיט 'דעם חמור', [ומטעם 'כח הפועל בנפעל']. אָדער אפשר ער האָט גאָר מורא געהאַט ס'זאָל אים נישט שאַדטן, [ווייל] אַז ער איז געקומען מיט חמור [של 'אותו רשע'], וועט ער נמָשך ווערן נאָך 'דעם מין', [והוא מטעם 'חשש אמשוכי למינות'].

פא

ועל כל פנים מבורר, דהבא לארץ ישראל ע"י מקור של טומאה, אינו ראוי להשאר שם

יהיה איך שיהיה, אָבער אזוי שטייט דאָרט אין מדרש, [אַז] ווייל ער איז געקומען בַּחמרא דהוא רשיעא, טאָרסטו דאָרט נישט בלייבן^ט. אזוי זאָגט דער מדרש.

פב

ומפסוק זה נלמד כי אפילו "המגעלים" שבא עמהם לארץ הקודש, צריך שיהיו ממקור טהור

על כל פנים ס'מוז זיין אַלעס פון אַ מקום טהרה, אפילו די נַעֲלִים לערן איך אַרויס פון דאַנעט אַז ס'מוז זיין טהורים.

פג

וכעין זה מצינו שיטת הר"ן, וכן פסק הרמ"א לדינא, דשופר של בהמה ממאה פסול לתקוע בו בראש השנה

[ונהגה] לעולם פון דעם לא הוכשרו למלאכת המשכן [אלא טהורים בלבד], שטייט דאָך אין שלחן ערוך, דער ר"ן^ט גלייכט צי [דערצו] ביי שופר [דגם בזה אמרין הך כללא דלא הוכשר למלאכת שמים אלא בטהורים], און ס'ווערט דאָך גאָר גע'פֿסק'נט טאַקע אין

^ט ובעל הגאולה ועה"ת (סימן צא) סיים רבינו על דברי המדרש אלו בזה"ל: מבורר מזה עד כמה גדול הזיקא וסכנה להנות ממנים וממשניהם, שהרי על שבא חנינא לארץ ישראל על ידי חמור של מינים ונהנה מהם, ואף על פי שהיה שלא ברצון ושלל במתכוון, ואף שבא אחר כך לגביה דרבי יהושע חביביה שהיה בכחו להגן עליו ברוחניות ובגשמיות, אף על פי כן לא הועיל כלום, ולא מצא לו תקנה אלא לצאת מן הארץ, וככה עשה ונפטר בבבל לשלום, הרי לך מבורר דהנהגה מן המינים לא ימלט שלא יכנס בו מארס המינות, וכמעט לית ליה אסותא, והחי יתן אל לבו - ומכל שכן לעניינינו, הנהגה מהם בדבר הנוגע לרוחניות, בלי ספק נוגע הפגם עד דכדוכה של נפש, והשומר נפשו ירחק מזה.

וכעין זה סיים רבינו ביריאל משה (ב. קמ) על דברי המדרש, בזה"ל: וקל וחומר לאותן שבאים לארץ ישראל בהנהגת הציונים, ונופל ברשתם רח"ל ועוקרין מהם כל האמונה והתורה"ק, אי להם ולנפשותם של כל אלו המסייעים לזה להחניף את הציונים, גדול עונם מנשוא עד לב השמים, והשי"ת ירחם על עמו ועל ארצו.

^ט בר"ן (פ"ג דראש השנה, דף ו. מרפי הרי"ף): ומיהו אע"ג דמסקינן חוץ משל פרה, אפשר דדוקא בטהורים, אבל בטמאין לא. דהא אמרינן בפרק במה מדליקין לא הוכשרו למלאכת שמים אלא של בהמה טהורה בלבד, ושופר מלאכת שמים הוא, דהא אמרינן לעיל (ראש השנה כו.) כיון דלזכרון קאתי כלפנים דמי. ומיהו לאו ראייה גמורה היא דהתם בפרק במה מדליקין משמע דמשכן גופיה לא גמרין מההיא דלא הוכשרו למלאכת שמים, דהא אמרינן בההיא שמעתא מאי הוי עלה דתחש, וכדאיתא התם, ולפיכך הדבר צריך עיון. ונכבית יוסף סימן תקפ"ו מביא לשון הר"ן, ועל זה כתב הדרכי משה דטוב להחמיר. מיהו בשו"ע החליט הרמ"א דפסול, וכדלהלן.

שלחן ערוך אין רמ"א אויכעט, אין הלכות ראש השנה^{פא}, אז א שופר פון א בהמה טמאה איז פסול, טאָר מען נישט בלאָזן^{פב}.

פד

ואפילו אם תקע בו צדיק גדול, עם כל הכוונות והסודות, אם השופר מקורו מבהמה טמאה, אין זה כלום

קומט אויס, אז מ'קען בלאָזן שופר (דורך) א צדיק גמור, מיט אַלע הלכות, און מיט אַלע העכסטע כוונות, פונדעסטוועגן אז מ'הייבט זיך אָן נאָכצופרעגן פון וואו דער שופר שטאַמט, און אז מ'ווערט געוואָר [אז] ער שטאַמט פון א בהמה טמאה - פון א מקום טמא - דער שופר, האָט מען געמעגט בלאָזן דער גרעסטער צדיק דערמיט, איז מען נישט יוצא די תקיעות, איז עס פסול, איז עס נישט ראוי, און די מצוה איז עס שוין גאַרנישט, ווייל דער מקור איז פון א מקום טמא.

אז דער מקור איז פון א מקום טמא, קאָן עס נישט פֿשר ווערן, אפילו וויאזוי מ'טוט כדת וכדין. אפילו מ'טוט דערמיט גאָר כדת וכדין, מ'בלאָזט שופר און אַלדינגס, נאָר מ'ווייסט נישט וויאזוי דאָס איז געמאַכט געוואָרן פריער, טאָמער איז עס אָבער פון אַן אנדערן און מ'ווייסט נישט, [לא העיל בזה כלום].

מ'דאַרף וויסן נאָך: וויאזוי ס'איז 'געמאַכט'.
מ'דאַרף וויסן: פון וואו 'שטאַמט' דער שופר.

ס'איז נישט גענוג אז מ'בלאָזט כדת וכדין, מ'דאַרף נאָך וויסן: פון וואו די כלי וואָס מ'בלאָזט מיט איר, די כלי וואָס ס'האָט געברענגט דעם בלאָזן, פון וואו שטאַמט די כלי.

[און] טאָמער שטאַמט עס פון א מקום טמא, איז דאָס אַלעס גאַרנישט.

פה

ואם כן מתפרש הפסוק מה יפו פְּעֻמֵּיךָ "פְּנֵעֵלִים", הן על לעתיד לבא, והן על זמן הגלות

על כל פנים איבערדעם זאָגט ער מה יפו פְּעֻמֵּיךָ "פְּנֵעֵלִים", האָט ער מַרְמִז געווען [דצריך להיות ממקור טהור].

דאָס גייט דאָך 'אי' [=סיי] אויפן גלות, און 'אי' אויף דער גאולה (וכדלעיל אות סז-סט).

פו

דעל לעתיד לבא רומז כי אז יחזור להיות התחש במעשה נסים, ויעשו ממנו מנעלים כמו שעשו במדבר, ויילכו עם מנעלים אלו לעלות לרגל

איבערדעם זענען ביידע אָמַת.

אויף לעתיד וועט מען גאָר גיין מיט שייך פון סַסְגוֹנָא וואָס ס'איז גאָר מַעֲשֶׂה נִסִּים, וואָס ס'איז בלויז נִסִּים אַזוי ווי דער מדרש תנחומא זאָגט [בפרשת תרומה, און]

^{פא} ברמ"א (א"ח תקפו, א): וכן שופר מבהמה טמאה, פסול. [ויעיין עוד במג"א ומחצית השקל שם סק"ג שהאריכו בזה].

^{פב} וז"ל רבינו במסיבה א' יתרו תשי"ח (דרוש השני): יעדע זאך ברויך צו שטאַמען פון א מקום טהרה, מן המותר בפיק (שבת כה:). ס'שטייט אין שלחן ערוך אין הלכות ראש השנה, א שופר וואָס ער שטאַמט פון א בהמה טמאה טאָר מען נישט בלאָזן [דערמיט], איז מען נישט יוצא די תקיעות. מ'קען ברענגן א שופר פאַר א צדיק יסוד עולם, און ער קאָן בלאָזן שופר מיט אַלע כוונות האר"י, און ס'איז נישט 'ווערט' גאַרנישט, [ווייל] ער האָט פאַרגעסן צו פרעגן פון וואו שטאַמט דער שופר, ער האָט פאַרגעסן דעם מקור. טאָמער קומט מען אים דערציילן [אז] דער שופר שטאַמט פון א בהמה טמאה, איז נישט ווערט גאַרנישט. זעט מען דאָך, יעדע זאך מוז מען קוקן דעם מקור, [אז] ס'זאל נישט האָבן קיין פגם, די שכחת התורה, דאָס נעמט זיך [כשאינו ממקור הטהרה], יעדע זאך האָט דאָך א שורש, אז ס'שטאַמט נישט פון קיין מקור הטהרה, דעם ברענגט אריין א פגם, און ס'פירט אַראָפּ פונעם וועג, אַזוי ווייט אז מ'פאַרגעסט פונעם דרך האמת, [וואָס] דעם איז שפּחת התורה.

אָזוי ווי דער מזרחי ברענגט דאָרטן צי^{פג}, [אז] דער גאַנצער ססגונא איז געווען לשעה און ס'איז נגנו געוואָרן, ס'איז מעשה נסים די גאַנצע מעשה. און אָזוי וועט אויסזען די עוֹלֵי רְגָלִים פֿון לעתיד. (וכמו שביארנו לעיל ביישוב קושיא ב-ג, באופן ראשון).

פז

וגם רומז על זמן הגלות, שאין מעלה לילך למקומות הקודש, רק כשהוא בא ע"י מקור של טהרה, ולא ח"י ע"י מקור של טומאה הבא ע"י כחות הרשעים

און ווידעראום בזמן הגלות [משבח הכתוב את כנסת ישראל, כי] אַז מ'וויל זיך אַ ריר געבן [במקום הקודש], יעדן טריט אויפן מקום הקודש מוז עס זיין גלייך [לנעל דתחש] על כל פנים [מיט דעם אז] ס'זאָל זיין טהור.

וואָרן 'דאָ' [בפסוק זה] איז דאָך נישטאָ דער מיעוט, [וממילא] אפילו די וואָס זענען חולקים אויף שיטת רבינו תם, [אַבער] אַז דאָ שטייט מַה יָפֹּו פֿעַמִּיךָ "בְּנִעְלִים", אפילו די וואָס זיי זאָגן [בפשט הכתוב, אז] ס'גייט אויף 'פריער' אַרויף [על זמן הגלות, אַבער] על כל פנים ס'מוז קומען פֿון אַ מְקוֹם טְהוֹרָה, יעדער טריט און יעדער שריט^{פז} [שהולכין בארץ הקודש] מוז מען זען צי ס'קומט פֿון אַ מְקוֹם טְהוֹרָה.

פח

ולדרך זה השני, מה שמפרש התרגום יונתן דהכוונה על נעלים דססגונא, אין הכוונה שעלו לרגל בנעל של תחש ממש, רק בנעל הדומה לתחש בענין זה שיהיה נעשה ממקור טהור, וכעין סברת ר"ת לענין נעל של חליצה [ובזה מיושב קושיא ב-ג באופן שני, דלעולם כוונת התרגום יונתן הוא על זמן המקדש, ועל 'הדרך' שהלכו עד מקום המקדש, ואין הכוונה שהלכו בנעלי דססגונא ממש, כי לא היה מצוי בימיהם, וכמו שהקשינו בקושיא ב-ג, אלא הכוונה לסברת ר"ת דצריך להיות דומה לשל תחש בזה שיהיה ממין טהור. וכן לדרך האלשיך והחות דעת, הכתוב רומז בזה גם על זמן הגלות, דצריך להיות ההליכה בארץ הקודש, רק באופן שהמקור הוא ממקום הטהרה].

פט

הקדמה ליישוב קושיא א

דעס וואָס ער זאָגט מַה יָפֹּו פֿעַמִּיךָ בְּנִעְלִים "בַּת נָדִיב" [בתו של אברהם אבינו], קען זיין אָזוי.

צ

לעתיד לבא ישנו ישראל מעצמן, דברים הנעלמים ומכוסים בעולם הזה

דער כלל איז דאָך [דברים המכוסים בעולם הזה יהיו צופים לעתיד לבא].

- טאקע אָזוי ווי 'דער' פֿשט [פֿון] בְּנִעְלִים, [אז] ס'איז אלעס 'פאַרשלאָסן' [בזמן הזה מלהשיגם], אָזוי ווי ס'שטייט אין צרור המור פונעם חוות דעת^{פז}. - די אַלע 'פאַרשלאָסענע' פלעצער [בזמן הזה] וועט מען דעמאָלטס מַשיג זיין [לעתיד לבא].

צא

אבל עתה מובדל ומכוסה השגת דרך האמת, ואי אפשר לכוון האמת רק ע"י שהולכין בדרך האבות הקדושים

דער אָמַת ס'איז דאָך מוֹבְדֵל וּמְכֻסָּה [בזמן הזה מלהשיג בעצמו את דרך האמת בכל ענין]. נאָר וואָס דען, אַז מ'רירט זיך נישט פֿון אבותינו הקדושים, [וזוכין לכוון אל האמת].

^{פג} וכדהובא דבריהם לעיל באות יג-יח.

^{פד} וכדיקו לשון הכתוב מַה יָפֹּו פֿעַמִּיךָ.

^{פה} וכדהובא לשונו לעיל בהערה י. דמפרש שם כי מַה יָפֹּו פֿעַמִּיךָ, הם התלמידי חכמים המדריכים אותך בדרך ישרה בְּנִעְלִים, פירוש באותן המקומות שהיו 'נעולים' מלפניך.

אָזוי די אַלע אבות הקדושים, יצחק, יעקב, ושהלכו רק בדרכו של אברהם אבינו, כמו שנאמר] (וירא יח, יט) **כִּי יִדְעָתִי לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנִי וְאֶת בֵּיתוֹ "אַחֲרָיו".**

צב

וכמו שמפרש הקדושת יו"ט במאמר הפסוק **לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנִי וְאֶת בֵּיתוֹ "אַחֲרָיו"**, שזאת הוא אשר יצאה להם, שילכו רק "אחרי" בדרך שהורה לנו אברהם אבינו, ולא יבקשו דרכים חדשים

[ווי] איך האָב דאָס פאַריגע מאָל נאָכגעזאָגט¹⁹ וואָס דער טאַטע זכורנו לברכה זאָגט אין קדושת יום טוב²⁰, [לפרש הפסוק] **לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנִי וְאֶת בֵּיתוֹ "אַחֲרָיו"** וְשִׁמְרוּ

¹⁹ בסעודת הילולא של הקדושת יום טוב, מוצאי ש"ק משפטים תשט"ז (נדפס בקונטרס דברות קודש, ובלשה"ק בחיבורי תורה תשט"ז ח"א).

וז"ל רבינו שם: דער טאַטע זכורנו לברכה זאָגט אין קדושת יום טוב [לפרש תורה], [לפרש הפסוק] **לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנִי וְאֶת בֵּיתוֹ "אַחֲרָיו"** וְשִׁמְרוּ עִשָּׂה לָךְ עֲמָלָק (תצא כה, יז), פרעגט ער די קשיא, זאל ער זאָגן אַז אַז אַז אַז עִשָּׂה עֲמָלָק, וואָס איז דער "לך".

האָט דער טאַטע זכורנו לברכה געזאָגט: וואָס איז דער כלל, אַז מ'זאָל וויסן אַז מ'גייט נישט אַרויס פונעם דרך האמת? לעולם אַז מ'הייבט אָן צו גיין מיט'ן אייגענעם שכל, מיט די אייגענע אויפפאַסונג, מ'זאָגט "היצט איז אנדערש ווי ס'איז געווען", אַזוי ווי דער דרך איז [באלו וואָס] מ'ריקט זיך אַוועק פון פריערדיגן דרך, פון די עלטערן און פון אונזערע רבי'ס, מ'זאָגט "היצט איז אנדערש", [והולכים] מיט'ן אייגענעם שכל. דאָס איז די גרעסטע סכנה! קען מען דאָך אַריינפאַלן [בדרכים לא טובים].

דאָס פריערדיגע איז מקובל דור אחר דור, אפילו ביז צו משה רבינו, [און] אַזוי כסדר. דאָס איז דער כלל גדול, אַז מ'ווייסט אַז מ'דאַרף נאָכגיין נאָך די פריערדיגע, און דו ביסט נישט קיין בונה בונה לעצמו, אַז דו ווילסט אָנהייבן ניי.

[וזהו] **כִּי יִדְעָתִי לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנִי וְאֶת בֵּיתוֹ**, ער וועט זיי אָנזאָגן אַז זיי זאָלן זיין "אַחֲרָיו", זיי זאָלן זיין נאָך אים, דאָס איז גענוג, דאָס איינע [כלל, אויב] ער וועט אָנזאָגן אַז זיי זאָלן זיין "אַחֲרָיו", נאָך אים, [און] קיין "נייעס" זאָלסטו דיר נישט זוכן. זאָלסטו וויסן אַז דו זאָגסט שוין אנדערש, היצט איז ניי, דאָס איז א סכנה. זאָלסטו וויסן אַז מ'דאַרף נאָכגיין נאָך דעם דרך פון די פריעריגע.

מיט דעם טייטשט ער זיך אַז אַז אַז עִשָּׂה לָךְ עֲמָלָק, עמלק האָט אויך געוואָלט איינרעדן אַז "לך", דו ביסט א מענטש פאַר דיר, דאָס געטוועכץ איז דינס, דאָס דייניגע.

²⁰ בקדושת יום טוב [לפרש תורה, ד"ה זכור (השלישי)]: **כִּי יִהְיֶה כְּתוּב בְּסִפְרֵי הַקְּדוּשִׁים** דהעיקר הוא להאמין אמונת אומן באלקי עולם ית' מצד הקבלה מאבותינו ואבות אבותינו, כי דרך המחקר הוא מסוכן וכו'. [עיי"ש שהאריך, וסיים] זאת תורת העולה דהעיקר הוא רק לילך בדרכי אבותינו, ושלא לשנות כלל מדרכם, ומרגלא בפומייהו דחכמים לומר "החדש" אסור מן התורה.

וזה נראה כי ביאור הכתוב **כִּי יִדְעָתִי לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנִי וְאֶת בֵּיתוֹ "אַחֲרָיו"** וְשִׁמְרוּ דָרְךְ ה', ירצה שיצוה את בניו שיחזרו בדרך ה' אחרי הקבלה שקבלנו ממנו. ולא כמו עתה אשר חרשים מקרוב באו וילכו ויסירו אחר הוראת שכלם בדרך לא שערום אבותיהם, ויתעברו בגוים וילמדו ממעשיהם.

והכלל לזה, שכל יחזיק עצמו לאיש שלם בלבדו, שידמה בעיניו שהוא בשכלו מבין הדרך אשר יבחר ואינו צריך ללכת בעקבי האבות הזקנים, ואסור לשנות ממנהגם ומדרכם אפילו זיו כלשהו כחוט השערה. ואף אם ידמה לך על פי שכלך שאם תלך בדרכי אבותיך יזיק לך לפרנסתך וכדומה, צריך אתה לדעת שפרנסתך וכל הדברים לאו בשכלך תליא, כי ישראל הם למעלה מן השכל והטבע והמזל. [עיי"ש עוד מה שמפרש בזה לשון הפסוק זכור את אשר "לך" עמלק]:

ובקדושת יום טוב (לסוכות, אות יב): **כִּי יִדְעָתִי לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנִי וְאֶת בֵּיתוֹ "אַחֲרָיו"** וְשִׁמְרוּ דָרְךְ ה', יש לרמוז על דרך צחות, דלעיל כתיב (לך י, א) **וְהָתְחַלֵּף לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד**, דעינינו הוראות בעוה"ר בזמן הזה, אלה הרשעים אשר עזבו דרך אבותינו הקדושים וימאנו ללכת בעקבותם, אולם יבחרו להם דרך חדש לא שערום אבותינו, וחכמים הם בעיניהם, ומענה בפייה כי הם צריכים לילך 'לפנים' ולא לאחור, ויצעדו 'קדימה' לרוח העת והזמן החדש, עפרא לפיהם ורוח תשאם. כי באמת דרך האמת היא שנלך בעקבות אבותינו הקדושים, כאשר הורו לנו במעשיהם הטובים ובמנהגיהם קדושים אנוהו צריכים ללכת 'אחריהם' בכל ענינים ולא לשנות אפילו זיו כלשהו, ואז יהיה טוב לנו ולבנינו אחרינו עד עולם.

אולם כל זה הוא לדורות שאחרי אברהם אבינו ע"ה, שפיר צריכים לילך אחר מעשי אבותיהם הקדושים וזע אברהם יצחק ויעקב. משא"כ אברהם אבינו ע"ה בעצמו, שהיה בן תורה, אצלו לא היה שייך שילך אחרי מעשה אבותיו ח"ו, אדרבה הוא היה צריך ללכת 'לפנים', לפני ה', ולא יביט מאחוריו רצ"ל מעשה אבותיו, כמו שאמר המגיד (כהגדה של פסח) בתחלה עובדי עבודה זרה וכו' ואקח את אביכם וכו'. לכן אמר הקב"ה לאברהם אבינו ע"ה **וְהָתְחַלֵּף לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד**, לפני דייקא, אבל לא 'אחרי' מעשה אבותיו.

דָּרָךְ ה', דלכאורה] ס'העט גענוג געווען [שיאמר] כִּי יִדְעָתִי לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת בְּנֵי וְאֶת בִּיתוֹ וְשִׁמְרוּ דָּרָךְ ה', וּוְאֵס אִיז דער "אַחֲרִיו".

נאָר ער איז מדייק [דער פסוק, כי אברהם יצוה את בניו ואת ביתו] אז זיי זאלן זיין "אַחֲרִיו", אז זיי זאלן זיך נישט רירן [פון זיין דרך], זיי זאלן נאָר נאָכגיין 'נאָך אים'. נישט [אז] מ'זאָל מַחֲדִּשׁ זיין 'נייעס', [אזוי ווי] מ'מיינט ס'איז 'היצט' אַנדערש, [און מ'וויל גיין] מיט 'אייגענע' דרכים. נאָר "אַחֲרִיו".

צג

ואף שכל אחד מהאבות היה לו מדה מיוחדת לעבודת ה', אבל בהשרשים ויסודות התורה והאמונה היו כולם בשוה הולכים רק בדרכו של אברהם אבינו

הגם ס'איז געווען אַן אַנדערע מִדָּה [בעבודת ה' אצל כל אחד מהאבות, וכמבואר בספרים כי] יצחק אבינו איז אַנדערש געווען [שעבד את ה' במדת "הגבורה"], און יעקב אבינו אַן אַנדערע מדה [מדת "תפארת", ואברהם במדת "החסד"].

אַבער די שְׂרָשִׁים וואָס ס'איז נוֹגֵעַ, הן אין אידישקייט, אין קיום התורה והמצוות, און [הן] אין יראת ה' ואהבתו יתברך שמו, די "שְׂרָשִׁים" [ויסודות] זענען אַלע די זעלבע שְׂרָשִׁים, איז יעדער געווען דאָס זעלבע.

זיי האָבן געדינט דעם באַשעפער מיט אַן אַנדערע 'בחינה', אַבער אַלץ די זעלבע 'עֲבוֹדָה'.

צד

ורק אחד היה אברהם שלא הלך בדרך אבותיו, אלא השיג מעצמו ידיעת ה' ועבודתו, וכמו שאמר במדרש כי רב לא היה לו, אב לא היה לו, אלא שני כליותיו נובעות לו חכמה

נאָר איינער איז געווען וואָס ער האָט נישט געהאַט קיין שום רִבִּי'ן, [דאָס איז "אברהם אבינו"].

אַזוי שטייט אַרויס אין מדרש^פ, אברהם אבינו מהיכן ידע את התורה, לא היה לו רב, ער האָט נישט געהאַט קיין רבי'ן, אלא שני כליות נובעות לו חכמה. שטייט אַרויס [אז] אברהם אבינו האָט נישט געהאַט קיין רבי'ן, שטייט ביי אים בפרטיות שטייט [אזוי] אַרויס אין מדרש.

צה

ואף שגם קודם אברהם אבינו כבר היו צדיקים בעולם שעבדו את ה', כאדם הראשון ונח, אבל לא היה מורייתם כ"כ בהתגלות הנובאה והשגת אלקות, ורק אחד היה אברהם שהיה תחלה לגרים ולפרסם אמונתו יתברך בעולם וואָרן לעולם איז דאָך טאַקע נישט געווען פריער [כדוגמת אברהם אבינו, וכדכתיב] [יחזקאל לג, כד] אַתָּה הָיָה אַבְרָהָם.

אבל באברהם אבינו ע"ה כתיב כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו "אחרי" דייקא, שלהם יצוה רק לילך 'אחרי' אבותיהם הקדושים, ולא 'לפנים' כמו בעוה"ר במעשה הדור הזה אשר יקלקלו אורחותם, אך יאחזו בדרך אבותיהם וללכת 'אחריהם', ואז טוב להם, והבן.

^פ בבראשית רבה (סא, א): וַיִּסָּף אַבְרָהָם וַיָּקַח אִשָּׁה וְשָׁמָּה קָטוּרָה (חיי שרה כה, א), כתיב (תהלים פרק א) אֲשֶׁרִי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ וּגְוִי, אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ בְּעֵצַת רָשָׁעִים זֶה דֹּר הַפְּלָגָה, וּבְדָרְךְ חֲסָאִים לֹא עָמַד אֱלֹהֵי אֲנָשִׁי סְדוּם וְכוּ', וּבְמוֹשָׁב לָצִים לֹא יָשָׁב זֶה אַבְימֶלֶךְ וְכוּ'. כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חִפְצוֹ, כִּי יִדְעָתִי לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה. וּבְתוֹרַתוֹ יִהְיֶה, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, אֲב לֹא לְמַדּוֹ וּרְב לֹא הָיָה לוֹ, וּמַהֲיִכֵן לְמַד אֶת הַתּוֹרָה, אֲלָא זִמְנָן לוֹ הַקְב"ה שְׁתֵּי כְלִיתָיו כְּמִין שְׁנֵי רַבָּנִים, וְהֵיוּ נֹבְעוֹת וּמַלְמֻדוֹת אוֹתוֹ תּוֹרָה וְחֻכְמָה, הִדָּא הוּא דְכָתִיב (תהלים טז, ז) אֶבְרָךְ אֶת ה' אֲשֶׁר יַעֲצֵנִי אֶף לִילּוֹת יְסוּרֵי כְלִיתָי וְכוּ'.

הגם ס'שטייט (רש"י נח ז, ב) נח למד תורה, אָבער נישט די בחינה (ווי אברהם אבינו), מקיים צו זיין כל התורה כולה [און] אפילו עירוב תבשילין^ט. דאָס איז נאָכנישט געווען^ט.

[און] הגם אדם הראשון האָט געלערנט תורה^ט, אָבער אזוי ווייט [מיט] אַ התגלות איז אברהם אבינו געווען דער ערשטער.

צו

ונמצא דרך אברהם עבד את ה' בדרך שהשיג מעצמו, אבל יצחק ויעקב כבר הלכו בהדרך שכבש אברהם אבינו [על כל פנים, אברהם אבינו] ער איז געווען אַליין, ער איז געווען דער ערשטער אין לו רב.

אָבער יצחק אבינו האָט שוין געהאָט אַ רבי'ן, ער האָט שוין געלערנט ביים פאָטער. און יעקב אבינו איז דאָך געווען ביי ביידע [אברהם ויצחק].

צו

והגם שבמימי של אברהם היה קיים בית מדרשו של שם ועבר, צריך לומר שאברהם השיג עוד כמה ענינים והשגות מה שלא למדו בבית שם ועבר

הגם ס'איז אַ חידוש לעולם, וואָס ס'שטייט - דער מדרש זאָגט - אין לו רב. [שהרי] ס'איז דאָך געווען [בימינו דער] בית מדרשו של שם ועבר, [און] אפשר איז ער אַהין געגאנגען^ט. [וכמו שמצינו כי] יצחק אבינו האָט דאָך אויך געשיקט אַהין לערנען [את יעקב]^ט.

^ט כמבואר בגמרא יומא (כח:): אמר רב, קיים אברהם אבינו כל התורה כולה, שנאמר עֶקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֶלְי גֹו'. אמר ליה רב שימי בר חייה לרב ואימא שבע מצות, הא איכא נמי מילה. ואימא שבע מצות ומילה, אמר ליה אם כן מִצְוֹתַי וְתוֹרָתִי למה לי. אמר רבא ואיתימא רב אשי, קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין, שנאמר "תוֹרָתִי", אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבעל פה.

^ט זו"ל רבינו בס"ג נח תשט"ו (לשו"ק אות מ-ז): וואָרן אפילו פון דעם וואָס ער [נח] האָט געזען 'דעמאלטס' טהורה, אפילו גאָר אז ער האָט משיג געווען [כל התורה, בבחינת] כליות נובעות לו חכמה, ער האָט משיג געווען [אף תורה שבעל פה, אבל לא השיג מה שעדיין היה תלוי בהכרעת החכמים שבדורות העתידים].

אברהם אבינו האָט משיג געווען [אויך] תורה שבעל פה [בשלמות], האָט ער געזען שוין די 'הַכְרָעָה' פון די חכמי הדור אויכעט, [וכמו שאמרו בגמרא] ער האָט געוואוסט ערוב תבשילין אויכעט [אף שנחנה רק על ידי החכמים בדורות העתידים]. האָט ער דאָס אויך געזען שוין, דעם וואָס איזן וועלן שפעטער מכריע זיין. אָבער [כיי נח] קאָן זיין אז ער האָט נאָכנישט געהאָט תורה שבעל פה, [אז שמכל מקום לא השיג 'הכרעת' חכמי דורות העתידים]. ועוד שם (לשו"ק אות כט): ס'שטייט גאָרנישט אז ער [נח] האָט נאָך "מקיים" געווען כל התורה כולה עד שלא ינתנה, ס'שטייט נאָך רב אברהם אבינו "שקיים" כל התורה].

^ט כמבואר בזוהר הקדוש (מקץ דף קצט): תא חזי, קודשא בריך הוא עבד ליה לבר נש, דיוכי ליקרא דיליה, ולשמשא קמיה תדיירא, ולאשתדלא באורייתא וממא וליילי. בגין דקודשא בריך הוא אתרעץ בה באורייתא תדיר. וכיון דקרא קודשא בריך הוא לאדם, יחב קמיה אורייתא, ואוליף ליה בה למנדע ארחא. מנלן, דכתיב (איוב כח, ו) אִזְרָא וְיִסְפְּרָה הַכִּינָה וגם חקרה. ולכתב (שם, כח) ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה וסור מרע בינה. ובפרקי דרבי אליעזר (פרק יא): חבה יתירה חבב הקב"ה לאדם הראשון, שבראו במקום טהור במקום בית המקדש וכו', והכניסו לפלטיין שלו זה גן עדן שנאמר (בראשית ב, טו) וַיַּנְחֵהוּ בְּגֵן עֵדֶן לְעֲבָדָהּ וְלִשְׁמָרָהּ. ושם תאמר כי יש מלאכה בגן עדן וכו', לא אמר לְעֲבָדָהּ וְלִשְׁמָרָה אלא לעסוק בדברי תורה ולשמור את כל מצותיה. וכן הוא בתרגום יונתן (בראשית שם): וְדָבַר ה' אֱלֹקִים יְת אָדָם וכו' וְאַשְׁרֵה בְּגִינוֹנִיתָא דְעֵדֶן לְמַהוּ פִּלְח בְּאוֹרִיתָא וְלִמְנָטָר פִּקְדוֹתָא. - [ועיין עוד להלן מדברי הזוהר חדש].

^ט זו"ל הזוהר חדש פרשת נח: אָמר רבי יוחנן בן נורי, נטל הקדוש ברוך הוא אֶת שֵׁם בֶּן נֹחַ, וְהִפְרִישׁוּ לְכָהֶן עֲלִיוֹן וְלִשְׁתָּרוֹ וכו', עד שָׂבָא אַבְרָהָם וְלִמַּד תּוֹרָה בְּמִדְרָשׁוֹ שֶׁל שֵׁם, וְנִתְעַסַּק הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּאַבְרָהָם, וְנִשְׁתַּכְּחוּ כָל הָאֲתָרִים. בא אברהם והתפלל לפני הקדוש ברוך הוא, שִׁישְׁרָה שְׁכִינָתוֹ תָּמִיד בְּבֵיתוֹ שֶׁל שֵׁם, וְהוֹדָה לוֹ, שְׁנָאָמַר (תהלים קי, ד) אַתָּה כָהֶן עוֹלָם עַל דְּבָרְתִי מִלְכִּי צֶדֶק וכו'. ומאין היה לו תורה, אלא אָדָם הָרָאשׁוֹן יָדַע הַתּוֹרָה, וְהִנִּיחָהּ בְּקַבְלָהּ לִשְׁת בָּנוּ, וְאַחַר כֵּן בָּאָה לִיד חֲנוּךְ, עַד שֶׁבָּא לְשֵׁם, וְהָיָה מִתְעַסֵּק תָּמִיד בָּהּ.

נאָר אפשר קאָן זיין, ער האָט עפעס געהאַט אַזעלעכע זאַכן וואָס ס'איז נישט געווען בבית שם וְעַבְרָ, אַזעלעכע ענינים מיט אַזעלעכע זהירות און אַזעלעכע חלקי תורה איז געווען ביי אברהם אבינו וואָס ס'איז אין לו רב, [נאָר] ס'איז געווען אַ ניינעס^{צד}.

[על כל פנים] איז ער געווען דער איינער [שלמד תורה בעצמו, בלא אב או רב].

צח

ישוב קושיא א

(לפי אופן הראשון בישוב קושיא ב-ג, דקאי על לעתיד)

בזמן הוה צריך לקבל הכל על פי מסורת האבות, אבל לעתיד כתיב ולא ילמדו איש את רעהו, כי תתמלא הארץ דעה את ה', וישיגו הכל מעצמם, וכדרך שהשיג אברהם אבינו מעצמו

[והנה] לעתיד וועט דאָך זיין לא ילמדו עוד איש את רעהו (ירמ' לא, לג), כי מלאה הארץ דעה את ה' (ישעי' יא, ט), ולא ילמדו איש את רעהו^{צה}.

היינט מוז מען יעדע זאך מקבל זיין, וואָס מ'איז מקובל פון 'פריער'. ממילא אָבער דעמאָלטס וועט זיין ולא ילמדו עוד איש את רעהו, [נאָר] יעדער וועט אליין משיג זיין, ומלאה הארץ דעה. [והוא כעין מדרגתו של אברהם אבינו, שהשיג הכל מעצמו].

צט

ולכן מכיון שהפסוק קאי על עליית הרגלים דלעתיד, וכמו שביארנו בביאור דברי התרגום וינתן, על כן קורא את בני ישראל על שם אברהם אבינו דיקא, שאו יהיו כולם בבחינתו של אברהם אבינו

איבערדעם שטייט פת נדיב, בתו [של אברהם אבינו].

[ווייל] ער גייט דאָך אַרויף אויף לעתיד, [דער] מה יפו פּעמִיך פּנעלִים, ווי דער תרגום יונתן זאָגט.

ק

- קאָן זיין אַז די הייליגע חכמים האָבן דאָס מעלִים געווען [ולא גילו פירוש הכתוב דקאי על לעתיד, ווייל] זיי האָבן דאָך נישט מגלה געווען קיין הלכתא למשיחא, קיין

אמר לו ר' יוסי, אם התורה היתה במדרשו של שם, למה הוצרך הקדוש ברוך הוא לצוות לבני נח אותן שבע מצות שנצטוו וכו', אלא אמר הקדוש ברוך הוא, אם אמר להם שישמרו כל תורת, יפקדו כל העול מהם וכו', אלא אתן להם דברים מועטים וישמרו אותם, עד שיכבדו מי שישמרו כולה, והוא אברהם, שנאמר (תולדות כו, ה) עקב אשר שמע אברהם בקלי וישמר משמרת מצותי חקתי ותורתי וכו'.

^{צז} כדכתיב (תולדות כה, כו) ויעקב איש תם ישב אהלים, ופירש"י: אהלו של שם ואהלו של עבר.

[ומה שכתב רש"י (תולדות כח, ט. וישלח לה, כט) שיעקב נטמן בבית עבר י"ד שנים, ולא הזכיר את שם, זה היה לאחר שנחברך יעקב כשהיה בן ס"ג שנה, וכבר היה נפטר שם, כי שם בן נח נפטר בשנת ב"א קנ"ה, כשיעקב אבינו היה בן נ' שנה. אבל עד נ' שנה למד יעקב אבינו תורה גם אצל שם].

^{צח} ועיין עוד בסוף ס"ג עקב תשי"ז, שמתרץ רבינו קושיית הראב"ד ושאר מפרשים (על הרמב"ם הל' עבודה זרה פ"א) למה רק אברהם אבינו מסר נפשו על האמונה, ולא מציו כן בשם ועבר. ומבאר רבינו כי אברהם ניתן לו במתנה שהיה לו דין ישראל ולא דין בן נח, ולכן היה מותר ומצווה למסור נפשו על קדושת השם. אבל שם ועבר היה להם דין ב"נ ולכן לא הותר להם למסור נפשם בסכנה על זה, כי ב"נ אינו מצווה על קידוש ה', כמבואר בגמרא (סנהדרין עד:).

^{צט} בירמ' שם (ל-א): הנה ימים באים נאם ה', וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה. לא כברית אשר כרתי את אבותם ביום ההוא כי ביום ההוא יאמר מלאך ה' וכו'. כי זאת הברית אשר אכרת את בית ישראל אחרי הימים ההם נאם ה', נתתי את תורתך בקרבם ועל לבם אכתבנה, והייתי להם לאלקים והמה יהיו לי לעם. ולא ילמדו עוד איש את אחיו ואיש את אביו לאמר דעו את ה', כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם נאם ה', כי אסלח לעונם ולחטאתם לא אפקר עוד.

דברים מכוסים, די זאכן וואָס נאָר יונתן בן עוזיאל האָט מגלה געווען, אזוי ווי ס'שטייט אין די גמרא^צ, [כי יונתן בן עוזיאל] ער האָט מער מגלה געווען (ראה גם לעיל אות מב).

קא

אָבער על כל פנים דאָס גייט אַרויף אויף לעתיד.

איבערדעם רופט ער עס אָן פת נדיב [על שם אברהם אבינו, כי] אברהם אבינו איז געווען היצט נאָר איינער אַז אין לו רב, [וכן לעתיד אצל כל ישראל], דעמאלטס וועט מען נישט האָבן קיין רבי'ן.

קב

והכתוב רמז זאת במה מכנה את אברהם בלשון "נדיב", כי עבודת ה' שקבלנו מאבותינו ורבותינו אין זה בחינת נדיבות, אלא הוא חיוב גמור לקיימו, אבל מה שמשגיג מעצמם להוסיף יותר בעבודת ה', זהו נקרא בחינת "נדיבות"

[איבערדעם] הייסט עס [דייקא בלשון] נדיב, [שהוא לשון נדבה ורצון טוב, ולא לשון חיוב].

וואָרן דעס וואָס מ'איז מקובל פון די רבי'ס [און] פון די עלטערן, [אפילו מה שהוסיפו רק בתורת מנהג], איז מען דאָך מחויב [מקיים צו זיין, אזוי] זאָגט דאָך די גמרא^צ ביי [די] עובדא דבני ביישן. דעס איז אזוי ווי א נדר, דאָס איז מען דאָך מחויב צו טון, אזוי ווי אלע קבלות^{צח}.

דעס וואָס מ'איז מקובל מרביותיו ומאבותיו, איז מען מחויב, דאָס איז נישט קיין נדיבות.

נאָר [דעס] וואָס מ'איז 'אליין' מתדש, מ'טוט אויף [חידושים בעבודת ה', ובחומרות ומנהגים], דאָס הייסט שוין נדיבות.

קג

[ולכן לעתיד לבא] אז זיי וועלן 'אליין' משיג זיין, דאָס איז שוין א בחינת נדיבות.

איבערדעם איז פת נדיב, [ווייל] אַז ער גייט אַרויף אויף לעתיד רופט ער אָן [די אידן] פת נדיב.

און נישט אזוי ווי היינט רופט מען אלץ אָן [די אידן] בני יעקב וישאאל^{צט} [על שם האבות הקדושים], ווייל מ'ברויך אלץ צו גיין 'דעם' דרך [של האבות]. והכתוב מכנס בשם זה לשבח כי זיי זענען נאָכגעגאנגען 'דעם' דרך, פון אבותיו און אבות אבותיו. נאָר אברהם אבינו איז געווען דער ערשטער [של האבות], וואָס ער האָט 'אליין' משיג געווען [דרכי התורה ועבודה]. און אזוי וועט זיין לעתיד.

^צ בגמרא מגילה (ג). והובא לעיל בהערה מד.

^{צא} בגמרא פסחים (ג): בני ביישן נהוג דלא הוו אזלין מצור לצידון במעלי שבתא [פירש"י: יום השוק של צידון בערב שבת, והם מחמירים על עצמן, שלא להיכבט מצרכי שבת], אתו בנייהו קמיה דרבי יוחנן, אמרו לו אבהתיך אפשר להו [להמנע מן השוק, שעשירים היו], אנן לא אפשר לך. אמר להו כבר קיבלו אבותיכם עליהם, שנאמר (משלי א, ח) שִׁמְעֵ בְנֵי מוֹסֵר אֲבִיךָ וְאַל תִּטַּשׁ תּוֹרַת אִמְךָ.

^{צב} כנפסק בשלחן ערוך (י"ד, ריד, ב): קבלת הרבים חלה עליהם ועל זרעם, ואפילו בדברים שלא קבלו עליהם בני העיר בהסכמה, אלא שנוהגין כן מעצמם לעשות גדר וסייג לתורה. וכן הבאים מחוץ לעיר לדור שם, הרי הם כאנשי העיר, וחייבים לעשות כתקנתו. ואף בדברים שהיו אסורים בהם בעירם מפני מנהגם, ואין מנהג העיר שבאו לדור בה לאסור, הותרו בהם אם אין דעתם לחזור. [וע"ע בשו"ת דברי יואל (נא, ג)].

^{צג} הכוונה בני יעקב, 'או' בני ישראל (וכמו שהזכיר רבינו לעיל באות ז).

קד

ישוב קושיא ו

(לפי אופן הראשון דהפסוק רומז על לעתיד)

החתם סופר ועוד ספרים, מפרשים דברי הכתוב וּמָלְאָה הָאָרֶץ דְּעָה אֶת ה' "כַּמִּים לַיָּם מְכַסִּים", דכשם שהים רק מלמעלה הוא שוה בכל מקום, אבל בעומקו שם עומים שונים זה מזה, כמו כן יהיה השגתם של ישראל לעתיד, דאף שמבחוץ כולם יעברו את ה' אחד, אבל בפנימיות לבנם יהיה חילוקים גדולים במדרגת השגתם ועבודתם

פונדעסטוועגן [ממשיך הכתוב לומר] חֲמוּקֵי יִרְכֶּיךָ.

[ויבאר בהקדם וואָס] זיי טייטשן דאָךְ מיט דעם, – ער דער חתם סופר זאָגט עס^פ, און ס'שטייט נאָךְ ערגעץ אַנדערש אויך^ק, – [וואָס] ס'שטייט (ישע"י יא, ט) וּמָלְאָה הָאָרֶץ דְּעָה אֶת ה' כַּמִּים לַיָּם מְכַסִּים, [דלכאורה צ"ב] וואָס איז דער כַּמִּים לַיָּם מְכַסִּים.

זאָגט ער אַזוי. ס'וועט זיין מָלְאָה הָאָרֶץ דְּעָה, וועט דאָךְ יעדער אַליין מְשִׁיג זיין, נו מיינט מען טאַקע [אַז] יעדער וועט זיין גראַד [כולם במדרגה אחת]? ס'איז דאָךְ דאָ גרויסע און גרעסערע, און קלענערע. וועט דען יענער זיין אייניג?

זאָגט ער ניין, [כַּמִּים לַיָּם מְכַסִּים]. יעדער וועט אַליין מְשִׁיג זיין, אָבער אַלץ נאָר לויט זיין בחינה, [וזה נמשל] אַזוי ווי דאָס וואָסער [של הים], פון אויסענווייניג [מלמעלה] איז עס גראַד, און ווען מ'גייט אַריין [בעומק הים] איז ער טיפער און טיפער און [נאָך] טיפער, [בכל מקום לפי עומקו], נאָר מ'זעט עס נאָר נישט אָן פון אויסענווייניג.

אַזוי זאָגט ער, וועט דעמאָלטס אויכעט זיין, יעדער וועט מְשִׁיג זיין, אויסענווייניג וועט מען זען וועט זיין יעדערער גראַד [באופן כללי אַז] מ'וועט מְשִׁיג זיין [ידיעת ה'], פונדעסטוועגן אָבער אין עומק וועט זיין, נישט יעדער וועט גיין 'גלייך', איינער וועט גיין נאָךְ טיפער און טיפער און טיפער.

אידן וועלן זיין אַ בחינה [פון] כַּמִּים לַיָּם מְכַסִּים, אַז ס'איז צוגעדעקט [מלמעלה] בשוה, ומ"מ בעומקו אינו בשוה, רק יש הרבה מדרגות]. [עד כאן דברי החתם סופר].

קה

ולוה מכין שאמר כאן הכתוב בַּת יְרֵדִיב, על שם שלעתידי ישינו דברים נעלמים מעצמם, הוסיף ואמר על זה חֲמוּקֵי יִרְכֶּיךָ, ודרשו בנמרא מה ירך בשר אף דברי תורה בשרת, לרמוז כי בשרת ופנימיות שפיר יהיו חילוקים בהשגתם ועבודתם גם לעתיד

איבערדעם זאָגט ער [בהמשך הכתוב].

[דהנה לעיל מיניה אמר] בַּת יְרֵדִיב, [דהכוונה] אַזוי ווי איך האָב פריער געזאָגט אַז יעדער וועט זיין [במדרגה של נדיבות] אַז מ'וועט אַליין מְשִׁיג זיין. פונדעסטוועגן חֲמוּקֵי יִרְכֶּיךָ, [וכמו שדרשו על זה בגמרא] מַה יִּרְךָ בְּסִתָּר אֶף הוּא בְּסִתָּר, ס'וועט זיין [בסתר ובעומק] די גרויסע חילוקים וועט אַלץ נאָךְ זיין.

^פ כן היה רגיל בפי רבינו בשם החתם סופר. וכעת לא מצאנו זאת בספריו, וכפי הנראה קיבל רבינו כן בשמו בעל פה, איש מפי איש.

^ק עיין בבניה לעתים (ח"ב דרוש לה), וחן טוב (פרשת בראשית) בשם האריז"ל, ובתהלים תפלה למשה (קט, קל ב'), ובלב שמח עה"ת (בהקדמות) בשם מהר"ש מבעלזא.

ובליקוטי מוהר"ן (א, כא) וז"ל: וכמובא פירוש הפסוק כי מָלְאָה הָאָרֶץ דְּעָה אֶת ה' כַּמִּים לַיָּם מְכַסִּים, כי בַּהֲשֵׁל הַמְּשִׁתָּף יהיו כולם שוים, שהכל ידעו את ה', אפלו עכו"ם, אך בעמקות החכמה יהיה כל אחד לפי מדרגתו, כַּמִּים הַמְּכַסִּים לַיָּם, שלמעלה הַמִּים שְׁוִים בכל מקום, אך בעמקות הם מובדלים מאד, כי בזה המקום הַמִּים נמוכים וסמוכים לארץ, ובמקום אחר עמוקים יותר ויותר, ובמקום אחר הם עמוקים עד התהום כן יהיה בהשגת השם יתברך לעתיד.

קען זיין דאָס איז ער מרמז [לפי דרשת הגמרא] (דלעיל באות סב).

קו

ישוב קושיא ו

וכן לדרשת התרגום יונתן, דחמוקי ירכיך קאי על הבנים שהיו רומים לכלילא קדושא שעשה בצלאל. גם בזה רומז על לעתיד דאז עתידה אשה שתלד בכל יום, וישתלמו ישראל בתיקון קומת הקדושה, וכמו שנשלם ציור הקדושה במלאכת המשכן, וכמבואר בספרים דציור המשכן וציור בן אדם הכל אחד, ורומזים על שיעור קומת הקדושה שבעולמות העליונים

און דעס וואָס ער זאָגט ווידער [בתרגום יונתן, כי חמוקי ירכיך רומז אויף] די קינדער,

[מיט] כלילא [דקדושא] (כדלעיל באות סב).

[לפי דרכו יש לומר בהמשך הכתוב, דהנה] ס'שטייט דאָך עתידה אשה שתלד בכל יום,

[ווי] די גמרא זאָגט (שבת ל:), דעמאלטס וועלן זיי דאָך גאָרנישט זיין [קין עקר וַעֲקָרָה], -

[כדכתיב] (תהלים מה, יז) תַּחַת אֲבֹתֶיךָ יִהְיֶה בְנֶיךָ^{קב} - דעס מין פון עקר וַעֲקָרָה וועט דאָך גאָרנישט זיין, לא יזכר ולא יפקד, אזוי שטייט דאָך.

קז

[ולכן לעתיד] וועט זיין כלילא דקדושא, [נהכוונה שיושלם תיקון השיעור קומה של הכלל

ישראל] אזוי ווי ס'איז געווען [בתבנית המשכן], אזוי ווי ביי בצלאל'ין.

[ווייל] ס'שטייט דאָך^{קב}, ציורא דמשכנא וציורא דבר נש חד הוא.

קח

ווי דער טאטע זכורנו לברכה זאָגט אין קדושת יום טוב^{קב}, ער ברענגט - דאָכט

זיך מיר - פון ייטב לב^{קב}, [לפרש הפסוק] (תרומה כה, ט) כָּל אִשָּׁר אָנִי מֵרָאָה "אוֹתָךְ", אזוי

איז תבנית המשכן וכל כליו.

^{קב} כמבואר במדרש תהלים (שוח"ט, מזמור מה): אמר רבי אלעזר ברבי יוסי, עתיד כל אחד ואחד מישראל להיות לו בנים כיוצאי מצרים, שנאמר תחת אבותיך יהיו בנך, וכמה היו אבותינו כשיצאו ממצרים, ששים רבוא. - [וכן הוא בתנחומא תולדות סימן ט].

^{קב} בזהר הקדוש (תרומה דף קסב:): פתח ואמר, וְאֵת הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה עֶשֶׂר יְרִיעוֹת וגו' (תרומה כו, א), הָא הָכָא רָזָא דִּיחֻדָּא, דְּהָא תְּקוּנָא דְּמִשְׁכָּנָא מִכְּמָה דְּרָגִין אִיהוּ, דְּכַתִּיב בֵּיהּ וְהָיָה הַמִּשְׁכָּן אֶחָד. לְאַתְחַזְּאָה דְּכָל שִׁיפִין דְּגוּפָא כְּלָהוּ רָזָא דְּגוּפָא חֵד. כְּבֵר נֶשׁ אִית בֵּיהּ כְּמָה שִׁיפִין עֲלָאִין וְתַתְּאִין, אֲלִין פְּנִימָאִין לְגוּ, וְאַלִין בְּאַתְגְּלִיא לְבֵר, וְכָלְהוּ אֶקְרוּן גּוּפָא חֵדָא, וְאַקְרִי בֵר נֶשׁ חֵד, בְּחֻבּוּרָא חֵדָא. אוּף הָכִי מִשְׁכָּנָא, כְּלָהוּ שִׁיפִין כְּגוּנָא דְּלַעֲיָלָא, וְכֵד אֶתְחַבְּרוּ כְּלָא כְּחֵדָא, כְּדִין כְּתִיב (שם, ו) וְהָיָה הַמִּשְׁכָּן אֶחָד.

פִּקוּדֵי אֲוִרִיָּתָא, כְּלָא שִׁיפִין וְאַבְרִין, בְּרָזָא דְּלַעֲיָלָא. וְכֵד מִתְחַבְּרִין כְּלָהוּ כְּחֵד, כְּדִין כְּלָהוּ סֻלְקִין לְרָזָא חֵד. רָזָא דְּמִשְׁכָּנָא, דְּאִיהוּ אֶבְרִין וְשִׁיפִין, כְּלָהוּ סֻלְקִין לְרָזָא דְּאֶדָם, כְּגוּנָא דְּפִקוּדֵי אֲוִרִיָּתָא, דְּהָא פִּקוּדֵי אֲוִרִיָּתָא כְּלָהוּ בְּרָזָא דְּאֶדָם וְכו'. מֵאן דְּגָרַע אֲפִילוּ פִּקוּדָא חֵדָא דְּאֲוִרִיָּתָא, כְּאֵלּוּ גָרַע דִּיוֹקָנָא דְּמַהֲמִנּוּתָא, דְּהָא כְּלָהוּ שִׁיפִין וְאַבְרִין בְּדִיוֹקָנָא דְּאֶדָם, וְכִגִּין כֹּף כְּלָא סֻלְקָא בְּרָזָא דִּיחֻדָּא. וְעַל דָּא יִשְׂרָאֵל אֵינּוּן גּוֹי אֶחָד, דְּכַתִּיב (יחזקאל לו, לא) וְאֶתְּן צֹאנִי צֹאן מִרְעִיתִי אֶדָם אֶתֶם. וְכַתִּיב (שמואל ב' ז, כג) מִי כַעֲמֹךָ כִּישְׂרָאֵל וגו'.

^{קב} בקדושת יום טוב (ריש פרשת תרומה): וְיִקְחֻהוּ לִי תְּרוּמָה מֵאֵת כָּל 'אִישׁ' אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לְבֹו תִּקְחוּ אֵת תְּרוּמָתִי וְזֹאת הִתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ 'מֵאֶתְּם' וגו' (תרומה כה, ב-ג). יש לדרקב באמרו מֵאֵת כָּל 'אִישׁ', דלכאורה נראה כשפת יתר. גם תיבת "מֵאֶתְּם" היא לכאורה כמיותר, כי היה די לומר וְזֹאת הִתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ, ותו לא.

והנראה לִי, על פי מה שכתב אאמו"ר זצוקללה"ה פרשת פקודי בספרו ייטב לב על הפסוק (תרומה כה, ט) כָּל אִשָּׁר אָנִי מֵרָאָה אוֹתָךְ אֵת תַּבְּנִית הַמִּשְׁכָּן (כמובא בדריי להלן בהערה קה) ... עי"ש באורך. והנה לפי זה מי שמזכך אבריו וגידיו באופן הנצרה והשלם בתכלית השלימות, אז הוא ממש דוגמת ותבנית המשכן, אכן מי שאינו מזכך את עצמו כראוי, נחסר בו מעט מתבנית המשכן. ואם כן לפי זה הצדקה הנתונה לעבודת המשכן, היה ביכולתו ליתן כל אחד ואחד כפי מדרגתו בעבודת השי"ת, כי כל מה שהיה משיג יותר בעבודת השי"ת, היה ביכולתו ליתן יותר לעשיית המשכן. וזהו שאמר וְיִקְחֻהוּ לִי, כפירוש רש"י לִי לשמי, תְּרוּמָה מֵאֵת כָּל 'אִישׁ' אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לְבֹו, ר"ל מכל איש ואיש אשר ידבנו לבו לעבודת השי"ת, כי רחמנא לבא בעי, וכפי מדרגתו יכול ליתן גם הצדקה לחלקו על המשכן. וגמר אומר וְזֹאת הִתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ 'מֵאֶתְּם' דייקא, כי הכל בא לפי מדרגת הנותן, והבן.

קט

און דער רמב"ם^ק זאגט דאך אויך אזוי, אז דער ציור פונעם מענטש דאס איז דער ציור פונעם משפך. [און] משה רבינו האט זיך משלים געווען, [ולכן] האט ער פון זיך אליין משיג געווען דעם משפך.

קי

אזוי וועט זיין חמוקי ירכיך מעשה ידי אמן, [ווי] די מעשה פון בצלאל'ן. און 'אזוי' וועלן אויסזען די דורות, אזוי וועלן אויסזען די קינדער, ס'וועט אלעס זיין אויף דער בחינה [של שלמות הראויה]. [און] דאס גייט אלעס ארויף אויף לעתיד, אויף די עולי גלים.

קיא

סיום התורה

איבערדעם האט מען דעם גאנצע, אלעס האט מען מגלה געוועזן אום פסח אין דעם שיר השירים.

אזוי ווי ס'שטייט דאך אויסגערעכנט די דעות^ק, טייל זאגן אז אויפן ים [בשביעי של פסח סוף] האט מען עס געגעבן. און טייל זאגן מ'האט עס געגעבן [ביי מתן תורה] אויפן בארג סיני, די מלאכים

^ק בייטב לב (פקודי): ויָרָא מֹשֶׁה אֶת כָּל הַמְּלָאכָה וגו' (פקודי לט, מג). על פי הוזהר (תרומה) קס"ב ע"ב על הפסוק וְאֵת הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה (מובא דברי הוזהר לעיל בהערה קג) ... עכ"ל. וכמו כן אמרו ציורא דמשכנא וציורא דעובדא דבר נש כולא חד, והאדם יש בו רמ"ח אברים ושס"ה גידים, ציורא דאורייתא, רמ"ח מצות עשה ושס"ה מצות לא תעשה (וזהר וישלח ט:); נסתרות התלויות בלב, ונגלות בדיבור ומעשה, וכמו כן באדם אברים חיצונים ופנימים, וכמו כן היה במשכן, וכמבואר בכמה ספרים הקדושים ענין כלי המשכן דוגמת אברים של אדם. ומי שמקיים מצות התורה ומזכך אבריו וגידיו, הוא עצמו דוגמת ותבנית המשכן, אהלו ומכסהו וכליו. וזהו שאמר הכתוב (תרומה כה, ט-ח) וַיַּעַשׂ לִי מִקְדָּשׁ וַיִּשְׁכְּנֵנִי "בתוכם" דייקא, ככל אשר אני מראה אותך, לא אמר 'לך', כי אם "אותך", כלומר את עצמך. את תבנית המשכן וגו', וכן תעשו גם אתם, להיות בעצמיכם תבנית המשכן. וזהו שנאמר פרשת ויקהל (לה, י"א) וְכָל חֶסֶם לֵב "בכם", בעצמותיכם ובקריכם מש, יבאו ויעשו וגו' את המשכן את אהלו וגו'. וענין באור המאיר (פרשת בריס, עה"פ ואומר אליכם) בביאור הכתוב (יחזקאל מג, י) הִגַּד אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל אֶת הַבַּיִת וְיִקְלְמוּ מַעֲוֹנוֹתֶיהֶם, שהרחיב הדברים. והכלל, אם האדם חוטא באחד מפרטי אבריו, נאבד דוגמתו מהכלים של המשכן הרומז לבחינת אבר הזה, וממילא מוכרח ליחבר בעונותיהם, עיי"ש. ומזה ידיעת ההפכיים בשוה, עת נבנה בית המקדש עם כל כליו, מזה נראה בעליל כי נבנה קומת אדם עם כל אבריו וגידיו בשמירת מצות התורה כולה, אחת מהנה לא נעדרה. וזהו שאמר כאן ויָרָא מֹשֶׁה אֶת כָּל הַמְּלָאכָה וְהָיָה עֵשׂוּר אֹתָהּ, מזה נראה ונשמע כי כאשר צוה ה' בכל התורה כולה, פן עשו, כי המשכן ציורא דבר נש, ובר נש ציורא דאורייתא, וכולא חד, כאמור. והבן זה.

^ק בכתבי הרמב"ם, באגרת מוסר לבנו רבי אברהם: ודע בני אברהם ירחמך הקל יתברך, כי המשכן וכליו בא המשל בו על גוף נכבד. והתחיל בארון, אשר הוא הלב בלא ספק, וכן הוא גם כן התחלה בגוף. ובארון גם כן הלחות, אשר הם השכל האנושי. ובאומרו (תרומה כה, כ) וְהָיָה הַקְּרָבִים פְּרָשֵׁי כַנָּפִים לְמַעַלָּה וגו', המשל בזה בריאות, והשולחן משל על הכבוד, והמנורה משל על המרה. ומזבח העולה אשר נאמר בו (צו, י) אֵשׁ תָּמִיד תִּקְדַּח על המזבח לא תכבה, המשל בו על החום הטבעי, ומזבח הקטורת הוא השפע. [עיי"ש עוד].

^ק בשרי השירים רבה (א, פסוק ב): יִשְׁקֶנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ. היכן נאמרה, רבי חנינא בר פפא אמר פנים נאמרה, היך מה דאת אמר (פיה"ש א, ט) לִסְתִּי וְרִכְבִּי פִּרְעָה. רבי יודא ברבי סימון אמר בסיני נאמרה, שנאמר שיר השירים, שיר שאמרו אותו השירים, השוררים, שנאמר (תהלים סו, כו) קָדְמוּ שָׁרִים אַחֵר נִגְנִים. תני משום רבי נתן, הקב"ה בכבוד גדולתו אמרה, שנאמר שיר השירים אֶשֶׁר לְשַׁלְמָה, למלך שהשלום שלו. רבן גמליאל אומר מלאכי השרת אמרוהו, [שנאמר] שיר השירים, שיר שאמרוהו שרים של מעלה. רבי יוחנן אמר בסיני נאמרה, שנאמר יִשְׁקֶנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ. רבי מאיר אומר באהל מועד נאמרה, ומייתי לה מן הדא קרייא (שיר השירים ד, טז) עוֹרֵי צָפֹן וּבֹאֵי תִמָּן, עוֹרֵי צָפֹן זו העולה הנשחטת בצפון, ובואי תִמָּן אלו שלמים שנשחטין בדרום, הפיתוי גני זה אהל מועד, יָלוּ בְשָׁמְיוֹ זה קטרת הסמים, יָבֵא דוֹדִי לִגְנוֹ זו השכינה, ויֵאכֵל פְּרִי מִגְדֵּיוֹ אלו הקרבנות. רבנין אמרין בבית עולמים, ומייתי לה רבנין אף אינן מהאי קרא, עוֹרֵי צָפֹן וכו', הפיתוי גני זה בית העולמים וכו'.

הָאָבֶן דָּאָס אַראָפּגעברענגט, אַזוי ווי איך האָב שוין נעכטן נאַכט געזאָגט^ק וואָס דער אלשיך הקדוש זאָגט (בריש שיר השירים) פאַרוואָס רופט ער עס אָן [שיר השירים] אָפּוּר 'לְשַׁלְמָה', ווייל מ'האָט עס דורך אים מְגַלָּה געוועזן, ס'איז געווען פון שוֹרֵשׁ נִשְׁמָתוֹ.

קיב

איבערדעם זאָגט מען דאָך דאָס אין חג הפסח, ווייל ס'איז דער שורש פון די גאולה, ס'איז טאַקע דערנינען געשטעלט [יציאת מצרים]^ק, ס'איז זייער געשטעלט אויף די גאולת מצרים אַסאַך, אָבער פֿימי צאַתָּה מִמִּצְרַיִם אַרְאָנוּ נִפְלְאוֹת, דער גמר פון גאולת מצרים וועט דאָך זיין לעתיד ווען ס'וועט זיין נגמר אַלְדִּינַגס, ליגט דאָס [אַלעס] אין דעם שִׁיר הַשִּׁירִים וואָס מ'זאָגט עס, איבערדעם זאָגט מען עס אין משך פון די ימי חג הפסח, [לעורר עובדא לעילא] ס'זאָל זיין די רעכטע גאולה, און די עוֹלֵי רְגֵלִים, ווי ער רעכנט אויס מַה יָפוּ פְּעֻמֵּיךָ בְּנֻעָלִים, די עוֹלֵי רְגֵלִים.

קיג

ברכת הקורש

דער אייבירשטער זאָל העלפן:

מ'זאָל מיר זוכה זיין דאָס צו זען, דעס וואָס ער [שלמה המלך] האָט געזען מַה יָפוּ פְּעֻמֵּיךָ בְּנֻעָלִים.

מ'זאָל זוכה זיין טאַקע צו דער שמחה פון סִסְגוּנָא, בְּנֻעָלִים בחינת סִסְגוּנָא, אַז מ'וועט זיך פרייען מיט די כּוֹחוֹת הַטְהָרָה.

דער בורא עולם זאָל העלפן טאַקע, מ'זאָל מיר זוכה זיין מ'זאָל מיר דערלעבן די ישועה שלימה, מ'זאָל מיר בְּקָרֵב זוכה זיין צו ביאת המשיח.

מ'זאָל מיר זוכה זיין צו זיין פון די עוֹלֵי רְגֵלִים, מַה יָפוּ פְּעֻמֵּיךָ בְּנֻעָלִים, אין די ימי חג המצות, אין די ימי השמחה.

דער אייבירשטער זאָל העלפן:

מ'זאָל די זכיה האָבן מ'זאָל מיר דבוק זיין אין בורא כל עולמים, בקדושה ובטהרה, [און] אין דרך האמת.

מ'זאָל מיר זוכה זיין צו זען בְּקָרֵב [הימים] די ישועה שלימה, און התגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

^ק בליל ש"ק חוה"מ פסח תשט"ז, ונדפס בחידושי תורה תשט"ז (עמוד תיג) וז"ל: וכמו שפירש האלשיך הקדוש עה"פ שִׁיר הַשִּׁירִים אָפּוּר לְשַׁלְמָה, דבמדבר (שיר השירים רבה א, פסוק ב) איכא פלוגתא היכן נאמר שיר זה, יש אומרים שנאמר על הים, ויש אומרים שנאמר בהר סיני, ויש אומרים מפי הקב"ה, וצ"ב דא"כ למה מייחסין השיר הזה אחר שלמה כיון שכבר נאמר בסיני. ופירש דהוא על פי מה שאומרים (בתפילת שבת ויר"ט) וְתָן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ, והיינו דאע"פ שגילה הקב"ה למשה בסיני כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש (ירושלמי פאה ב, ד) מכל מקום אי אפשר שיתגלה רק על ידי מי ששייך זה לשורש נשמתו, על כן גם השיר הזה אף על פי שנאמר כבר בסיני מכל מקום זכה שלמה שיתגלה על ידו, שזה היה שייך לשורש נשמתו, וכמו שזכה שיהיה בנין בית המקדש על ידו, על כן נאמר שִׁיר הַשִּׁירִים אָפּוּר לְשַׁלְמָה, שהיה שייך לשלמה דוקא שעל ידו יתגלה השיר הזה.

^ק שטעטעס זה כתבו הפוסקים שקורין אותו בחג הפסח. וכמו שכתב בדרכי משה (אור"ח תצ, א): והמנהג לומר בו שיר השירים [בשבת חוה"מ פסח], ואם שבת בימים האחרונים של פסח אומרים אותו ביום האחרון בשבת. וכתב אבודרהם (עמוד רמ, במנהגי פסח) נהגו עולם לקרות בחג המצות שיר השירים, מפני שמדבר בגאולת מצרים וכו'.

וכן פסק שם ברמ"א (תצ, ט): ונוהגין לומר שיר השירים בשבת חול המועד. והטעם כתב המגן אברהם (ס"ק ח): מפני שמפורש בו ענין יציאת מצרים.

